

ทั้งนี้ จากการศึกษาวิจัยพบว่า ในชุมชนใดที่มีการรณรงค์ขับเคลื่อนสังคมโดยมีภาคีเครือข่ายความร่วมมือครบถ้วนทั้ง 7 ภาคส่วน และสามารถทำงานหนุนเสริมซึ่งกันและกัน ปรากฏว่า ชุมชนดังกล่าว นั้นสามารถรณรงค์ขับเคลื่อนสังคมไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้เป็นผลสำเร็จบนความร่วมมือร่วมใจของ ประชาคม และภาคีที่เกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี

Abstract

According to the analysis of the lesson on the social movement and campaign of people network in many Thai communities, the social movement and campaign, especially in the level of local communities, requires cooperation from partners of stakeholders in many areas. In the past, the main institution which played an important role in the campaign is local community, religious institution or temple, and educational institution or schools all collaborating with each other as a group called “BORWORN” (บ-ร-น) or “Three Cooperations”. BOWORN has shown its strength and efficiency leading to a smooth social movement. However, owing to globalization at present, there has been some tremendous change in the society. Additionally, it results in innovative ideas of social administration and development. The main institutions, which affect local people’s lifestyle and ways of thinking, are home, temples and schools whose authority and influence has been considerably lessened. The new social development has changed the power sources in the local communities, and it also results in new types of organization and institution. Consequently, with a change in the sources of power, the partners involved in the local communities have increased.

With these reasons, more partners have been brought into the cooperation in the local communities. The above-mentioned three main institutions, i.e. home, temples and schools have then expanded into a new model called “PORSOMKUAN” (พ-อ-ส-ม-ค-ว-ร) consisting of 7 institutions : 1) Non-government organization for development or NGOS 2) local government 3) community health organization 4) opinion leader 5) family and people 6) temples and other main religious institutions in the communities 7) educational institutions or schools.

In conclusion, the result of the study revealed that any community which comprises all 7 main institutions collaborating well with each other will be able to generate social movement leading to achievement in people’s cooperation and partners involved.

1. บทนำ

การขับเคลื่อนหรือการรณรงค์ทางสังคมนั้น ถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการบริหารจัดการทางสังคม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการอยู่ร่วมกันในสังคม รวมทั้งการสร้างคุณภาพชีวิตและภราดรภาพของสังคม ทั้งนี้ ในท่ามกลางสภาพการณ์ทางสังคมที่มีความซับซ้อน (Complexity) ความหลากหลาย (Diversity) และการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (Dynamics) นั้น การรณรงค์ขับเคลื่อนสังคม เพื่อแก้ปัญหาใดๆ ทางสังคม หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่จะประสบผลสำเร็จได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder) ในหลายภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การรณรงค์ทางสังคม (Social Campaign) หรือการขับเคลื่อนทางสังคม (Social Movement) ในระดับชุมชน หรือระดับท้องถิ่นนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation) ในชุมชนนั้นทุกภาคส่วน จึงจะนำไปสู่ผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

อย่างไรก็ตาม รูปแบบหรือโมเดลของภาคีความร่วมมือในการระดมสรรพกำลังเพื่อทำการรณรงค์ขับเคลื่อนสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับชุมชนนั้น สามารถดำเนินการได้หลากหลายรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกันของแต่ละชุมชน บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการนำเสนอแนวคิดของการสร้างภาคเครือข่ายในการขับเคลื่อนทางสังคมสำหรับชุมชน ในบริบทของสังคมไทย โดยมุ่งเน้นไปที่รูปแบบหรือโมเดลภาคีพันธมิตรในการขับเคลื่อนสังคมที่ครอบคลุมกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน เน้นการสร้างร่วมมือแบบบูรณาการ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

2. การขับเคลื่อนสังคม: แนวคิดและหลักการ

การขับเคลื่อนสังคม (Social Movements) เป็นรูปแบบของกิจกรรมกลุ่ม (social action) ซึ่งโดยทั่วไปมักเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ และเป็นได้ทั้งกลุ่มบุคคลหรือองค์กร โดยมีจุดมุ่งหมายในการเรียกร้องหรือจัดการประเด็นทางการเมือง หรือสังคมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรืออาจเป็นการแสดงการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็ได้ (www.answers.com/topic/social-movement, 28 กรกฎาคม 2551)

ทั้งนี้ มีผู้ให้คำนิยามของ “การขับเคลื่อนสังคม” ไว้ในหลายแนวคิดด้วยกัน ซึ่งพอจะยกมากล่าวเป็นตัวอย่างโดยสังเขป ดังนี้

Chaels Tilly (2004) ให้ความหมายว่า การขับเคลื่อนสังคมคือ ชุดปฏิบัติการรณรงค์ที่มีความต่อเนื่องกัน โดยเกิดจากพฤติกรรมรวมกลุ่มของประชาชน

Philip J. Bostic ให้คำนิยามว่า การขับเคลื่อนสังคม (Social Movement) ประกอบขึ้นด้วยองค์กรประชาชนที่มาร่วมมือกันในการปฏิบัติการบางอย่างเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน โดยทั่วไปมักมีเป้าหมายที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งนี้ การขับเคลื่อนสังคมมีระดับความเป็นองค์กรและความคงอยู่ที่ยาวนานกว่าพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective Behavior) โดยทั่วไป

(www.learningtogive.org/papers/paper59.html, 31 กรกฎาคม 2551)

ทั้งนี้ Tilly (2004) กล่าวว่า ขบวนการขับเคลื่อนทางสังคมนั้น มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการด้วยกัน คือ

1. มีความมุ่งมั่นต่อประเด็นที่เคลื่อนไหวให้สาธารณะรับรู้
2. มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น หรือมีรูปแบบขององค์กรเฉพาะ
3. ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม ทั้งในกลุ่มและจากสาธารณะ

นอกจากนี้ ในการรวมตัวกันเพื่อขับเคลื่อนสังคมที่มีการจัดองค์กรเฉพาะขึ้นมานั้น ก็อาจมีการก่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power Relations) ขึ้น เพื่อให้การบริหารจัดการในการขับเคลื่อนทางสังคมนั้น ดำเนินการไปได้โดยเรียบร้อย ทั้งนี้ “อำนาจ” (Power) โดยทั่วไปหมายถึงความสามารถในการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด (get thing done) ให้เสร็จลงไปได้ ตัวอย่างเช่น ใช้ให้ใครทำอะไรให้ หรือห้ามไม่ให้เขาทำอะไร (สัญญาสัญญาวิวัฒน์, 2527: 26) ดังนั้น จากคำจำกัดความดังกล่าว อำนาจจึงอาจพิจารณาได้ในหลายลักษณะดังต่อไปนี้คือ

1) อำนาจมีอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคม กล่าวคือ เมื่อมนุษย์มีความสัมพันธ์กันขึ้นแล้ว อำนาจจึงจะเกิดขึ้น อำนาจไม่อาจเกิดขึ้นได้หากผู้นั้นอยู่คนเดียว ดังนั้นที่ใดมีการกระทำทางสังคม (Social Act) ที่นั่นก็มีความอำนาจ

2) การต่อต้าน (Resistance) กล่าวคือ การมีความสามารถกระทำสิ่งใดขึ้นในความสัมพันธ์ทางสังคมหรือการเปลี่ยนแปลงชีวิตของมนุษย์ในสังคมย่อมจะต้องมีการต่อต้านลักษณะใดลักษณะหนึ่งเกิดขึ้น และแสดงออกให้เห็น เช่น การฝ่าฝืน การเรียกร้อง การฝ่าฝืน เป็นต้น

3) ความน่าจะเป็นไปได้ (Probability) เนื่องจากอำนาจเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ การหวังผลในการใช้อำนาจจึงมีความไม่แน่นอนอยู่มาก การใช้อำนาจแต่ละครั้งจะเป็นเพียงความน่าจะเป็นไปได้เท่านั้น

4) ความจริงและจินตนาการ (Real and Imagined) การก่อให้เกิดอำนาจ ผู้ก่ออาจใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จริงหรือไม่มีอยู่จริง แต่สามารถทำให้คู่สัมพันธ์เชื่อได้ว่าผู้ก่ออำนาจมีทรัพยากรอยู่จริงจนเขายอมทำตามคำสั่งหรือขอร้อง ก็ทำให้เกิดอำนาจขึ้นได้

อีกประการหนึ่ง ในการก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจนั้น ย่อมต้องอาศัยปัจจัยหรือสิ่งที่เรียกว่า “ทรัพยากรอำนาจ” (Power resource) เข้ามาใช้ด้วย ซึ่งทรัพยากรอำนาจหมายถึงสิ่งใดๆ ที่ปัจเจกชนนำมาใช้เพื่อให้เกิดอำนาจขึ้น ทั้งนี้ทรัพยากรอำนาจมีหลายลักษณะ ดังนี้

- 1) การเป็นเจ้าของ เช่น สิ่งของต่างๆ เงินทอง ความรู้ ความชำนาญ เป็นต้น
- 2) การได้ดำรงตำแหน่งสำคัญในองค์กรหรือสถาบัน เช่น ในกระทรวง ทบวง กรม ในชุมชน สมาคม หรือวัด เป็นต้น
- 3) การที่ผู้มีอำนาจมอบอำนาจให้ เช่น การได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภา ผู้แทนราษฎร การรับมอบอำนาจดำเนินการใดๆ จากเจ้าของทรัพย์สิน เป็นต้น
- 4) การเป็นเจ้าขององค์กรหรือหน่วยงาน เช่น เป็นเจ้าของบริษัท โรงงาน หรือห้างร้าน เป็นต้น

ดังนั้น โดยสรุปแล้ว ในการรณรงค์ขับเคลื่อนสังคม แม้ว่าจะต้องอาศัยความร่วมมือกันของภาคีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในหลายๆ ภาคส่วนก็ตาม แต่การเข้ามามีส่วนร่วมกันของภาคพันธมิตรในการขับเคลื่อนสังคมนั้นก็ก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจขึ้น ดังนั้น การได้รับยกย่องเป็นแกนนำในการรณรงค์ขับเคลื่อนสังคม จึงอยู่ที่การมีหรือครอบครองทรัพยากรอำนาจของบุคคลดังกล่าวด้วย

3. บ ว ร: โมเดลการขับเคลื่อนรณรงค์ทางสังคมแบบดั้งเดิม

“บวร” เป็นกระบวนการทางประชาสังคมรูปแบบหนึ่งที่รวมเรียกว่า “บ้าน วัด โรงเรียน” โดยเป็นการนำเอารูปแบบและแนวคิดการพัฒนาที่อาศัยสถาบันหลักสำคัญ 3 สถาบันในชุมชน ได้แก่ สถาบันการปกครอง ซึ่งหมายถึง บ (บ้าน) สถาบันทางศาสนา ซึ่งหมายถึง ว (วัด) และสถาบันการศึกษา ซึ่งหมายถึง ร (โรงเรียน) มาผนึกกำลังกันจัดตั้งเป็นองค์กรเพื่อนำมารองรับและดำเนินการต่างๆ ของทางราชการและของชุมชน (พระมหาสุเทพ สวัญโน, www.srd.ac.th/web/index.php?option-content&task=view&id, 13 กรกฎาคม 2551)

จากผลการศึกษาและการสังเกตการณ์เกี่ยวกับการขับเคลื่อนรณรงค์ทางสังคมในพื้นที่ชุมชนต่างๆ ในอดีตที่ผ่านมาพบว่า การขับเคลื่อนรณรงค์ทางสังคมหรือการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในชุมชนโดยทั่วไปมักนิยมใช้ตัวแบบภาคีความร่วมมือของสถาบันหลักทางสังคมที่เรียกว่า “บ ว ร” ซึ่งเป็นตัวแบบดั้งเดิม (Classical Model) ที่ใช้ต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านานหลายสิบปี ทั้งนี้ ตัวแบบดังกล่าวเป็นการประสานสัมพันธ์และกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่าง “บ้าน วัด และโรงเรียน”

ในระดับชุมชน บ้าน ในที่นี้มีความหมายถึง “หมู่บ้าน” และ “แกนนำชุมชน” รวมถึงแกนนำที่เป็นทางการซึ่งอยู่ในชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เป็นต้น ส่วน วัด หมายถึง “สถาบันศาสนาและแกนนำด้านศาสนา” ที่อยู่ในอาณาบริเวณของพื้นที่ชุมชนที่ทำการรณรงค์และโดยทั่วไปในสังคมชุมชนของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท วัดจึงหมายถึง พระภิกษุสงฆ์ และเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้ทรงอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนและโน้มน้าวชักจูงใจให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความตระหนักและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม

เพื่อการขับเคลื่อนทางสังคมในด้านต่างๆ ส่วนสุดท้ายได้แก่ **โรงเรียน** ก็มีความหมายถึง “สถาบันการศึกษา และแกนนำทางความคิด อันได้แก่ ครู อาจารย์” ในพื้นที่

ทั้งนี้ ภายใต้ตัวแบบ “บวร” ดังกล่าว ถือเป็นกลไกที่ทำงานภายใต้ระบบคิดที่อาศัยผู้นำทางความคิดหลักของชุมชน 3 ส่วนประสานกัน หรือเรียกว่า “สามประสานแกนนำ” ซึ่งแกนนำทั้งสามส่วนหากพิจารณาในเชิงมนุษยวิทยาชุมชนถือว่าเป็นตัวแทนของทรัพยากรอำนาจ (Power Resource) ของชุมชน ตัวแบบนี้เชื่อว่า ตัวแทนของทรัพยากรอำนาจดังกล่าวมีบทบาทในการชักจูงใจหรือโน้มน้าวใจให้คนในชุมชน ซึ่งเป็นเป้าหมายของการรณรงค์ในเรื่องต่างๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจ ความเชื่อ ทศนคติ รวมไปถึงเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เป็นไปตามที่กลุ่มแกนนำในการรณรงค์ต้องการ อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ต่อไป ภายใต้ตัวแบบดังกล่าว จึงต้องอาศัยความเข้าใจอันดีและการบรรลุข้อตกลงร่วมกันของแกนนำชุมชนทั้ง 3 ส่วนดังกล่าว ภายใต้บริบทสังคมไทยโดยเฉพาะสังคมในชนบทหรือสังคมที่อยู่นอกเขตเมือง ตัวแบบ “บวร” ยังสามารถทำงานค่อนข้างได้ผลในหลายพื้นที่

อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนสังคมในบางพื้นที่เริ่มมีการพัฒนาและขยายภาคีเครือข่ายความร่วมมือที่มากกว่าสถาบันหลักแบบสามประสาน “บวร” ดังเช่นที่ชุมชนบ้านน้ำเกียน กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ได้ดำเนินการขับเคลื่อนสังคมเพื่อพลิกฟื้นชุมชน และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยใช้โมเดลสี่ประสานที่เรียกว่า “บวรศ” ทั้งนี้ บวร ก็คือสามประสานของสถาบันหลัก บ้าน วัด โรงเรียน เช่นเดิม และเพิ่มเติม ศ. ซึ่งหมายถึงสถานีนามัยเข้าไปเสริมพลังเพื่อการขับเคลื่อนชุมชน (กาญจนา แก้วเทพและพิรุณ ศรีเพชรารุช, 2551:103)

4. พ อ ส ม ค ว ร: ข้อเสนอโมเดลใหม่เพื่อการรณรงค์ขับเคลื่อนสังคม

ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่วัฒนธรรม และแนวคิดจากสังคมภายนอกหลั่งไหลเข้ามา พรมแดนของรัฐชาติเข้าสู่ประเทศไทยและลงไปถึงชุมชนในชนบท เช่น แนวคิดทางด้านตะวันตก แนวคิดทุนนิยมที่ครอบคลุมไปทุกสังคมทั่วโลก ประกอบกับการขยายตัวของชุมชนชนบทไปสู่ความเป็นเมืองมากขึ้น อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนเองเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สังคม ชุมชน มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น และมีผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ระหว่างแกนนำของทรัพยากรอำนาจ (Power Resource) ทั้ง 3 ส่วน ในตัวแบบดั้งเดิม “บวร” กล่าวคือ ช่องว่างของความสัมพันธ์ของแกนนำทรัพยากรอำนาจทั้ง 3 ส่วนค่อยๆ ถูกทำให้ห่างมากขึ้น อีกส่วนหนึ่งก็มาจากการปรับเปลี่ยนระบบการเมืองการปกครองของชุมชน และสภาพทางสังคมเศรษฐกิจ มีตัวแทนทรัพยากรอำนาจในชุมชนเพิ่มขึ้นทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กลุ่มการเมืองท้องถิ่น กลุ่มหมออนามัย กลุ่มอาสาสมัครด้านต่างๆ ในชุมชน ในขณะที่ตัวแทนทรัพยากรอำนาจจากภายนอกก็เข้าไปเกี่ยวพันหรือมีบทบาทต่างๆ ในการเชื่อมโยงกับชุมชนมากขึ้น เช่น การเข้าไปของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) มูลนิธิ หรือสมาคมที่ไม่แสวงหากำไร ซึ่งเข้าไปดำเนินกิจกรรมเชิงสาธารณะร่วมกับชุมชนมากขึ้น รวมไปถึงการเพิ่มอำนาจ (Empowerment) ให้ภาคประชาชนเข้ามามีบทบาท และมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะที่มี

ผลกระทบกับชุมชนและประชาชนมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ กลไกการพัฒนาหรือการรณรงค์ในชุมชนโดยใช้ตัวแบบดั้งเดิม “บวร” จึงอาจใช้ไม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพเหมือนดังที่เคยปฏิบัติกันมาด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น

ทั้งนี้ จากการศึกษาและสังเกตการณ์กิจกรรมด้านการรณรงค์ทางสังคมเพื่อการลด ละ เลิก การบริโภคแอลกอฮอล์ในรูปแบบต่างๆ ในหลายพื้นที่ ในชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศของบุญอยู่ ขอพร ประเสริฐ และคณะ (2551) ในโครงการวิจัยประเมินทิศทางการศึกษาและศักยภาพเครือข่ายรณรงค์ลดเหล้าด้านศาสนา และชุมชน เช่น พื้นที่บ้านโนนมะเขือ จังหวัดอุบลราชธานี พื้นที่วัดหัวริน และวัดเจดีย์แม่ครัว จังหวัด เชียงใหม่ พื้นที่ตำบลห้างฉัตร และตำบลสบปราบ จังหวัดลำปาง และพื้นที่ตำบลหัววัว จังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น ทำให้ได้บทสรุปสังเคราะห์ของตัวแบบภาคีความร่วมมือแบบใหม่ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการรณรงค์ หรือการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ซึ่งตัวแบบที่คณะผู้วิจัยประเมินผลได้ทำการสังเคราะห์ขึ้นมาใหม่นั้น เรียกว่า “พ อ ส ม ค ว ร”

ตัวแบบภาคีเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการรณรงค์ขับเคลื่อนทางสังคม ที่เรียกว่า “พ อ ส ม ค ว ร” ประกอบด้วย ภาคี ซึ่งเป็นตัวแทนทรัพยากรอำนาจในส่วนต่างๆ ดังต่อไปนี้

“พ” หมายถึง องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) หรือองค์กรด้านการพัฒนาชุมชน

“อ” หมายถึง องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ซึ่งถ้าเป็นระดับชุมชนหมู่บ้านจะเน้นไปที่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

“ส” หมายถึง หน่วยงานทางด้านสาธารณสุขในชุมชน ในที่นี้ มุ่งเน้นไปที่หมออนามัย

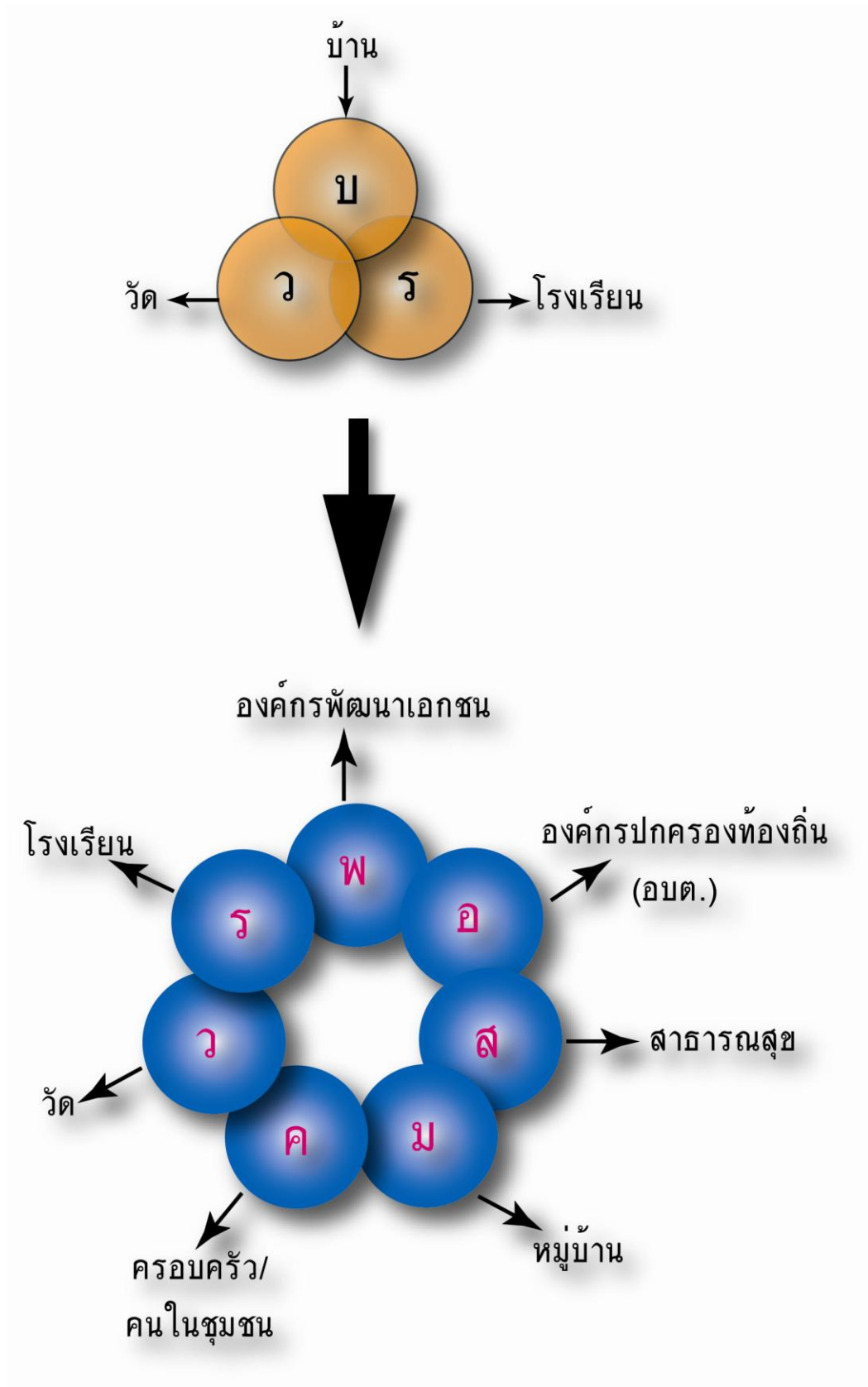
“ม” หมายถึง หมู่บ้าน ซึ่งหมายถึงความรวมถึงแกนนำชุมชน อันได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และผู้นำทางความคิด เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน

“ค” หมายถึง ครอบครัว และคนในชุมชน

“ว” หมายถึง วัดและแกนนำทางด้านศาสนาในชุมชน

“ร” หมายถึง สถาบันการศึกษาหรือโรงเรียน และหมายถึงความรวมถึง ผู้นำทางความคิดในด้านการศึกษา อันได้แก่ ครู อาจารย์

ทั้งนี้ ความเชื่อมโยงระหว่างตัวแทนทรัพยากรอำนาจภายใต้ตัวแบบ “พอสมควร” สามารถแสดงได้ตามแผนภาพดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 ตัวแบบภาคีเครือข่ายความร่วมมือแบบใหม่ในการขับเคลื่อนการรณรงค์ทางสังคม
“พอสมควร” ที่จะเข้ามาแทนที่ตัวแบบเดิม “บวร”

จากแผนภาพที่ 1 ดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การประสานร่วมมือกันระหว่างภาคีแกนนำทั้ง 7 ส่วนนั้น สามารถนำไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมในการรณรงค์ลด ละ เลิก แอลกอฮอล์ในชุมชนได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากภาคีทั้ง 7 ส่วนจะเห็นว่าแต่ละส่วนมีบทบาทและภาระหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป แต่สามารถหนุนเสริมซึ่งกันและกัน เพื่อนำไปสู่ผลสำเร็จของการดำเนินกิจกรรมได้

ทั้งนี้ จากข้อมูลเชิงประจักษ์ที่คณะผู้วิจัยประเมินผล ได้ทำการเก็บรวบรวมจากพื้นที่การรณรงค์ด้านการลด ละ เลิกการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในหลายพื้นที่ ตัวอย่างเช่น โครงการรณรงค์ทางสังคมเพื่อขับเคลื่อนวัดปลอดสุราฯ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดลำปาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ตำบลหัวจัว อำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์ พบว่า องค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งในที่นี้ได้แก่ วิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.) ได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในการเสริมความรู้และประสานการจัดการความรู้เกี่ยวกับการลด ละ เลิก การบริโภคแอลกอฮอล์ให้กับชุมชน โดยมีภาคีแกนนำด้านศาสนา ได้แก่ พระมหาคำเพ็ชร ผาสุโก ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางความคิดและจิตใจ ซึ่งมีส่วนสำคัญอย่างมากในการชักจูงให้ภาคีแกนนำส่วนอื่นๆ เข้ามาร่วมดำเนินกิจกรรมการรณรงค์ ภายใต้ฐานคิดที่เชื่อว่า **“วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน”** ต่อจากนั้นมีแกนนำชุมชน ได้แก่ กำนัน และอดีตกำนัน ซึ่งเห็นชอบกับการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว และเข้ามามีส่วนในการประสานความร่วมมือกับคนในชุมชน ในขณะที่ภาคีแกนนำในส่วนกลุ่มการเมืองท้องถิ่น ได้แก่ อบต. ได้เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนในด้านงบประมาณและวัสดุที่ใช้ในกิจกรรมการรณรงค์ รวมไปถึงการตอบสนองในเชิงนโยบายในฐานะที่เป็นหน่วยงานปกครองท้องถิ่น เช่น การบรรจุวาระเกี่ยวกับการลด ละ เลิก แอลกอฮอล์ในแผนงานการพัฒนาชุมชน และภาคีแกนนำ 2 ส่วนสุดท้าย ได้แก่ สาธารณสุข คือ สถานีอนามัยตำบล ซึ่งนำโดยหมออนามัย ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการขยายแนวคิดการลด ละ เลิก การบริโภคแอลกอฮอล์ และการดำเนินโครงการวัดปลอดสุราฯ ไปสู่ชุมชนในวงกว้าง โดยผ่านกิจกรรมการประชุม และสื่อบุคคลที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ส่วนโรงเรียน ซึ่งเป็นภาคีแกนนำด้านการศึกษา ได้เข้าร่วมประสานงานและร่วมดำเนินโครงการ นอกจากนี้ โรงเรียนโดยครู ได้มีส่วนในการปลูกฝังแนวคิดเกี่ยวกับการลด ละ เลิก การบริโภคแอลกอฮอล์ การชี้ให้เห็นพิษภัยของสุรา ให้ขยายไปในกลุ่มนักเรียนซึ่งเป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ถือเป็นกลุ่มเสี่ยงที่ง่ายต่อการกลายเป็นผู้ดื่มแอลกอฮอล์ จากการร่วมมือประสานกันตามบทบาทและภาระหน้าที่ของแต่ละภาคีแกนนำดังกล่าว ทำให้การดำเนินโครงการรณรงค์ลด ละ เลิก การบริโภคแอลกอฮอล์ และการสร้างพื้นที่วัดปลอดสุราฯ ของตำบลหัวจัว ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุผลสำเร็จด้วยดี

อย่างไรก็ตาม การประสานความร่วมมือและการดำเนินกิจกรรมร่วมกันระหว่างภาคีแกนนำทั้ง 7 ส่วนดังกล่าวในบางพื้นที่อาจจะมีน้ำหนักของการแสดงบทบาทและการทำงานที่แตกต่างกันออกไปตามศักยภาพและความสนใจต่อประเด็นปัญหาการลด ละ เลิก การบริโภคแอลกอฮอล์ รวมถึงความแตกต่างทางด้านภาวะความเป็นผู้นำ (Leadership Quotient) ของแต่ละภาคีแกนนำ ทั้งนี้ หากภาคีแกนนำทั้ง 7 มีความเข้าใจและประสานความร่วมมือกันและแสดงบทบาทหน้าที่ของแต่ละส่วนอย่างเข้มข้น ย่อมทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมรณรงค์เป็นอย่างมาก อีกประการหนึ่ง ส่วนที่มีความสำคัญที่

ละเอียดเสียมิได้ คือ “คน” อันหมายถึง แกนนำครอบครัวและคนในชุมชน ซึ่งจะเป็นทั้งเป้าหมายของการรณรงค์และภาคีความร่วมมือ ดังนั้น การทำประชาคมเพื่อสร้างความเข้าใจให้กับคนในชุมชนโดยทั่วกัน จึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินกิจกรรมการรณรงค์ หรือการพัฒนาที่บรรดาภาคีแกนนำส่วนต่างๆ จะต้องตระหนักและให้ความสำคัญอย่างจริงจัง

4. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเชิงกรณีศึกษา การขับเคลื่อนและการรณรงค์ทางสังคมของเครือข่ายภาคประชาชน ด้านการลด ละ เลิกการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในหลายพื้นที่มีชุมชนในประเทศไทย แล้วทำการถอดบทเรียนจากปฏิบัติการในพื้นที่ต่างๆ แล้วพบว่า การรณรงค์ขับเคลื่อนสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับชุมชน เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่พึงปรารถนานั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคีพันธมิตรหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในหลายภาคส่วนด้วยกัน ทั้งนี้ ตั้งแต่อดีตมานั้นสถาบันหลักที่มีส่วนสำคัญอย่างมากในการรณรงค์ขับเคลื่อนสังคมให้ประสบความสำเร็จคือ ชุมชนหมู่บ้าน สถาบันทางศาสนาหรือวัด และสถาบันทางการศึกษาหรือโรงเรียน ซึ่งประสานงานและทำงานร่วมกันรวมกันเรียกว่า “บวร” ซึ่งเป็น “สามประสาน” ที่มีใช้เป็นแนวทางในการรณรงค์ขับเคลื่อนสังคมระดับชุมชนมาเป็นเวลานาน ทั้งนี้ หากการประสานและการทำงานของสามสถาบันหลักดังกล่าวมีความเข้มแข็ง และมีประสิทธิภาพย่อมนำไปสู่ความสำเร็จในการขับเคลื่อนเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับสังคมได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตาม ในยุคสมัยใหม่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปมากด้วยกระแส

โลกาภิวัตน์ แนวคิดใหม่ในการปกครอง และการพัฒนาสังคม ดังนั้น ในแต่ละชุมชนก็ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยดังกล่าวเช่นกัน สถาบันหลักเดิมที่มีอิทธิพลต่อความคิด และวิถีชีวิตของคนในชุมชนคือ บ้าน วัด โรงเรียน เริ่มลดทอนอำนาจหรืออิทธิพลลงไปมาก การปกครองและการพัฒนาทางสังคมใหม่ๆ ทำให้ทรัพยากรอำนาจในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เกิดองค์กรหรือสถาบันในรูปแบบใหม่ๆ เพิ่มขึ้น ดังนั้น ทรัพยากรอำนาจในชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงไป ภาคีองค์กรที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชุมชนมีมากขึ้น ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ด้วยเหตุนี้ ในหลายชุมชนที่ทวีความสลับซับซ้อนมากขึ้นในเรื่องของการสร้างร่วมมือกัน และมีภาคีองค์กรที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชุมชนมากขึ้น รวมทั้งอาจมีการทับซ้อนกันในส่วนของอำนาจหน้าที่ และภารกิจที่มีต่อชุมชน ในชุมชนลักษณะเช่นนี้สถาบันหลักในชุมชนอันเป็นทรัพยากรอำนาจ ย่อมขยายกว้างออกไปจากสามสถาบันหลักแต่เดิมคือ บ้าน วัด โรงเรียน ดังนั้น การสร้างร่วมมือเพื่อรณรงค์ขับเคลื่อนสังคมอันจะนำไปสู่ผลสำเร็จอันราบรื่นนั้น ควรอาศัยตัวแบบ (Model) ใหม่ของภาคีความร่วมมือที่เรียก “พ อ ส ม ค ว ร”

สำหรับโมเดลใหม่ที่เรียกว่า “พอสมควร” นั้น ประกอบด้วยสถาบันหลัก 7 สถาบันที่เชื่อมต่อและเกี่ยวข้องกับชุมชน ซึ่งมีทั้งภายนอกและภายในชุมชนอันได้แก่ 1) องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) หรือ องค์กรด้านการพัฒนาชุมชน หรือ “พ” 2) องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ซึ่งถ้าเป็นระดับชุมชนหมู่บ้านจะเน้นไปที่องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือ “อ” 3) หน่วยงานทางด้านสาธารณสุขในชุมชน ในที่นี้มุ่งเน้นไปที่หมออนามัย หรือ “ส” 4) หมู่บ้าน ซึ่งหมายถึงความรวมถึงแกนนำชุมชน อันได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้นำทางการปกครอง และผู้นำทางความคิด เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือ “ม” 5) ครอบครัว และคนในชุมชน หรือ “ค” 6) วัดและแกนนำทางด้านศาสนาในชุมชน หรือ “ว” และ 7) สถาบันการศึกษาหรือโรงเรียน ได้แก่ “ร” หมายถึงและหมายถึงความรวมถึง ผู้นำทางความคิดในด้านการศึกษา อันได้แก่ ครู อาจารย์

ทั้งนี้ จากการศึกษาวิจัยพบว่า ในชุมชนใดที่มีการรณรงค์ขับเคลื่อนสังคมโดยมีภาคีเครือข่ายความร่วมมือครบถ้วนทั้ง 7 ภาคส่วน และสามารถทำงานหนุนเสริมซึ่งกันและกัน ปรากฏว่า ชุมชนดังกล่าว นั้นสามารถรณรงค์ขับเคลื่อนสังคมไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้เป็นผลสำเร็จด้วยความร่วมมือร่วมใจของ ประชาคม และภาคีที่เกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตาม การทำงานร่วมกันขององค์กรเครือข่ายทั้ง 7 เครือข่ายดังกล่าวให้มุ่งสู่ความสำเร็จด้วยดีนั้น ก็ต้องอาศัยการประสานงานที่ดีและการสื่อสารที่มี ประสิทธิภาพในระหว่างภาคีพันธมิตรทั้งหลาย ในขณะเดียวกันก็ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาคม (People’s Participation) ในชุมชนนั้นๆ ด้วย โดยอาศัยการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) เป็นแกนหลักสำคัญในการเสริมสร้างความเข้าใจ และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน เพื่อการขับเคลื่อนสังคมไปสู่เป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน

อย่างไรก็ดี โมเดลใหม่ “พอสมควร” ที่นำเสนอดังกล่าวข้างต้น เป็นส่วนหนึ่งที่ได้มาจากการ ถอดบทเรียนในการรณรงค์ขับเคลื่อนสังคมของเครือข่ายรณรงค์ด้านการลด ละ เลิก การบริโภคแอลกอฮอล์ หรือสุรา ในบางพื้นที่ชุมชนในภูมิภาคต่างๆ ของไทย ดังนั้น โมเดลดังกล่าวจึงควรมีการนำไปใช้ทดลอง ประยุกต์ใช้กับเครือข่ายในพื้นที่ชุมชนอื่นๆ ให้หลากหลายมากขึ้น รวมทั้งขยายไปทดลองใช้ในเครือข่ายการทำงานด้านอื่นๆ นอกเหนือจากเครือข่ายรณรงค์ลด ละ เลิกการบริโภคสุราอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น แล้วทำการ สังเกต ติดตาม ประเมินผล และวิเคราะห์วิจัย รวมทั้งการถอดบทเรียน เพื่อหาข้อสรุปที่มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งในเชิงแนวคิด และเชิงปฏิบัติต่อไป

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ และพิรุณ ศรีเพชรราช. “บทบาทของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อดำรงรักษาความเป็นชุมชนเข้มแข็ง บ้านน้ำเกีฮัน กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน”, วารสารนิเทศศาสตร์. ปีที่ 25 ฉบับที่ 2, 2551. (102 – 122)
- บุญอยู่ ขอพรประเสริฐ และคณะ. รายงานวิจัยโครงการประเมินศักยภาพเครือข่ายงดเหล้าด้านศาสนาและชุมชน. เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (ส.ส.ส.) , เมษายน 2551.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา . กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). 2543.
- พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ, สืบค้นเมื่อ 13 กรกฎาคม 2551, จาก www.srd.ac.th/web/index.php?option-content&task=view&id
- สมพันธ์ เตชะอธิกและคณะ. การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน . กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์. 2540.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. สังคมวิทยาการเมือง. กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สื่อความหมายผ่านฐานคิดและประสบการณ์. เชียงใหม่ : วนิดาเพรส. 2546.
- Bostic, Philip J., Retrieved July, 31 2007, from www.learningtogive.org/papers/paper59.html
- Tlilly, C. “Social Movements”, Retrieved July, 28 2008, from www.answers.com/topic/social-movement

บทบาทของ News Correspondent ในฐานะนักมานุษยวิทยายุคโลกาภิวัตน์

ดร. จิตินัน บุญภาพ คอมมอน

อาจารย์ประจำภาควิชาวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้นำเสนอบทบาทของ News Correspondent ในฐานะนักมานุษยวิทยายุคโลกาภิวัตน์ โดยอธิบายความหมาย ที่มา และความสำคัญของ News Correspondent รวมทั้งยกตัวอย่างให้เห็นลักษณะการทำงานของ News Correspondent ของสำนักข่าวสำคัญทั้งในและต่างประเทศ ในการรายงานภาพชีวิต และวัฒนธรรมของคนในสังคมโลกผ่านสื่อโทรทัศน์ โดยเชื่อมโยงให้เห็นบทบาทการทำงานของ News Correspondent ที่คล้ายคลึงกับนักมานุษยวิทยา รวมทั้งวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างในวิธีการทำงานของ News Correspondent และนักมานุษยวิทยา

Abstract

This article aims to explore the role of news correspondents as anthropologists in twenty-first century globalization. It focuses on the concept and origin of news correspondents, as well as analyses examples of the work of news correspondents, both in Thailand and International news agencies. It then explores the sameness and differences in the ways in which both news correspondents and anthropologists report culture and document people's way of life.

โลกไร้พรมแดนในศตวรรษที่ 21 ถูกเชื่อมโยงด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารที่นับวันจะยิ่งทวีประสิทธิภาพในการเชื่อมสังคมโลกไว้ด้วยกัน ในสังคมข่าวสารยุคปัจจุบัน เส้นแบ่งเขตแดนทางภูมิศาสตร์หาใช่อุปสรรคอีกต่อไป สมาชิกโลกสามารถเชื่อมโยงถึงกันได้ผ่านช่องทางการสื่อสารอันทันสมัยและรวดเร็ว เช่น โทรทัศน์ผ่านดาวเทียม เครือข่ายอินเทอร์เน็ตและโทรคมนาคมเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ณ แห่งหนึ่งของมุมโลก สามารถรับรู้และก่อให้เกิดผลกระทบกับสมาชิกในสังคมที่อยู่ห่างไกลออกไปด้วยเวลาเพียงเสี้ยววินาที ดังคำกล่าวเปรียบเปรยที่ว่า “ผีเสื้อขยับปีกที่แผ่นดินจีน สะเทือนให้เกิดพายุเฮอริเคนที่นิวยอร์ก”¹

ในปีพุทธศักราช 2551 ที่ผ่านมา สังคมโลกได้รับรู้เหตุการณ์สะเทือนความรู้สึกร่วมกันหลายเหตุการณ์ เช่น เหตุการณ์ปราบปรามการประท้วงในประเทศทิเบต เหตุการณ์แผ่นดินไหวในประเทศจีน โศกนาฏกรรมพายุไซโคลนนากีสถล่มสหภาพพม่า รวมทั้งปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศรัสเซียและจอร์เจีย เทคโนโลยีอาจถูกมองว่าเป็นตัวเชื่อมโยงสำคัญในการก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่สังคมโลกสามารถเชื่อมโยงข่าวสารและรับรู้เหตุการณ์สำคัญร่วมกันได้ อย่างไรก็ตาม ยังมีบุคคลกลุ่มสำคัญในวงการวิชาชีพ

¹ มาจากคำเปรียบเปรยภาษาอังกฤษที่ว่า A butterfly flapping its wings in China can create a hurricane in New York.

สื่อสารมวลชนกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทในการถ่ายทอดภาพชีวิตจากเลี้ยวหนึ่งของมุมโลกไปยังสมาชิกที่อยู่ห่างไกลออกไป กลุ่มนักวิชาชีพเหล่านี้มีชื่อเรียกว่า News Correspondent พวกเขาทำหน้าที่ในการรายงานเหตุการณ์ข่าวสำคัญจากสถานที่และสายข่าวที่ตนประจำอยู่เป็นระยะเวลานาน ทุกครั้งที่เปิดรับรายการข่าวผ่านสื่อโทรทัศน์ คนดูจะสามารถเรียนรู้ภาพวิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรมของเพื่อนร่วมโลกผ่านการรายงานข่าวของพวกเขา นักข่าวเหล่านี้ต้องอยู่ประจำตามประเทศต่างๆ เพื่อศึกษาข่าวในพื้นที่ที่ตนประจำอยู่อย่างเจาะลึก พวกเขาต้องเรียนรู้วิถีชีวิต ภาษา และวัฒนธรรมของคนในสังคมนั้นๆ เพื่อให้การสื่อข่าวและรายงานข่าวเป็นไปอย่างลุ่มลึก จึงอาจกล่าวได้ว่า News Correspondent เหล่านี้กำลังทำบทบาทหน้าที่ไม่ต่างจากนักมานุษยวิทยาในสังคมโลกาภิวัตน์

บทความชิ้นนี้เกิดขึ้นจากการที่ผู้เขียนได้มีโอกาสติดตามการรายงานข่าวสงครามอิรักในช่วงหลังเหตุการณ์วินาศกรรมเวิลด์เทรดเซ็นเตอร์ ในช่วงเวลาดังกล่าว ผู้เขียนกำลังศึกษาด้านสื่อและวัฒนธรรมศึกษาในระดับปริญญาเอกอยู่ที่ประเทศสหราชอาณาจักร ซึ่งสถานีโทรทัศน์ของสหราชอาณาจักรทุกสถานี โดยเฉพาะสถานีโทรทัศน์บีบีซีได้ติดตามรายงานข่าวเหตุการณ์สงครามอย่างต่อเนื่องและเจาะลึก ตั้งแต่เหตุการณ์กองกำลังทหารสหรัฐและอังกฤษเริ่มบุกเข้าไปจนถึง

การล่มสลายทางอำนาจของซัดดัม ฮุสเซน โดยบีบีซีได้ส่ง News Correspondent ของตนเข้าไปในพื้นที่เพื่อติดตามการนำเสนอข่าวหลายคน แม้ภารกิจสำคัญของกองกำลังทหารจะสำเร็จลงโดยการโค่นอำนาจของซัดดัม ฮุสเซน แต่ News Correspondent เหล่านี้ก็ยังคงทำหน้าที่ของตนต่อไปในการรายงานภาพวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของประชาชนในประเทศอิรัก ทั้งวิถีชีวิตที่ได้รับผลกระทบจากอำนาจการปกครองของรัฐบาลซัดดัม ฮุสเซน ในก่อนหน้านี้ และผลกระทบของชีวิตที่ได้รับจากเหตุการณ์สงครามดังกล่าว การติดตามการรายงานข่าวของ News Correspondent ประกอบกับประสบการณ์ที่ผู้เขียนเคยทำงานด้านสายข่าวโทรทัศน์มาก่อน ทำให้ผู้เขียนมองเห็นบทบาทหน้าที่สำคัญของ News Correspondent ที่มีความคล้ายคลึงกับการทำงานของนักมานุษยวิทยา จึงเป็นแรงบันดาลใจในการเขียนบทความเรื่อง “บทบาทของ News Correspondent ในฐานะนักมานุษยวิทยายุคโลกาภิวัตน์” ขึ้น โดยบทความชิ้นนี้จะนำเสนอความหมายและความสำคัญของนักข่าวต่างประเทศที่เรียกว่า News Correspondent บทบาทของ News Correspondent ในการถ่ายทอดภาพวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนในสังคมโลกาภิวัตน์ ความเหมือนและความแตกต่างในการทำงานของ News Correspondent และนักมานุษยวิทยา นอกจากนี้จะวิเคราะห์การทำงานของนักข่าวไทยที่คล้ายคลึงกับการทำงานของ News Correspondent โดยจะยกตัวอย่างกรณีศึกษาการรายงานข่าวเหตุการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ของนักข่าวประจำพื้นที่ และช่วงท้ายสุดในบทความจะขอเสนอมุมมองในการบูรณาการองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์กับมานุษยวิทยาผ่านโครงการ “คนทำสื่อเปิดประตูสู่ชุมชน” ซึ่งเป็นโครงการเรียนรู้นอกห้องเรียนของภาควิชาวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ในการเปิดพื้นที่ให้นักศึกษาได้นำเอาทักษะการทำงานด้านนิเทศศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนแบบมรรควิธีของนักมานุษยวิทยา

ความหมายและความสำคัญของ News Correspondent

คำว่า News Correspondent คือชื่อที่ใช้เรียกนักข่าวหรือนักวิเคราะห์ข่าวที่ทำงานประจำอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นระยะเวลานาน และรายงานข่าวประจำจากพื้นที่ให้กับสถานีข่าวหรือนักข่าว ลักษณะการรายงานข่าวของ News Correspondent มักเป็นการรายงานจากสถานที่ที่เกิดเหตุการณ์จริง นักข่าวประเภทนี้จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า On-the-scene-reporter หรือ On-the-scene-TV-news

การทำงานของ News Correspondent มีความแตกต่างจากนักข่าวหรือผู้สื่อข่าวทั่วไปตรงที่ News Correspondent ต้องมีมุมมอง (Perspective) ในการนำเสนอข่าวและมีการรายงานข่าวจากพื้นที่ประจำของตนเป็นระยะอย่างสม่ำเสมอ แต่ไม่ใช่การรายงานข่าวเหตุการณ์ทั่วไปแบบนักข่าวรายวัน เพราะ News Correspondent มักมีข้อมูลเชิงลึกและวิเคราะห์สถานการณ์ต่างๆ ได้จากประสบการณ์ในการประจำอยู่ตามพื้นที่การทำงานของตน มุมมองและความคล่องตัวในการนำเสนอข่าวนี้มาจากกระบวนการในการเสนอข่าวที่อาศัยการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ และการเข้าไปคลุกคลีกับวัฒนธรรม สังคม และคนในพื้นที่ เหมือนกับวิธีการที่นักมานุษยวิทยาใช้ในการเก็บข้อมูล ทำให้ News Correspondent เหล่านี้มีความเชี่ยวชาญด้านข้อมูลข่าวสารในพื้นที่ของตนโดยเฉพาะ News Correspondent มักประจำอยู่ต่างประเทศหรือต่างประเทศที่มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้น นักข่าวที่ไปประจำในต่างประเทศเหล่านี้จึงมักเรียกกันโดยเฉพาะเจาะจงว่า Foreign Correspondent

ที่มาของคำว่า Correspondent มาจากวิธีการสื่อข่าวของนักข่าวประเภทนี้ ในอดีตครั้งที่เทคโนโลยีการสื่อข่าวยังไม่ก้าวหน้าเช่นปัจจุบัน News Correspondent จะใช้วิธีการส่งข่าวผ่านไปรษณีย์ได้ตอบกับสำนักข่าวอย่างสม่ำเสมอ คำว่า Correspondent เป็นคำนามที่ใช้เรียกผู้เขียนจดหมายได้ตอบกันอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งมาจากลักษณะของการส่งข่าวไปรษณีย์ได้ตอบกันตามความหมายของคำนามภาษาอังกฤษที่ว่า Correspondence

News Correspondent มีบทบาทสำคัญอย่างมากในการนำเสนอและรายงานข่าวในช่วงสงครามจนเป็นที่มาของคำเรียกนักข่าวที่รายงานข่าวประจำพื้นที่ที่มีเหตุการณ์สงครามว่า War Correspondent ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นักข่าวที่เป็น War Correspondent หลายคนเข้าไปทำงานประจำในพื้นที่เสี่ยงอันตรายจากสงคราม นักข่าวเหล่านี้มีบทบาทอย่างมากในการรายงานภาพเหตุการณ์สู้รบและวิถีชีวิตของผู้คนในภาวะสงคราม การทำงานของ War Correspondent ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการสร้างภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการทำงานเสี่ยงอันตรายของนักข่าวประจำพื้นที่สงครามเรื่อง *Foreign Correspondent* ภาพยนตร์ดังกล่าวสร้างโดยผู้กำกับชั้นปรมาจารย์ของวงการภาพยนตร์โลก อัลเฟรด ฮิตช์ค็อก ซึ่งนำออกฉายในวันที่ 16 สิงหาคม ค.ศ. 1940 ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยถ่ายทำในสตูดิโอฮอลลีวูด เนื้อหาของภาพยนตร์สร้างจากหนังสือเรื่อง *Personal History* ของ Vincent Sheean นำเสนอเรื่องราวของ *Foreign Correspondent* ชาวอเมริกันที่พยายามเปิดโปงความลับทางการเมืองของสายลับสงครามโลกครั้งที่ 2 ในยุโรป เขาต้องผจญภัยข้ามทวีป และเสี่ยงชีวิตข้าม 3 ประเทศ คือสหรัฐอเมริกา เยอรมนี และอังกฤษ เพื่อสืบสวนและรายงานข่าวที่ตนได้รับมอบหมาย ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้รับความนิยม

และความชื่นชมในด้านเทคนิคภาพพิเศษ (Visual Effects) และได้รับการเสนอชื่อเข้าชิงรางวัลภาพยนตร์ยอดเยี่ยมในปี ค.ศ. 1941 ภาพยนตร์เรื่อง *Foreign Correspondent* แสดงให้เห็นบทบาทสำคัญของอาชีพ News Correspondent ในช่วงสงคราม และแสดงให้เห็นถึงความเป็นมาที่ยาวนานของวิชาชีพนี้ แม้ในยุคปัจจุบัน News Correspondent ก็ยังมีบทบาทอยู่ตามหน้าจอโทรทัศน์ในการนำเสนอข่าวของสำนักข่าวสำคัญ นักข่าวเหล่านี้ได้นำเอาประสบการณ์จากการทำงานของตนมาเขียนและรวบรวมเป็นหนังสือหลายเล่ม เช่น หนังสือเรื่อง *Foreign Correspondent* ของ Geraldine Brooks บอกเล่าประสบการณ์ทำงานประจำ Wall Street Journal เป็นระยะเวลายาวนาน หนังสือเรื่อง *Only in America: inside the mind and under the skin of the nation everyone loves to hate* ซึ่งเขียนโดย Matt Frei นักข่าวของสำนักข่าวบีบีซีที่ประจำอยู่ที่สหรัฐอเมริกา (US Correspondent) และรายงานข่าวการเมืองของสหรัฐอเมริกาให้กับสถานีโทรทัศน์บีบีซี เวิลด์ นิวส์ หนังสือเรื่อง *News from no man's land: reporting the world* ที่บอกเล่าประสบการณ์รายงานข่าวสงครามอิรักของ John Simpson ซึ่งเป็น News Correspondent ประจำสำนักข่าวบีบีซี นอกจากนี้ เมื่อปี พ.ศ. 2549 ที่ผ่านมา สำนักข่าวบีบีซีได้ออกหนังสือรวบรวมการรายงานข่าวสำคัญของ News Correspondent ที่ออกอากาศทางรายการวิทยุบีบีซีที่ชื่อว่า *From Our Own Correspondent* มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1932 จนถึงปัจจุบัน หนังสือเล่มดังกล่าวชื่อว่า *From Our Own Correspondent: a celebration of 50 years of the BBC radio programme* โดยหนังสือเล่มนี้นับเป็นการเฉลิมฉลองรายการข่าวจาก News Correspondent ที่เก่าแก่ที่สุดในโลก คือมีอายุยาวนานเท่ากับสถานีวิทยุบีบีซีของสหราชอาณาจักร

นอกจากนี้ ความต้องการข่าวสารที่หลากหลายมากขึ้นในปัจจุบัน ส่งผลให้เกิดความต้องการนักข่าวเฉพาะด้านที่มีความเชี่ยวชาญและลุ่มลึกในการเสนอข่าวเฉพาะทาง จึงทำให้เกิด News Correspondent ประเภทที่ไม่ได้ประจำตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ แต่รายงานข่าวเจาะลึกประจำตามสายข่าวเฉพาะด้านที่ตนถนัด เช่น นักข่าวประจำสายข่าวราชสำนัก (Royale Correspondent) นักข่าวประจำสายข่าวสุขภาพ (Health Correspondent) นักข่าวประจำสายข่าวการเมือง (Political Correspondent)

บทบาทของ News Correspondent ในฐานะนักมนุษยวิทยายุคโลกาภิวัตน์

นักข่าว News Correspondent ส่วนใหญ่จะทำงานประจำให้กับสำนักข่าวใหญ่ๆ เช่น บีบีซี ซีเอ็นเอ็น เอบีซี อย่างไรก็ตาม ยังมี News Correspondent จำนวนมากที่ทำงานอิสระโดยส่งข่าวให้กับสำนักข่าวหลายแห่งในเวลาเดียวกัน การนำเสนอข่าวของ News Correspondent ในปัจจุบันมีวิธีการที่ทันสมัยมากขึ้น นักข่าวเหล่านี้นำเอาเทคโนโลยีการรายงานข่าวสมัยใหม่มาใช้ เช่น การรายงานข่าวผ่านดาวเทียมขนาดเล็กที่สามารถพกพาติดตัวไปด้วย รวมทั้งการรายงานข่าวผ่าน Video Conference และ Video Phone นอกจากนี้ รายการ *From our own correspondent* ซึ่งเป็นรายการข่าววิทยุบีบีซีที่ได้ชื่อว่าเก่าแก่ที่สุดในโลก ยังเป็นหนึ่งในรายการแรกของบีบีซีที่ออกอากาศโดยเทคโนโลยี Podcast

ไม่ว่าเทคโนโลยีการรายงานข่าวจะพัฒนาไปเพียงใด ลักษณะการทำงานของ News Correspondent ก็ยังเหมือนเดิม คือเป็นการรายงานข่าวที่มีความเจาะลึกในการนำเสนอมากกว่านักข่าวทั่วไป และใส่ความคิดเห็นส่วนตัว (Personal Account) ในลักษณะการวิเคราะห์ข่าวแบบมีอาชีพ²

ปัจจุบันสำนักข่าวใหญ่ๆให้ความสำคัญกับพื้นที่การนำเสนอข่าวจาก News Correspondent ของตน โดยมีรายการเฉพาะของนักข่าวเหล่านี้ออกอากาศเป็นประจำ ในที่นี้จะยกตัวอย่างรายการจาก News Correspondent ของสถานีข่าวโทรทัศน์ที่สำคัญ 3 สถานีคือ สถานีข่าวโทรทัศน์เอบีซี ของออสเตรเลีย สถานีข่าวโทรทัศน์ ซีเอ็นเอ็น ของสหรัฐอเมริกา และสถานีข่าว บีบีซี เวิลด์ นิวส์ ของสหราชอาณาจักร

สถานีข่าวโทรทัศน์ เอบีซี ของออสเตรเลีย

สถานีข่าวโทรทัศน์ เอบีซี ของออสเตรเลียให้ความสำคัญกับการนำเสนอข่าวจาก News Correspondent ของตนโดยมีการนำเสนอรายการ News Correspondent ซึ่งเป็นรายการข่าวและสถานการณ์ประจำวัน ออกอากาศมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1992 โดยอาศัยจุดแข็งของสื่อโทรทัศน์ที่มีทั้งภาพและเสียง เสนอเรื่องราวเจาะลึก เรื่องแปลกและเรื่องราวที่ก่อให้เกิดอารมณ์ร่วม โดยรายงานเหตุการณ์สำคัญที่คนส่วนใหญ่ไม่รู้ ออกอากาศเป็นประจำทุกสัปดาห์ทาง เอบีซี 1 และเอบีซี 2 นอกจากนั้นยังนำไปออกอากาศที่ สถานีข่าวโทรทัศน์ ซีเอ็นเอ็น สถานีโทรทัศน์ อัล จาซีรา สถานีโทรทัศน์เอ็นเอสเค และสถานีโทรทัศน์นิวซีแลนด์ ปัจจุบันสำนักข่าวเอบีซีมี News Correspondent โพรคิวเซอร์และช่างภาพ ประจำอยู่ 160 ประเทศทั่วโลก

สถานีข่าวโทรทัศน์ ซีเอ็นเอ็น ของสหรัฐอเมริกา

สถานีข่าวโทรทัศน์ซีเอ็นเอ็นให้ความสำคัญกับการนำเสนอข่าวของ News Correspondent โดยมีช่วงเวลาออกอากาศการนำเสนอข่าวของ News Correspondent จากทวีปต่างๆเป็นประจำดังนี้

รายการ *Talk Asia* ดำเนินรายการโดย Angali Rao ซึ่งเป็น News Correspondent ของซีเอ็นเอ็น ประจำทวีปเอเชีย นำเสนอเหตุการณ์ข่าว สถานการณ์สำคัญ และสัมภาษณ์บุคคลสำคัญในทวีปเอเชีย ออกอากาศเป็นประจำทุกสัปดาห์ ความยาว 30 นาที ล่าสุด Angali Rao ได้แอบเข้าไปรายงานข่าว เหตุการณ์ผลกระทบของประชาชนที่เกิดจากพายุไซโคลนนาเกียถล่มสหภาพพม่า และเธอได้ถูกรัฐบาลทหารพม่าจับตัวส่งออกนอกประเทศ

รายการ *Inside Africa* ดำเนินรายการโดย Isha Sesay ซึ่งเป็น News Correspondent ของซีเอ็นเอ็น ประจำทวีปแอฟริกา นำเสนอข่าวเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในทวีปแอฟริกา

² การใส่ความคิดเห็นของ News Correspondent ในการรายงานข่าว อาจถูกมองว่าเป็นเรื่องของอคติและการบิดเบือนข่าวสาร แต่ในความหมายนี้หมายถึง การใส่มุมมองในการวิเคราะห์ข่าวแบบมีอาชีพ ที่ตั้งอยู่บนหลักการนำเสนอข่าว ที่ต้องมีความถูกต้อง เป็นกลางและไม่บิดเบือน

Isha Sesay เป็นนักข่าวที่มีเชื้อสายแอฟริกัน ลักษณะเชื้อชาติจึงเป็นข้อได้เปรียบที่ทำให้เธอเข้าถึงคนในพื้นที่ได้ดี

รายการ *Inside Middle East* ดำเนินรายการโดย Hala Gorani ซึ่งเป็น News Correspondent ของซีเอ็นเอ็น ประจำวันออกกลาง รายการของเธอเน้นการนำเสนอมุมมองด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่น่าสนใจ นำเสนอทั้งเรื่องราวที่เป็นวัฒนธรรมเก่าและวิถีชีวิตใหม่ๆของคนในประเทศตะวันออกกลาง ออกอากาศเป็นประจำเดือนละครั้ง ความยาวรายการ 30 นาที

นอกจากนี้ สำนักข่าวซีเอ็นเอ็น ยังมีนักข่าวประจำอยู่ที่ประเทศสหราชอาณาจักร โดยเรียกว่า UK Correspondent ทำหน้าที่รายงานข่าวประจำที่กรุงลอนดอน UK Correspondent ของซีเอ็นเอ็นคนปัจจุบันคือ Nick Robertson ซึ่งมีประวัติการทำงานมาอย่างโชกโชน เขาเคยเข้าไปทำข่าวการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในประเทศรวันดาในปี ค.ศ. 1994 เคยเข้าไปทำข่าวในกรุงแบกแดด และในประเทศอัฟกานิสถาน ก่อนถูกขับไล่ออกนอกประเทศโดยรัฐบาลตาลีบัน Nick Robertson เป็นคนอังกฤษโดยกำเนิด เขาจบการศึกษาด้านวิศวกรรมอิเล็กทรอนิกส์จาก University of Northumbria at Newcastle ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเดียวกับผู้เขียน ความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีทำให้เขารู้จักใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีในการนำเสนอข่าว เช่น การส่งข่าวผ่านดาวเทียมขนาดเล็กที่พกติดตัวขณะทำข่าว

สถานีข่าว บีบีซี เวิลด์ นิวส์ ของสหราชอาณาจักร

อาจกล่าวได้ว่าต้นกำเนิดของ News Correspondent มาจากสถานีข่าว บีบีซี เวิลด์ นิวส์ ของสหราชอาณาจักร โดยบีบีซีมีรายการข่าววิทยุนำเสนอเหตุการณ์สำคัญจากทั่วโลกผ่าน

การรายงานของ News Correspondent ออกอากาศผ่านรายการ *From Our Own Correspondent* ทางสถานีวิทยุ BBC World Service ซึ่งดูแลการออกอากาศโดย

Alan Johnston และ BBC Radio 4 ซึ่งดูแลการออกอากาศโดย Kate Adie โดยเริ่มออกอากาศตั้งแต่ปี ค.ศ. 1932 จนถึงปัจจุบัน

ในส่วนของการข่าวโทรทัศน์จาก News Correspondent ของสถานีข่าว บีบีซี เวิลด์ นิวส์ ออกอากาศภายใต้ชื่อรายการ *On This Day* ซึ่งเป็นรายการข่าวและสถานการณ์สำคัญจากทั่วโลกที่ออกอากาศมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1950 รายการ *On This Day* มี News Correspondent คนสำคัญประจำอยู่ทั่วโลก ดังนี้

Kate Adie เป็นนักข่าวหญิงที่อยู่กับบีบีซีมายาวนานตั้งแต่ปี ค.ศ. 1968 โดยเริ่มต้นจากการเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายเทคนิคและผันตัวมาเป็นนักข่าวในเวลาต่อมา ปัจจุบันเธอเป็นผู้อำนวยการกองบรรณาธิการของนักข่าวสายต่างประเทศของบีบีซี Kate Adie เป็นนักข่าวหญิงที่ได้ชื่อว่าผ่านประสบการณ์รายงานข่าวในสถานการณ์สงครามที่อันตรายมาอย่างโชกโชน เธอเคยรายงานข่าวจากพื้นที่สงครามอ่าวเปอร์เซีย รายงาน

ข่าวในพื้นที่ความขัดแย้งในยูโกสลาเวีย แอลเบเนีย รวันดา และเหตุการณ์นองเลือดที่จัดรัฐเหียนอันหมินในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน

Martin Bell มีประสบการณ์ทำงานเป็น News Correspondent ให้กับสถานีข่าวบีบีซี ถึง 30 ปี เขามีโอกาสไปประจำตามประเทศต่างๆกว่า 80 ประเทศ รายงานสถานการณ์ความขัดแย้งของสงครามเวียดนาม ตะวันออกกลาง และแอฟริกา เขาเคยถูกยิงขณะรายงานเหตุการณ์ความขัดแย้งที่ประเทศไอร์แลนด์ นอกจากนี้เขายังได้ผันตัวเข้าสู่วงการเมืองอังกฤษโดยได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 1 สมัย แต่เขาลาออกในเวลาต่อมาเพราะคิดว่าตนไม่เหมาะกับการเมือง และหันมาทำงานให้กับองค์กรยูนิเซฟแทน

Jennie Bond เป็นนักข่าวสายราชสำนัก (Royale Correspondent) ที่มีความเชี่ยวชาญด้านข่าวราชวงศ์ เธอเริ่มงานกับบีบีซีตั้งแต่ปี ค.ศ. 1989 โดยติดตามรายงานข่าวสำคัญของราชวงศ์อังกฤษอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะข่าวอุบัติเหตุและการสิ้นพระชนม์ของไดอาน่า เจ้าหญิงแห่งเวลส์ ในปี ค.ศ. 1997 Jennie Bond ลาออกจากบีบีซี เมื่อปี ค.ศ. 2003 และปัจจุบันทำงานเป็นนักข่าวอิสระสายข่าวราชสำนัก เมื่อครั้งงานฉลองวโรกาสที่ทรงครองราชย์ครบ 60 ปีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เธอก็ได้รับมอบหมายหน้าที่จากบีบีซีให้เป็นผู้ติดตามรายงานข่าวการเฉลิมฉลองของเหล่าราชวงศ์จากทั่วโลกที่มาร่วมงานที่ประเทศไทย

Jeremy Bowen เป็นนักข่าวประจำสายสงคราม (War Correspondent) ที่ร่วมงานกับบีบีซีมา กว่า 20 ปี รายงานข่าวสงครามจากกว่า 50 ประเทศ เขาเคยอยู่ประจำที่ตะวันออกกลางในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1955-2000 โดยก่อนหน้านี้มีโอกาสประจำอยู่ที่แอฟริกา โครเอเชีย บอสเนีย โชมเลีย และรวันดา ในปี ค.ศ. 1999 ขณะที่ปฏิบัติงานอยู่ที่แอลเบเนีย เขาเคยถูกยึดอุปกรณ์ทำข่าวและถูกขู่ฆ่าโดยกองกำลังติดอาวุธแอลเบเนีย

Michael Buerk มีประสบการณ์เป็น News Correspondent ให้กับบีบีซี โดยเขาไปประจำอยู่ในประเทศต่างๆกว่า 50 ประเทศ เขาเคยอยู่ประจำที่ประเทศแอฟริกาได้เป็นเวลา 4 ปี รายงานข่าวการเมืองเจาะลึกจนถูกรัฐบาลแอฟริกาได้ขับไล่ออกนอกประเทศ

John Humphrys เป็น News Correspondent ของบีบีซีที่ได้ชื่อว่ามีจุดเด่นในการตั้งคำถามล้วงลึกและมีสไตล์การสัมภาษณ์ที่ดุคั่น เขาถูกส่งไปเป็น News Correspondent ประจำที่ประเทศสหรัฐอเมริกาตั้งแต่อายุเพียง 28 ปี และรายงานข่าวเชิงสืบสวนคดีออเตอร์เกต ของประธานาธิบดีนิกสัน จากนั้นได้ไปประจำที่ประเทศอื่นๆ อาทิ อินเดีย ปากีสถาน และแอฟริกาใต้

John Simpson คือ News Correspondent ของบีบีซี ที่รู้กันว่า เหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นที่ใด จะพบเขาได้ที่นั่น เขามีประสบการณ์รายงานข่าวที่โซกโซน โดยเริ่มงานกับบีบีซีตั้งแต่อายุ 25 ปี ในยุคแรกเขาประจำอยู่สายข่าวการเมือง เคยถูก Harold Wilson ซึ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของอังกฤษชกท้องด้วยความไม่พอใจที่ถูกเขาตั้งคำถามว่าจะประกาศเลือกตั้งใหม่เมื่อใด John Simpson เป็นที่รู้จักอย่างมากจากเหตุการณ์ที่เขาปลอมตัวเป็นผู้หญิงมุสลิมเข้าไปทำข่าวในประเทศอัฟกานิสถานหลังจากการล่มสลายของรัฐบาลตาลิบัน นอกจากนี้ เขายังเคยถูกตามล่าโดยรัฐบาลทหารของประธานาธิบดีมูกาบี ของประเทศซิมบับเว John Simpson มีประสบการณ์ทำงานกับบีบีซีมากกว่า 30 ปี เขาเป็นนักข่าวคนแรกของบีบีซีที่ใช้เทคโนโลยีการ

รายงานข่าวผ่านอินเทอร์เน็ต ปัจจุบัน John Simpson เป็นผู้อำนวยการกองบรรณาธิการข่าวต่างประเทศของสำนักข่าวบีบีซี

Rageh Omaar ถือเป็น News Correspondent คลื่นลูกใหม่ของบีบีซี เขามีเชื้อสายแอฟริกัน โดยเกิดที่ประเทศโซมาเลียในตระกูลที่มีฐานะดีมาก แต่เติบโตและได้รับการศึกษาที่ประเทศอังกฤษ Rageh Omaar ถือเป็นหนึ่งในนักข่าวชุดแรกที่เข้าถึงกรุงคาบูลหลังจากที่กองกำลังฝ่ายเหนือเข้ายึดพื้นที่ โดยเขาใช้ข้อได้เปรียบของความที่เป็นมุสลิมหาเครือข่ายคนในพื้นที่ให้ช่วยนำเขาเข้าไปทำข่าวในกรุงคาบูล เขาเคยถูกลูกหลงระเบิดขณะทำรายงานข่าว โดยเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ลูกทีมของเขาเสียชีวิตไปหนึ่งคน และตัวเขาเองสูญเสียการได้ยินของหูไปหนึ่งข้าง Rageh Omaar ลาออกจากบีบีซีเพราะมีความขัดแย้งทางความคิดในการทำงาน ปัจจุบันเขาทำงานประจำอยู่ที่สำนักข่าว อัลจาซีรา โดยเป็น News Correspondent ประจำแอฟริกา แต่ยังมีโอกาสรายงานข่าวสำคัญให้กับบีบีซีเป็นครั้งคราว

ความเหมือนและความแตกต่างในการทำงาน

ของ News Correspondent และนักมานุษยวิทยา

“เมื่อใดก็ตามที่เราเห็นคนนับร้อยนับพันคนพยายามตะเกียกตะกายหนีออกจากสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ขณะที่มีคนกลุ่มเล็กๆ อีกกลุ่มพยายามสุดชีวิตที่จะเข้าไปในสถานที่แห่งเดียวกันนั้นให้ได้ เราสามารถบอกได้เลยว่าคนกลุ่มหลังที่เราเห็นคือกลุ่มนักข่าวนั่นเอง” (Hannerz, 2001)

ข้อความเปรียบเปรยบนความขบขันข้างต้นเป็นคำกล่าวของ News Correspondent อาวุโสของวงการข่าว ที่บรรณาธิการอำนวยการของสำนักข่าวเอพี ตั้งไว้บนโต๊ะทำงานเพื่อเตือนใจตนเองอยู่เสมอ คำกล่าวข้างต้นทำให้เห็นว่า ในยุคโลกาภิวัตน์เช่นปัจจุบัน News Correspondent ทำหน้าที่รายงานภาพข่าวและเหตุการณ์สำคัญจากสถานที่ห่างไกลแห่งหนึ่งไปยังคนดูที่อยู่อีกพื้นที่หนึ่ง สถานที่เหล่านั้นมักเป็นสถานที่ที่คนส่วนน้อยสามารถเข้าไปถึงและอยากเข้าไปถึง News Correspondent ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารในการนำเสนอภาพชีวิตและเหตุการณ์ผ่านสื่อโทรทัศน์ที่มีทั้งภาพและเสียง คนดูนำเอาภาพเหล่านั้นมาประกอบกันและสร้างความเข้าใจอันก่อให้เกิดเป็นมโนภาพของสังคมโลก (Imagined World Community) ของพวกเขา โดย News Correspondent ถือเป็นตัวการสำคัญในกระบวนการสร้างมโนภาพของโลกร่วมกันของสมาชิกในสังคมโลก บทบาทในการถ่ายทอดภาพวิถีชีวิตของ News Correspondent เหล่านี้จึงถือว่าไม่ต่างจากบทบาทหน้าที่ของนักมานุษยวิทยา

ในขณะที่เป้าหมายสำคัญของนักมานุษยวิทยาคือการทำงานเพื่อเรียนรู้ เข้าใจมนุษย์ และทำให้มนุษย์เข้าใจสังคมได้ดีขึ้น ในยุคโลกาภิวัตน์ที่โลกถูกเชื่อมร้อยด้วยเทคโนโลยีการสื่อสาร News Correspondent ไม่ใช่มีบทบาทเพียงการถ่ายทอดภาพชีวิตและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วทุกมุมโลกเท่านั้น แต่คนดูยังสามารถเรียนรู้และเข้าใจวิถีชีวิตที่แตกต่างกันออกไปของสมาชิกในสังคมโลก เช่น การรับรู้ภาพเหตุการณ์ของเพื่อนมนุษย์ ที่ประสบภัยพิบัติจากพายุไซโคลนนาร์กีสในสหภาพพม่า ผ่านการรายงานข่าวของ

News Correspondent ซึ่งส่งผลให้นานาประเทศต่างบริจาคเงินและความช่วยเหลือให้กับรัฐบาลและประชาชนชาวพม่าโดยไม่คำนึงถึงความขัดแย้งทางความคิดเห็นทางการเมืองที่ผ่านมา เหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ที่ประเทศจีนที่เกิดขึ้นเพียง 2 เดือนก่อนการเริ่มพิธีการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก ทำให้นานาประเทศต่างส่งความช่วยเหลือไปยังผู้ประสบภัยโดยลบล้างความขัดแย้งที่เคยมีต่อการกระทำของจีนในการปราบปรามผู้ประท้วงในทิเบต

นักมานุษยวิทยาใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้และถ่ายทอดชีวิตมนุษย์ในสังคม ในขณะที่ News Correspondent ใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการนำเสนอและถ่ายทอดภาพวิถีชีวิตของมนุษย์ เครื่องมือของคนสองอาชีพอาจดูต่างกัน แต่บทบาทหน้าที่และ *มรรควิธี* ที่คนสองอาชีพนี้ใช้ในการทำงานมีความคล้ายคลึงกันอย่างน่าสนใจ โดยความเหมือนและความแตกต่างระหว่างการทำงานของ News Correspondent และนักมานุษยวิทยา สามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

ความเหมือนในการทำงานของ News Correspondent และนักมานุษยวิทยา

1. เนื้อหาและองค์ความรู้ที่ศึกษา

ในขณะที่ นักมานุษยวิทยาสนใจศึกษาและเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมของมนุษย์ในสังคม News Correspondent ทำหน้าที่สื่อข่าวและรายงานข่าวซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ จึงเห็นได้ว่าสิ่งที่นักมานุษยวิทยาและ News Correspondent สนใจศึกษาคือเนื้อหาและองค์ความรู้ในด้านเดียวกันคือ *วิถีชีวิตของมนุษย์และวัฒนธรรม* ทั้งนี้ในมุมมองของ เรมอน วิลเลียมส์ ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ก่อตั้งแนวความคิดสำนักวัฒนธรรมศึกษาของประเทศอังกฤษถือว่า *วิถีชีวิต (Way of Life)* เป็นวัฒนธรรมในความหมายหนึ่ง ดังนั้นการรายงานภาพข่าวและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นของ News Correspondent จึงถือเป็น *การรายงานวัฒนธรรม* ในรูปแบบหนึ่ง

นอกจากนี้ “ข่าว” ไม่ใช่เพียงแค่การรายงานเหตุการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้น แต่ความหมายของข่าวในแง่ “คุณค่าข่าว” ยังหมายรวมถึง เรื่องแปลกและเรื่องที่ยังไม่เคยมีใครรู้มาก่อน โดย News Correspondent มักนำเสนอเรื่องราวเจาะลึกที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่ตนประจำอยู่ ตัวอย่างเช่นรายการ *Inside Middle East* ของสำนักข่าวซีเอ็นเอ็นที่ดำเนินรายการโดย Hala Gorani ซึ่งเป็น News Correspondent ประจำตะวันออกกลาง รายการของเธอเน้นการนำเสนอมุมมองด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่น่าสนใจ นำเสนอทั้งเรื่องราวที่เป็นวัฒนธรรมเก่าและวิถีชีวิตใหม่ๆของคนในประเทศแถบตะวันออกกลาง โดย Hala Gorani ให้ความเห็นไว้ในเว็บไซต์ของซีเอ็นเอ็นว่ารายการของเธอต้องการนำเสนอความงดงามและความซับซ้อนของสังคมตะวันออกกลางที่น้อยคนจะล่วงรู้และคนส่วนใหญ่มักเข้าใจกันผิดๆ ล่าสุด Hala Gorani ได้นำเสนอเรื่องราวเจาะลึกของเด็กหญิงคนหนึ่งที่ต้องต่อสู้กับประเพณีการแต่งงานคลุมถุงชน โดยด้วยวัยเพียง 12 ปี เธอถูกบังคับให้แต่งงานกับชายที่เธอไม่ได้เป็นคนเลือก และเธอได้พยายามต่อสู้เพื่อขอหย่าร้างและเรียกร้องค่าเสียหายจากชายที่เธอถูกบังคับให้แต่งงานด้วยจนสำเร็จ จะเห็นได้ว่า เรื่องราวที่ Hala Gorani นำเสนอไม่ต่างไปจากเรื่องราวที่นักมานุษยวิทยาให้ความสนใจ

2. วิธีการที่ใช้ในการทำงาน

นักมานุษยวิทยาและ News Correspondent ต้องทำงานในพื้นที่ภาคสนามโดยต้องใช้เวลาในการเก็บข้อมูลจากคนในพื้นที่เป็นระยะเวลานาน ในแง่ของระเบียบวิธีวิจัย ทั้งนักมานุษยวิทยาและ News Correspondent ต่างก็ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ ทักษะและประสบการณ์ภาคสนามของทั้งนักมานุษยวิทยาและ News Correspondent ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำให้งานในพื้นที่เก็บข้อมูลประสบความสำเร็จ เราจะเห็นได้ว่า News Correspondent บางคนได้เปรียบในการลงพื้นที่หาข้อมูลและมักได้รับความช่วยเหลือจากแหล่งข่าวในพื้นที่ หาก News Correspondent คนนั้นมีเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรมที่เหมือนหรือใกล้เคียงกับคนในพื้นที่ ยกตัวอย่างเช่น กรณีการเข้าไปทำข่าวของ Ragie Omaar อดีต News Correspondent ประจำสำนักข่าวบีบีซี เขาเป็นนักข่าวคนแรกของทีมข่าวบีบีซีที่มีโอกาสเข้าไปในกรุงคาบูลหลังจากที่กองกำลังฝ่ายเหนือเข้ายึดพื้นที่ โดยเขาอาศัยภูมิหลังด้านศาสนาที่เป็นคนมุสลิมในการหาเครือข่ายคนในพื้นที่ให้ช่วยนำเขาเข้าไปทำข่าวในกรุงคาบูล ซึ่งในกรณีนี้ศาสนาถือเป็นข้อได้เปรียบในการทำข่าวในพื้นที่ของเขา ส่วนนักข่าวที่ไม่มีข้อได้เปรียบด้านเชื้อชาติหรือศาสนาส่วนใหญ่จะใช้วิธีจ้างเครือข่ายคนในพื้นที่ในการหาข่าว และบางคนใช้วิธีการเรียนรู้ภาษาท้องถิ่นเพื่อให้สามารถสื่อสารกับคนในพื้นที่ได้อย่างสะดวก

ในแง่ของการนำเอาเครื่องมือและเทคโนโลยีการสื่อสารมาใช้ในการหาข้อมูลขณะลงพื้นที่ที่เราจะพบว่า News Correspondent กับการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารในการทำงานเป็นเรื่องที่แยกจากกันไม่ได้ News Correspondent บางคนไม่เพียงแต่ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารในการรายงานข่าว แต่ยังใช้เทคโนโลยีการสื่อสารเป็นเทคนิคการหาข้อมูลในภาคสนามยามที่เหตุการณ์ไม่เอื้ออำนวย ยกตัวอย่างเช่นเมื่อเดือนสิงหาคมที่ผ่านมา นักข่าวของบีบีซีชุดใหญ่ได้เข้าไปยังสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีนเพื่อรายงานข่าวผลกระทบของชีวิตประชาชนในกรุงปักกิ่งที่เกิดจากการเตรียมการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก 2008 และหนึ่งในทีมนักข่าวชุดนั้นคือ John Simpson โดยเขาได้เข้าไปในพื้นที่พำนักที่รัฐบาลจีนสร้างให้เป็นที่อยู่อาศัยของประชาชนที่ถูกยึดที่ดินไปใช้ก่อสร้างสถานที่แข่งขันกีฬาโอลิมปิก แต่เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยไม่อนุญาตให้เขาเข้าไปสัมภาษณ์ประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวแม้จะมีคนในพื้นที่ช่วยเจรจาก็ตาม John Simpson จึงใช้เทคนิคการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์มือถือ โดยเขาและช่างกล้องเก็บภาพจากหน้าตึกและถ่ายภาพผ่านช่องรั้วเข้าไปในตึก จากนั้นจึงโทรศัพท์เข้าไปยังเครื่องรับโทรศัพท์ที่ติดตามตัวของคนที่อยู่ในตึกและสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบของประชาชนที่เกิดจากการก่อสร้างสถานที่จัดการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกของรัฐบาลจีน การรายงานข่าวครั้งนั้นทำให้เขาได้ภาพข่าวแปลกตาในลักษณะของการ Zoom in จากระยะไกลของคนให้สัมภาษณ์ผ่านช่องรั้วประตูพร้อมกับเสียงสัมภาษณ์ที่ดังออกมาอย่างชัดเจนจากโทรศัพท์ที่ติดตามตัวที่ใช้สื่อสารกัน

ในกรณีของนักมานุษยวิทยาพบว่า นักมานุษยวิทยามีการนำเอาสื่อมาใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย โดยนักมานุษยวิทยาได้นำเอาข้อมูลในอดีตที่มีการบันทึกไว้ในสื่อต่างๆ เช่น ภาพถ่าย ภาพวาด บทกลอน นวนิยาย ภาพยนตร์สารคดี มาใช้วิเคราะห์ประกอบการศึกษาวิจัย นอกจากนี้ นักมานุษยวิทยาบางคนยังนำเอาวิดีโอ ภาพถ่ายและภาพยนตร์มาเป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยใช้บันทึกภาพชีวิตของคนในพื้นที่ที่ตนศึกษาไว้ทั้งในรูปแบบของภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว หรืองานสารคดี และนำสื่อทั้งที่ตนบันทึกไว้และผู้อื่นบันทึกไว้มาวิเคราะห์ประกอบการศึกษาวิจัย ซึ่งวิธีดังกล่าวเรียกว่า Autoethnographic Approach (Marcus และ Fischer, 1986, หน้า 74) การที่นักมานุษยวิทยานำเอาสื่อมาใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาวิจัยดังกล่าวจึงอาจเรียกได้นักมานุษยวิทยาเองที่กำลังทำหน้าที่เป็น News Correspondent เช่นกัน

ความแตกต่างในการทำงานของ News Correspondent และนักมานุษยวิทยา

1. พื้นที่ในการทำงาน

นักมานุษยวิทยาศึกษาวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมและวัฒนธรรมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอย่างเฉพาะเจาะจง ดังนั้นการทำงานของนักมานุษยวิทยาจึงอยู่ในพื้นที่ขนาดเล็กเมื่อเทียบกับพื้นที่การทำงานของ News Correspondent พื้นที่การทำงานของนักมานุษยวิทยาอาจอยู่ในอาณาบริเวณของหมู่บ้าน ชุมชน เผ่าพันธุ์ของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง ขณะที่ความรับผิดชอบของ News Correspondent จะครอบคลุมพื้นที่การทำงานระดับภูมิภาคหรือระดับทวีป เช่น News Correspondent ประจำตะวันออกกลาง News Correspondent ประจำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

2. กรอบระยะเวลาในการทำงาน

นักมานุษยวิทยามีกรอบในการวิจัยเป็นตัวกำหนดระยะเวลาในการทำงาน ซึ่งอาจกินเวลาเป็นเดือนปี หรือหลายปี ในขณะที่ News Correspondent มีลักษณะการทำงานที่ต้องแข่งกับเวลา เพราะคุณค่าข่าวประการหนึ่งคือความสดใหม่ของเหตุการณ์ News Correspondent จึงมีระยะเวลาที่จำกัดในการทำงานเมื่อเทียบกับนักมานุษยวิทยา

3. พื้นที่ในการนำเสนองาน

นักมานุษยวิทยาถ่ายทอดผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยผ่านรายงานวิจัยที่มีความหนาเป็นหลายร้อยหน้ากระดาษ พื้นที่ในการถ่ายทอดผลงานอาจเรียกได้ว่าไม่จำกัด ในขณะที่ News Correspondent มีกรอบพื้นที่การนำเสนอรายงานข่าวเพียง 2-3 นาทีในกรณีของการนำเสนอข่าวทั่วไป หรือ 3-5 นาที ในกรณีที่เป็นการนำเสนอรายงานพิเศษหรือสัปดาห์ข่าว อาจมีบางครั้งที่สถานีข่าวจัดสรรเวลาให้ News Correspondent ได้นำเสนอการรายงานพิเศษของตนในลักษณะรายการสารคดีเชิงข่าว เช่น รายการ *Talk Asia* รายการ *Inside Africa* รายการ *Inside Middle East* ของสำนักข่าวซีเอ็นเอ็น แต่รายการเหล่านี้ก็มีเวลาในการนำเสนอเพียง 30 นาทีเป็นอย่างมาก เมื่อเปรียบเทียบกับนักมานุษยวิทยาแล้วจึงเห็นได้ว่าพื้นที่ในการนำเสนอของ News Correspondent มีความจำกัดกว่า นอกจากนี้ยังมีกรอบของเวลาเป็นตัวกำหนดการทำงาน

News Correspondent ในประเทศไทย: กรณีศึกษาการรายงานข่าวเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้ของนักข่าวประจำพื้นที่

ในบทความชิ้นนี้ ผู้เขียนตั้งใจใช้คำว่า News Correspondent เป็นคำศัพท์ภาษาอังกฤษ โดยไม่หาคำแปลภาษาไทยมาใช้กำกับ ซึ่งอาจทำให้ผู้อ่านหลายคนเกิดข้อคำถามว่าเพราะเหตุใดจึงไม่ใช้คำศัพท์ภาษาไทยมากำกับตามหลักการเขียนรายงานวิชาการที่ถูกต้อง สาเหตุที่ผู้เขียนเลือกคำว่า News Correspondent มาใช้ในการนำเสนอบทความชิ้นนี้เป็นเพราะว่าในแวดวงวิชาชีพข่าวของประเทศไทยยังไม่มีคำภาษาไทยใดที่เหมาะสมในการนำมาใช้แทนคำว่า News Correspondent ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะการทำงานของ News Correspondent เป็นการทำงานประจำอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งในระยะเวลานานและมีการรายงานข่าวเชิงเจาะลึกอย่างสม่ำเสมอ ขณะที่นักข่าวหรือผู้สื่อข่าวในวงการข่าวประเทศไทยส่วนใหญ่ทำงานตาม หมายข่าว ที่ได้รับจากกองบรรณาธิการข่าวในแต่ละวัน ทำให้การทำงานส่วนใหญ่เป็นลักษณะการรายงานข่าวรายวันหรือที่เรียกกันว่า นักข่าวรายวัน นักข่าวประเภทที่มีลักษณะการทำงานที่ใกล้เคียงกับ News Correspondent ที่สุดคือนักข่าวประจำสายข่าวและนักข่าวประจำพื้นที่ แต่ไม่ได้หมายความว่านักข่าวประจำสายข่าวและนักข่าวประจำพื้นที่ทุกคนมีลักษณะการทำงานเหมือน News Correspondent เพราะนักข่าวประจำพื้นที่และนักข่าวประจำสายข่าวของไทยมักทำงานประจำในสายข่าวหรือพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นระยะเวลาไม่นาน จากนั้นจะเปลี่ยนไปประจำพื้นที่อื่น เปลี่ยนสายข่าว หรือเปลี่ยนไปประจำสำนักข่าวอื่น ดังนั้นโอกาสที่นักข่าวไทยจะได้รายงานข่าวประจำเจาะลึกเฉพาะสายข่าวหรือเฉพาะพื้นที่เป็นระยะเวลานานๆเช่น News Correspondent จึงเป็นไปได้น้อย ปัจจัยหนึ่งมาจากข้อจำกัดด้านงบประมาณสนับสนุนจากสถานีข่าวและสำนักข่าวต้นสังกัด เนื่องจากการทำงานประจำในพื้นที่ข่าวหรือสายข่าวต้องอาศัยทุนอุดหนุนด้านที่พักและค่าใช้จ่ายในการลงพื้นที่ของนักข่าว หากสถานีหรือสำนักข่าวไม่เห็นคุณค่าในการรายงานข่าวลักษณะนี้ก็จะไม่ลงทุนและงบประมาณในการสนับสนุนนักข่าวให้ไปประจำตามพื้นที่แต่จะใช้วิธีส่งนักข่าวลงไปเมื่อมีข่าวเกิดขึ้นในแต่ละครั้งแทน ซึ่งทำให้โอกาสในการรายงานข่าวที่น่าเสนอข้อมูลเจาะลึกเป็นไปได้น้อย

ความพยายามในการเสนอข่าวเจาะลึกจากนักข่าวที่เข้าไปประจำสายข่าวหรือประจำพื้นที่แบบการทำงานของ News Correspondent ในประเทศไทยเริ่มมีให้เห็นในช่วงกว่าปีที่ผ่านมา โดยความตั้งใจของสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยในการจัดตั้งศูนย์ข่าวอิสรာ เพื่อสนับสนุนการรายงานข่าวเหตุการณ์ใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ ที่มีความเจาะลึกและมีมุมมองทางสังคม วัฒนธรรม มากกว่าการนำเสนอข่าวความรุนแรงแบบรายวัน โดยมีนักข่าวลงไปปักหลักประจำที่ศูนย์ข่าวอิสราจำนวนหนึ่ง นักข่าวที่ประจำในพื้นที่ข่าวเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายในการนำเสนอข่าวเพื่อสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมที่แตกต่าง โดยศูนย์ข่าวอิสราได้จัดการอบรมวิธีการนำเสนอข่าวให้แก่ นักข่าวเหล่านั้น เพื่อหวังให้เกิดการรายงานข่าวเชิงเจาะลึกโดยการลงพื้นที่เพื่อสร้างความเข้าใจในสังคมวัฒนธรรมตามหลักวิธีของนักมานุษยวิทยา ดังคำให้สัมภาษณ์ของคุณเทพชัย หยองเมื่อครั้งลงไปเป็นวิทยากรในการอบรมในศูนย์ข่าวอิสราว่า “ศูนย์ต้องช่วยกันทำให้นักข่าวที่ลงมาได้เรียนรู้สถานการณ์ มีระบบให้คนเหล่านี้เชี่ยวชาญ รู้ลึก แม้เหตุการณ์จะเกิดขึ้นมานาน

แต่สื่อขาดความรู้รอบด้าน บุคลากรด้านนี้ ยังขาดแคลนมาก ” (www.prachathai.com/26/07/2551) จากคำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวมีข้อสังเกตว่า คำว่า บุคลากรด้านนี้ ที่คุณเทพชัย หย่อง กล่าวถึง ก็คือบุคลากรที่มีลักษณะการทำงานแบบ News Correspondent และอาศัยวิธีการของนักมานุษยวิทยาสร้างความลุ่มลึกให้กับการทำงานข่าวนั่นเอง หากวงการวิชาชีพข่าวของประเทศไทยเห็นความสำคัญและให้สนับสนุนการทำงานของนักข่าวในลักษณะนี้มากขึ้น อนาคตต่อไปเราอาจได้นักข่าวสายพันธุ์ใหม่ซึ่งมีชื่อที่เป็นคำจำกัดความภาษาไทยของคำว่า News Correspondent

ในขณะที่วงการวิชาชีพข่าวไทยกำลังรอให้นักข่าวสายพันธุ์มานุษยวิทยาฟักตัวอยู่นั้น นักข่าวส่วนหนึ่งได้สั่งสมประสบการณ์การทำงานข่าวเชิงเจาะลึกแบบวิธีการของนักมานุษยวิทยา โดยในที่นี้จะขอ ยกตัวอย่างประสบการณ์การทำงานข่าวในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ของ สุกรา จันทรชิตฟ้า ที่ได้สะท้อนประสบการณ์ ความคิด ความรู้สึกของตนผ่านงานเขียนในนิตยสารสารคดี เรื่อง *บันทึกนักข่าว: สิ่งที่เห็นและเป็นไปใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้* สุกรา เป็นนักข่าวที่มีโอกาสลงไปคลุกคลีกับชาวประมงพื้นบ้านรอบๆอ่าวปัตตานี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 และขยายวงกว้างออกไปในพื้นที่รอบๆ เธอมีโอกาเข้าไปในพื้นที่โรงเรียนปอเนาะวิทยา ได้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ และศึกษาเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นผ่านการสัมภาษณ์ การบันทึกภาพ การสังเกตและจดบันทึกแบบนักมานุษยวิทยา เธอมีโอกาสสัมภาษณ์ครอบครัวผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ความรุนแรงและการอุ้มฆ่า 30 ราย รวมทั้งสัมภาษณ์ญาติของทหารและตำรวจที่เสียชีวิตจากเหตุการณ์ความไม่สงบจำนวนหนึ่ง ทำให้ได้ทราบประวัติความเป็นมาและชีวิตของคนเหล่านั้นในแง่มุมที่เจาะลึก บางครั้งเธอต้องปรับปรุงวิธีลงพื้นที่หาข้อมูล โดยไม่ใช่กล้องถ่ายรูปบันทึกภาพและไม่ใช้การจดบันทึกขณะพูดคุยเพื่อต้องการสร้างความไว้วางใจจากคนในพื้นที่ ประสบการณ์ข่าวในพื้นที่ของเธอถูกสะท้อนออกมาในงานเขียนสารคดีเชิงข่าวหลายเรื่องที่มีมุมมองการนำเสนอข่าวที่ลุ่มลึกแบบนักมานุษยวิทยา โดยสุกรา ให้ข้อคิดไว้ว่า “ในการทำข่าว เราควรเข้าใจและเรียนรู้ประวัติศาสตร์ มองปัญหาความรุนแรงเชิงนโยบาย เชิงโครงสร้าง และรากเหง้าของปัญหาที่มาจากเรื่องเศรษฐกิจ ทรัพยากร และวัฒนธรรม” (สารคดี, กุมภาพันธ์, 2548, น. 42-64) มุมมองที่ลุ่มลึกเหล่านี้เกิดขึ้นไม่ได้หากนักข่าวไม่นำเอา *มรรควิธี* ของนักมานุษยวิทยามาใช้ในการทำงาน

“คนทำสื่อเปิดประตูสู่ชุมชน” นิเทศศาสตร์ กับ มรรควิธีของนักมานุษยวิทยา

แนวความคิดการทำข่าวแบบมรรควิธีของนักมานุษยวิทยาเป็นแรงบันดาลใจส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้เขียนสนับสนุนให้เกิดโครงการ “คนทำสื่อเปิดประตูสู่ชุมชน” ซึ่งเป็นโครงการของภาควิชาวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้เรียนรู้ประสบการณ์นอกห้องเรียน โดยการออกค่ายนิเทศศาสตร์ ลงพื้นที่ศึกษาชุมชน เรียนรู้วัฒนธรรมต่างๆ และใช้ทักษะด้านนิเทศศาสตร์มาผลิตสื่อเพื่อชุมชน โครงการดังกล่าวเกิดขึ้นครั้งแรกในช่วงเดือนเมษายน ปี พ.ศ. 2549 ซึ่งเป็นช่วงเวลาหลังจากที่ผู้เขียนมารับตำแหน่งหัวหน้าภาควิชาได้ระยะหนึ่ง หลังจากคิดคำนวณตัวเลขงบประมาณของภาควิชาในปีการศึกษานั้นแล้วพบว่าสามารถรวบรวมงบประมาณที่เหลือเก็บจากโครงการ

ต่างๆ ได้ก่อนหน้านี้ เงินที่เก็บเล็กน้อยก่อนหน้านี้ ไม่ใช่เงินจำนวนมากสำหรับการทำโครงการใหญ่เช่นการออกค่ายต่างจังหวัด แต่ด้วยแรงสนับสนุนจากสมาชิกราชการในภาควิชา โดยมีอาจารย์วิภาวดี เกษมสันต์ เป็นแม่บ้านคนสำคัญ *เงินก้อนนี้* ก้อนนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการ “คนทำสื่อเปิดประตูสู่ชุมชน” ที่จัดต่อเนื่องมายาวนานจนถึงปัจจุบัน

ในรอบ 3 ปีที่ผ่านมา โครงการ “คนทำสื่อเปิดประตูสู่ชุมชน” จัดกิจกรรมขึ้นมาแล้วทั้งสิ้นจำนวน 5 ค่าย สมาชิกนักร้อยชีวิตเดินทางร่วมกันผ่านระยะทางหลายพันกิโลเมตร ผลิตสื่อให้ชุมชนต่างๆ กว่าร้อยสื่อ ทั้งสารคดี มิวสิควิดีโอ เว็บไซต์ นิทรรศการ โบรชัวร์ โปสเตอร์ และหนังสือทำมือ แต่สิ่งที่ประมาณค่าออกมาเป็นตัวเลขไม่ได้ คือประสบการณ์ที่อาจารย์ นักศึกษา และชุมชนต่างๆ ได้เรียนรู้ร่วมกันตลอดเส้นทาง

การลงไปเรียนรู้ชุมชน ใช้ชีวิตแบบเดียวกับคนในชุมชน ใช้การสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมตามแบบมรรควิธีของนักมานุษยวิทยาในการหาข้อมูลเพื่อผลิตสื่อให้ชุมชน ทำให้นักศึกษามีโอกาสเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนโดยใช้สื่อเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้ ขณะเดียวกันการใช้ทักษะด้านนิเทศศาสตร์ผลิตสื่อเพื่อชุมชนของนักศึกษา นอกจากจะเป็นการฝึกฝนทักษะการทำงานแล้ว นักศึกษายังได้เรียนรู้วิธีการนำสื่อมาใช้ในการ *เล่าวัฒนธรรม* อีกด้วย

บทสรุป

นิเทศศาสตร์ คือศาสตร์ที่มีลักษณะเป็น *สหสาขาวิชา* และเป็นศาสตร์ที่มีอาจดำรงอยู่ได้เพียงลำพัง แต่ต้องอาศัยองค์ความรู้และระเบียบวิธีจากศาสตร์สาขาอื่นๆ มาบูรณาการ บทความวิชาการชิ้นนี้ต้องการนำเสนอบทบาทของ News Correspondent ในฐานะนักมานุษยวิทยายุคโลกาภิวัตน์ และชี้ให้เห็นคุณค่าของการนำเอามรรควิธีของมนุษยศาสตร์มาประยุกต์ใช้ให้เกิดความรู้ที่ลุ่มลึกผ่านการทำงานของนักข่าวต่างประเทศที่เรียกว่า News Correspondent รวมทั้งเสนอการทำงานของนักข่าวในประเทศไทยที่เริ่มนำมุมมองด้านมานุษยวิทยาใช้ในการรายงานข่าวความขัดแย้งในสถานการณ์ภาคใต้ และได้สะท้อนให้เห็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานของนักข่าวเหล่านั้น สุดท้ายคือการนำเสนอความพยายามของภาคการศึกษาในการสร้างนักสื่อสารมวลชนที่มีความลึกซึ้งในกระบวนการทำงานแบบนักมานุษยวิทยาผ่านโครงการ “คนทำสื่อเปิดประตูสู่ชุมชน” ของภาควิชาวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

บทสรุปส่งท้ายของบทความชิ้นนี้ ผู้เขียนมุ่งหวังให้เกิดความตระหนักว่า การนำมรรควิธีของนักมานุษยวิทยาไปบูรณาการกับการทำงานของนักนิเทศศาสตร์ จะก่อให้เกิดงานด้านสื่อที่มีคุณค่าและมีความลึกซึ้ง นอกจากนี้ยังจะช่วยทำให้สื่อมีบทบาทสนับสนุนอุดมการณ์ของนักมานุษยวิทยาในการทำให้นุษย์ในสังคมได้เรียนรู้ร่วมกันและมีความเข้าใจกันมากขึ้น

บรรณานุกรม

- ศุภรา จันทร์ชิดฟ้า, “เปิดบันทึกของนักข่าว สิ่งที่เห็นและเข้าไปในสถานการณ์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้”, **สารคดี** 20, 240 กุมภาพันธ์ 2548, 42-64.
- Anderson, B. (1991) **Imagined Communities: reflections on origin and spread of nationalism**. Revised edition). London: Verso.
- Collier, J. **Visual Anthropology: photography as a research method (2 edition)**, 1986, Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Gauntlett, D. and Hill, A. (1995) **Television, Culture and Everyday Life**. London: Routledge.
- Goodwin, A. and Whannel, G. (eds.) (1997) **Understanding Television**. London: Routledge.
- Hall, S. (1991) **The Local and the Global: globalisation and ethnicity’ in Anthony D. King. Culture, Globalisation and the World System**. London: Macmillan.
- Harnnerz, U. “**Thinking About Culture in a Global Ecumene**” in **Culture in the Communication Age**, James Lull (ed.), 2001, London: Routledge.
- Lull, J. (1995) **Media, Communication, Culture, a Global Approach**. London: Polity Press.
- Lull, J. (ed.) (2001) **Culture in the Communication Age**. London: Routledge.
- Marcus, G. and Fischer, M. (1986) **Anthropology as Cultural Critique**. Chicago: University of Chicago Press.
- Nichols, B. (1991) **Representing Reality: issues and concepts in documentary**.Bloomington: Indiana University Press.
- O’Connor, A. (ed.) (1989) **Raymond Williams on Television Selected Writings**. London: Routledge.
- Renov, M. (ed.) (1993) **Theorizing Documentary**. London: Routledge.
- Simpson, J. **News from no man’s land: reporting the world, 2002**, Oxford: Macmillan.
- Storey, J. (1996) **Cultural Studies & The Study of Popular Culture: Theories and Methods**. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Storey, J. (2000) **Cultural Theory and Popular Culture: an introduction (3rd Edition)**. Harlow, Essex: Prentice Hall.
- Tolia-Kelly, D. (2001) “Iconographies of identity: Visual Cultures of the Everyday in the South Asia Diaspora” **Visual Culture in Britain** 2,2 : 49-67.
- Williams, R. (1974) **Television Technology and Cultural Form**. London: Fontana.

การเปิดรับข่าวสาร ปังจยงใจ และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวยาวไทย ต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม

ดร.ศรัณพร ชวนเกริกกุล

สาขาการสื่อสารการท่องเที่ยวยาวและบันเทิง คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การเปิดรับข่าวสาร ปังจยงใจ และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวยาวไทยต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม ” นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ปังจยงใจ และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวยาวไทยที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เป็นการวัดตัวแปรเพียงครั้งเดียว (One Shot Descriptive) กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาคือ นักท่องเที่ยวยาวไทยที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงคราม ในช่วงระหว่างเดือนเมษายน–พฤษภาคม 2551 จำนวน 400 คน จากการคำนวณด้วยสูตรของ Taro Yamane การสุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่ออธิบายตัวแปรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวยาวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 31 –40 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ส่วนมากมีอาชีพธุรกิจส่วนตัว มีรายได้ระหว่าง 6,001–10,000 บาทต่อเดือน นักท่องเที่ยวยาวที่เข้ามาเที่ยวจังหวัดสมุทรสงครามมีภูมิลำเนาอยู่ที่กรุงเทพมหานครเป็นส่วนใหญ่

การเปิดรับข่าวสารทั่วไปของนักท่องเที่ยวยาวไทย พบว่า ส่วนใหญ่เปิดรับสื่อทางโทรทัศน์ ในวันธรรมดา นักท่องเที่ยวยาวเปิดรับสื่อโทรทัศน์ในช่วงเช้ามีระหว่างเวลา 05.00–07.00 น. ในวันหยุดนักท่องเที่ยวยาวเปิดรับสื่อโทรทัศน์ใน 2 ช่วงเวลา ช่วงเช้าระหว่างเวลา 07.00–08.00 น. และช่วงเที่ยงระหว่างเวลา 12.00–13.00 น. โดยรายการที่นักท่องเที่ยวยาวเปิดรับส่วนใหญ่ คือ รายการละคร รองลงมาคือรายการข่าว / สารความรู้ และนักท่องเที่ยวยาวเปิดรับจากสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 มากที่สุด นักท่องเที่ยวยาวเปิดรับสื่อหนังสือพิมพ์ รองลงมาจากสื่อโทรทัศน์ โดยนักท่องเที่ยวยาวส่วนใหญ่นิยมอ่านหนังสือพิมพ์รายวัน ได้แก่ ไทยรัฐ มากที่สุด ส่วนสื่อวิทยุกระจายเสียง นักท่องเที่ยวยาวส่วนใหญ่รับฟังในช่วงเวลา 20.30 น. เป็นต้นไป โดยเลือกรับฟังรายการรายการเพลงเป็นส่วนใหญ่

การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงครามของนักท่องเที่ยวยาว พบว่า นักท่องเที่ยวยาวส่วนมากได้รับทราบข่าวจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาคือ นิตยสารประเภทท่องเที่ยว

ปัจจัยจูงใจในการมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง โดยปัจจัยจูงใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวชาวไทยมาท่องเที่ยวมากที่สุดคือ การมาชมหิ่งห้อยและการได้มาสัมผัสกับวิถีชีวิตท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับสูงต่อการมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม

Abstract

This research aimed to study media exposure, motivation and satisfaction of Thai tourists in ecotourism in Samut Songkram.

The work was carried out as a survey research with the use of a one shot descriptive study. The sample group consists of 400 Thai ecotourists travelling in Samut Songkram from April to May 2008. Taro Yamane was employed together with purposive sampling and questionnaire used as a tool for collecting data.

The data analysis was done through descriptive statistics methods, namely frequency, percentage, means and standard deviation, which were all used to analyze the variables involved. The findings revealed that most of the tourists were female, aged between 31-40 years old. Besides, they graduated with a bachelor's degree and earned approximately 6,001 to 10,000 baht per month. Most of them also came from Bangkok.

As for Thai tourists' media exposure behavior in general, it is found that most of them watched television on weekdays between 05.00-07.00 am and on weekends between 07.00-08.00 am and also from noon to 01.00 pm. The findings also showed that they mostly watched dramas and news. The channel that most of them chose to watch was Channel 3. In addition to television, they were exposed to a daily newspaper, especially Thairath, They generally listened to music stations on radio after 08.30 pm.

With regard to the media exposure behavior relating to the ecotourism in Samut Sangkram province, it is found that the tourists were mostly exposed to television, followed by travel magazine. Regarding their motivation for ecotourism in Samut Songkram, it is found to be at a medium level. The motivation for traveling in Samut Songkram results from a desire to see fireflies and local lifestyle. Overall, their level of satisfaction towards ecotourism in Samut Songkram belongs to a high level.

ความสำคัญของปัญหา

“การท่องเที่ยว” ถือเป็นอุตสาหกรรมหลักที่ส่งผลต่อการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้เจริญเติบโตได้เป็นอย่างมาก เป็นปัจจัยหลักในการสร้างรายได้และดึงดูดเงินตราต่างประเทศ สามารถทำรายได้เข้าประเทศได้เป็นอันดับต้นๆ อีกทั้งยังก่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ และกระจายรายได้สู่ประชาชนในท้องถิ่น

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวสูง เนื่องจากประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวอยู่มากมายหลายประเภท อาทิ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณี (บุญเลิศ, 2539) ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวนี้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ทิศทางการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย จึงปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งนอกจากจะมีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์ของการพัฒนาให้สอดคล้องกับด้านสังคมและวัฒนธรรมด้วย โดยมุ่งหวังที่จะทำการอนุรักษ์และฟื้นฟูบรรดาทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม และโบราณสถาน โบราณวัตถุ ต่างๆ ที่มีอยู่ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2540)

ในปัจจุบันการท่องเที่ยวแบบสนใจสิ่งแวดล้อม หรือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น เพราะเป็นทางเลือกที่มีการผสมผสานระหว่างการท่องเที่ยวและการรักษาสิ่งแวดล้อม ทั้งทางด้านธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม สามารถดำเนินไปพร้อมกันได้ เนื่องจากการท่องเที่ยวในลักษณะนี้เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่จะเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับธรรมชาติ และเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างแท้จริง (Swarbrook, 2000)

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของประเทศไทยมีอยู่ทั่วไปตามภูมิภาคต่างๆ นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ตามความต้องการ จังหวัดสมุทรสงครามเป็นจังหวัดหนึ่งที่ยังคงได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ เพราะมีรูปแบบกิจกรรมที่หลากหลาย พื้นที่โดยทั่วไปของจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นที่ราบลุ่มริมทะเลโดยตลอด สภาพดินเป็นดินเหนียวปนทราย มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตร มีลำคลองใหญ่น้อยมากมายกระจายอยู่ทั่วทุกพื้นที่ ส่วนพื้นที่ทางตอนใต้ของจังหวัดติดกับทะเล ซึ่งมีลักษณะเป็นป่าชายเลน และมีหน้าที่ทำนาเกลือกันมาก มีทรัพยากรธรรมชาติ อันได้แก่ ความสวยงามของตัวหึ่งห้อยที่เกาะอยู่ตามต้นลำพูซึ่งเติบโตอยู่ตามป่าชายเลน ริมคลอง ตัวหึ่งห้อยเหล่านี้ในเวลากลางคืนจะมีการเปล่งแสงออกมาจากลำตัว ทำให้เกิดแสงสว่างตัดกับความมืดของบรรยากาศรอบข้าง ซึ่งบรรดาตัวหึ่งห้อยที่อ้างถึงนี้มีจำนวนนับแสนนับล้านตัว จึงได้เป็นสิ่งที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวไปชมความงามที่แสงหา นอกเหนือจากการท่องเที่ยวตามปกติเพื่อชมความงดงามทางวัฒนธรรม , ขนบธรรมเนียมประเพณี, ภูมิปัญญาท้องถิ่น , ตลาดน้ำและวิถีชีวิตของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ตามริมฝั่งคลอง องค์ประกอบอัน

ครบถ้วนของการท่องเที่ยวชุมชนริมน้ำ จึงทำให้มีนักท่องเที่ยวเกิดความนิยมเข้าไปชมปรากฏการณ์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ทำการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงครามไปยังสื่อต่างๆ เพื่อต้องการให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ข่าวสาร และสนใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงคราม จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาว่า จากการสนับสนุนและดำเนินการเผยแพร่ข่าวสารการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหน่วยงานภาครัฐนั้น นักท่องเที่ยวชาวไทยเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม ผ่านสื่อประเภทใดอย่างไรมากที่สุด มีปัจจัยเชิงใดบ้างที่ทำให้นักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางมาท่องเที่ยว และจากการเดินทางมาท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจอย่างไรต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม ทั้งนี้เพื่อนำผลการวิจัยที่ได้ไปเป็นแนวทางในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ถูกต้องไปสู่นักท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวเหล่านี้เกิดความรู้ความเข้าใจในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างถูกวิธี และเกิดความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อีกทั้งยังเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของ จังหวัดสมุทรสงคราม ให้มีคุณภาพและยั่งยืนต่อไปได้ในอนาคต

ปัญหานำการวิจัย

1. นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงครามมีพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารอย่างไร
2. นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงครามได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงครามจากสื่อประเภทใด อย่างไรบ้าง
3. ปัจจัยใดบ้างที่จูงใจให้นักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงคราม
4. นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงครามมีความพึงพอใจอย่างไรต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จังหวัดสมุทรสงคราม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาท่องเที่ยว จังหวัดสมุทรสงคราม
2. เพื่อศึกษาการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงครามของนักท่องเที่ยวชาวไทย
3. เพื่อศึกษาปัจจัยจูงใจในการมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงครามของนักท่องเที่ยวชาวไทย
4. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จังหวัดสมุทรสงคราม

ขอบเขตของการวิจัย

1. การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในช่วงเดือนเมษายน – พฤษภาคม 2551 เท่านั้น
2. บริเวณพื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ศึกษาเฉพาะบริเวณแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อำเภออัมพวา ที่นักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางมาเยี่ยมชม ได้แก่ ตลาดน้ำท่าคา ตลาดน้ำอัมพวา โฮมสเตย์ชุมชนริมน้ำ บ้านพญาขอ และบ้านแมวไทยโบราณ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงการเปิดรับข่าวสาร ปัจจัยจูงใจและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม
2. สามารถนำข้อมูลที่ได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการใช้สื่อ เพื่อการประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
3. สามารถนำข้อมูลที่ได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการสื่อสารประชาสัมพันธ์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สำหรับแหล่งท่องเที่ยวทั่วไปที่มีอยู่ในชุมชนต่างๆ ของจังหวัดอื่นๆต่อไป

นิยามศัพท์สำคัญ

นักท่องเที่ยว หมายถึง นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เข้ามาท่องเที่ยวในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การเดินทางของนักท่องเที่ยวในการเยี่ยมชมพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อำเภออัมพวา การเข้ามาสัมผัสถึงทัศนียภาพ วิถีชีวิต สภาพสังคมของชาวบ้าน โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อม

การเปิดรับข่าวสาร หมายถึง พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารจากสื่อของนักท่องเที่ยว โดยจำแนกตามประเภทสื่อมวลชน ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร รวมถึงสื่อบุคคล และสื่อเฉพาะกิจ

ปัจจัยจูงใจ หมายถึง ปัจจัยจูงใจที่เกิดจากเหตุผล ความต้องการ แรงจูงใจหรือแรงผลักดันต่างๆ ที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยแบ่งเป็นปัจจัยภายใน เช่น แรงจูงใจด้านกายภาพ ด้านสังคม และปัจจัยภายนอก เช่น กลุ่มอ้างอิง วัฒนธรรม ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นต้น

ความพึงพอใจ หมายถึง ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม หลังจากที่ได้มาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แล้ว

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่นำมาเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. แนวคิดและทฤษฎี เกี่ยวกับพฤติกรรม的开รับข่าวสาร
2. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
3. แนวคิดเกี่ยวกับมูลเหตุจูงใจในการท่องเที่ยว
4. แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นริณี ขวนกริกกุล (2537) ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการเปิดรับสื่อของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เข้ามาเที่ยวจังหวัดสุโขทัย ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะการเดินทางและวัตถุประสงค์ของการเดินทางของนักท่องเที่ยวชาวไทย ส่วนใหญ่มาสุโขทัยเป็นครั้งแรก มาโดยรถยนต์ส่วนตัว และมากับครอบครัว มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการท่องเที่ยวและพักผ่อน สำหรับพฤติกรรมการเปิดรับสื่อทั่วไปของนักท่องเที่ยวชาวไทย ส่วนใหญ่รับข่าวสารบ่อยมากจากสื่อโทรทัศน์ รองลงมาจากหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง และนิตยสาร ส่วนสื่อเฉพาะกิจมีการเปิดรับบ่อยมากในสื่อประเภทโปสเตอร์ แผ่นพับหรือใบปลิว วิดีทัศน์ และสไลด์ ส่วนสื่อบุคคลมีการเปิดรับข่าวสารจากเพื่อนฝูงหรือเพื่อนร่วมงานญาติพี่น้อง สามีหรือภรรยา และพ่อแม่ ส่วนพฤติกรรมการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับจังหวัดสุโขทัย กลุ่มตัวอย่างได้รับข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์เป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคือวิทยุกระจายเสียง นิตยสาร และหนังสือพิมพ์ ส่วนสื่อเฉพาะกิจได้แก่ โปสเตอร์ ป้ายโฆษณา ประกาศผ่านตู้ ATM แผ่นพับ และวีดิทัศน์ และสื่อบุคคลได้แก่ สามีหรือภรรยา ญาติพี่น้อง และพ่อแม่

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจ ในลักษณะของการวัดตัวแปรเพียงครั้งเดียวตามช่วงเวลาที่ได้กำหนดไว้ และใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การประมวลผลข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว จังหวัดสมุทรสงคราม มีจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 235,565 คนต่อปี ในปี 2550 การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการคำนวณจากสูตรหาขนาดตัวอย่าง โดยกำหนดระดับความเชื่อมั่น 95% ความผิดพลาดไม่เกิน 5% ซึ่งจากการคำนวณจะได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง 400 คน

วิธีการสุ่มตัวอย่างจะใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) สำหรับเลือกพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมของธุรกิจท่องเที่ยวประกอบไปด้วย ตลาดน้ำท่าคา ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา ที่พักของชุมชนที่มีการบริหารจัดการเป็นโฮมสเตย์บ้านพญาขอ และบ้านแมวไทย โดยใช้การเก็บข้อมูลแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) จนได้กลุ่มตัวอย่าง

ครบตามจำนวนที่ต้องการ คือ จำนวนทั้งสิ้น 400 คน ซึ่งช่วงเวลาในการเก็บข้อมูลนั้น คือช่วงเวลาตั้งแต่ เดือนเมษายน ถึง พฤษภาคม 2551

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

สำหรับผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วย 7 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัว ส่วนที่ 2 ข้อมูลพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงครามของนักท่องเที่ยว ส่วนที่ 3 ข้อมูลการเปิดรับข่าวสารทั่วไป ส่วนที่ 4 ข้อมูลการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม ส่วนที่ 5 ปัจจัยสนใจในการมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม ส่วนที่ 6 ความพึงพอใจที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม ของนักท่องเที่ยว และส่วนที่ 7 ข้อเสนอแนะอื่นๆ เพิ่มเติมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยพบว่า

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 31-40 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ส่วนมากมีอาชีพธุรกิจส่วนตัว มีรายได้ระหว่าง 6,001 – 10,000 บาทต่อเดือน นักท่องเที่ยวมีภูมิลำเนาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร รองลงมาจังหวัดราชบุรี กลุ่มตัวอย่างส่วนมากเดินทางมาจังหวัดสมุทรสงครามมากกว่า 3 ครั้ง รองลงมาเดินทางมาครั้งแรก ส่วนใหญ่เดินทางมาจังหวัดสมุทรสงครามโดยรถยนต์ส่วนตัว โดยเดินทางมากับครอบครัวมากที่สุด รองลงมาเดินทางมากับเพื่อน มีวัตถุประสงค์ของการเดินทางมาจังหวัดสมุทรสงครามเพื่อท่องเที่ยว / พักผ่อน ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดในการเดินทางท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงครามเพื่อต้องการสัมผัสกับธรรมชาติ / ชมทิวทัศน์ และเพื่อต้องการเรียนรู้วัฒนธรรมและชุมชนท้องถิ่น ส่วนมากเดินทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ และช่วงวันหยุดต่อเนื่อง การมาเที่ยวครั้งนี้ นักท่องเที่ยวไม่ได้เตรียมตัวก่อนการท่องเที่ยว

การเปิดรับข่าวสารทั่วไปของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เปิดรับสื่อทางโทรทัศน์ ในวันธรรมดา นักท่องเที่ยวเปิดรับสื่อโทรทัศน์ในช่วงเวลาเช้ามืด เวลา 05.00 – 07.00 น. ส่วนวันหยุดนักท่องเที่ยวยังเปิดรับสื่อโทรทัศน์ในช่วงเช้า ระหว่างเวลา 07.00-08.00 น. และช่วงเที่ยง ระหว่างเวลา 12.00-13.00 น. การรับชมสื่อโทรทัศน์ส่วนใหญ่ในรายการละครและรายการข่าว ส่วนใหญ่ชมสื่อโทรทัศน์จากช่อง 3 มากที่สุด รองลงมาคือช่อง 7 นอกจากการเปิดรับข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์แล้ว นักท่องเที่ยวจะเปิดรับข่าวสารจากสื่อหนังสือพิมพ์รองลงมา โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมอ่านหนังสือพิมพ์รายวัน ได้แก่ ไทยรัฐ มากที่สุด รองลงมาคือ ข่าวสด มติชน เดลินิวส์ สยามรัฐ บางกอกทูเดย์ ตามลำดับ ส่วนสื่อวิทยุนี้ นักท่องเที่ยวจะเปิดรับฟังวิทยุกระจายเสียงในช่วงดึก คือหลังเวลา 20.30 น. เป็นต้นไป โดยเลือกฟังรายการเพลงมากที่สุด สำหรับสื่ออินเตอร์เน็ต / วารสารนั้น นักท่องเที่ยวนิยมอ่านนิตยสารประเภทท่องเที่ยวมากที่สุด เช่น นิตยสารเที่ยวเมืองไทย ส่วนเว็บไซต์ กลุ่มตัวอย่างใช้เว็บไซต์จาก www.google.com มากที่สุด ในส่วนของการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนมากได้รับทราบข่าวจากรายการข่าว/สาระความรู้จากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาคือ นิตยสารการท่องเที่ยว สื่อบุคคลพบว่านักท่องเที่ยวได้รับคำชักชวนจากครอบครัว เพื่อน และญาติ มากที่สุด นักท่องเที่ยว

ได้รับข้อมูลส่วนใหญ่จากการค้นคว้าด้วยตนเองทางอินเทอร์เน็ต ในขณะที่สื่อเฉพาะกิจจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย อาทิ แผ่นพับ ใบปลิว นักท่องเที่ยวได้รับน้อยที่สุด รองลงมาคือได้รับข้อมูลจากศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวของจังหวัด

ปัจจัยจูงใจในการเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่านักท่องเที่ยวมีปัจจัยจูงใจในการมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงครามจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก โดยรวมแล้วมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง คือมีค่าเฉลี่ย 3.268 และเมื่อพิจารณาปัจจัยจูงใจจากทั้ง 2 ประเภท จะพบว่าปัจจัยจูงใจภายใน มีอิทธิพลในการมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม มากกว่าปัจจัยจูงใจภายนอก กล่าวคือ ปัจจัยจูงใจภายใน มีค่าเฉลี่ย 3.448 ส่วนปัจจัยจูงใจภายนอก มีค่าเฉลี่ย 3.073 เมื่อพิจารณาในแต่ละประเภทของปัจจัยจูงใจ จะพบว่า ปัจจัยจูงใจภายในที่มีอิทธิพลต่อการเดินทางมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวมากที่สุดคือ ความต้องการชมหิ่งห้อย มีค่าเฉลี่ย 3.959 อันดับ 2 คือการได้สัมผัสกับวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น มีค่าเฉลี่ย 3.894 อันดับ 3 คือต้องการพักผ่อน /พักผ่อนคลายความตึงเครียด มีค่าเฉลี่ย 3.877 ส่วนปัจจัยจูงใจภายในที่มีอิทธิพลต่อนักท่องเที่ยวในการเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม น้อยที่สุดคือ ต้องการมาเพื่อศึกษาดูงาน มีค่าเฉลี่ย 2.454 ซึ่งโดยรวมแล้ว กลุ่มตัวอย่างมีปัจจัยจูงใจภายในอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.448

ส่วนปัจจัยจูงใจภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการเดินทางมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว พบว่า งานเทศกาลของจังหวัดมีอิทธิพลต่อการเดินทางมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 3.613 อันดับ 2 คือ ระยะเวลาที่ไม่ไกล ประหยัดค่าใช้จ่าย มีค่าเฉลี่ย 3.564 อันดับ 3 คือ บรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่คงความเป็นธรรมชาติ มีค่าเฉลี่ย 3.361 ส่วนปัจจัยจูงใจภายนอกที่มีอิทธิพลต่อนักท่องเที่ยวในการเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม น้อยที่สุดคือ การได้รับคำแนะนำจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และบริษัททัวร์ มีค่าเฉลี่ย 2.491 ซึ่งโดยรวมแล้ว นักท่องเที่ยวมีปัจจัยจูงใจภายนอกอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 3.073

ความพึงพอใจที่มี ต่อการเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม ของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม ในระดับความพึงพอใจมาก มีค่าเฉลี่ย 3.585 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มากที่สุดคือ ชาวบ้านในท้องถิ่นมีอัธยาศัยไมตรีที่ดี มีค่าเฉลี่ย 4.128 อันดับ 2 คือ ความเป็นเอกลักษณ์และโดดเด่นของพื้นที่ มีค่าเฉลี่ย 3.946 อันดับ 3 คือ มีทัศนียภาพและสภาพแวดล้อมที่สวยงามเป็นธรรมชาติ มีค่าเฉลี่ย 3.825 ส่วนความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ น้อยที่สุดคือ การมีเอกสารแนะนำการท่องเที่ยว และแผ่นพับที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างชัดเจน มีค่าเฉลี่ย 3.134

การอภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงครามกับครอบครัวมากที่สุด ทั้งนี้เพราะนักท่องเที่ยวอยู่ในช่วงวัยทำงาน ซึ่งเป็นวัยที่จะให้ความสำคัญกับครอบครัวมากที่สุด กลุ่มคนที่อยู่ในวัยทำงานนั้น มักจะชอบที่จะเดินทางเพื่อแสวงหาประสบการณ์ที่แปลกใหม่ และชอบที่จะสัมผัสกับการท่องเที่ยวที่เป็นรูปแบบใหม่ๆ ที่น่าสนใจ ประกอบกับต้องการพักผ่อนเพื่อหลีกเลี่ยงกับความซ้ำซากจำเจของการทำงาน ด้วยการเที่ยวชมธรรมชาติ แสวงหาความเพลิดเพลิน อีกทั้งพฤติกรรมการเดินทางมาท่องเที่ยวจะนิยมมากันเองเป็นครอบครัว เนื่องจาก นักท่องเที่ยวมีโอกาสในการท่องเที่ยวไม่มากนัก จึงทำให้นิยมเดินทางท่องเที่ยวกันเองเมื่อมีเวลาว่างตรงกัน และสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้ อีกทั้งการเดินทางท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงคราม ก็ใช้ระยะเวลาในการเดินทางเพียง 1 ชั่วโมงกว่า ซึ่งถือว่าไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร ซึ่งประหยัดทั้งเวลาและค่าใช้จ่าย

นอกจากนี้ ยังพบว่านักท่องเที่ยวจำนวน 139 คน คิดเป็นร้อยละ 34.7 ไม่เคยเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงครามมาก่อน โดยเดินทางมาครั้งนี้เป็นครั้งแรก อาจเป็นเพราะผลจากการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อของหน่วยงานภาครัฐยังไม่เป็นที่แพร่หลายเท่าที่ควร ซึ่งการโฆษณาประชาสัมพันธ์นั้น ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะเผยแพร่ข่าวสารการท่องเที่ยวให้ประชาชนทั่วไปได้รับรู้ สอดคล้องกับแนวคิดของมิดเดิลตัน (Middleton, 1994) ที่ว่า การโฆษณาประชาสัมพันธ์เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่เป็นตัวกำหนดความต้องการทางการท่องเที่ยว และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อเป็นจุดหมายปลายทางของการเดินทางท่องเที่ยวที่กำลังจะเกิดขึ้น ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่เคยมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม มากกว่า 3 ครั้ง จำนวน 140 คน คิดเป็นร้อยละ 35 สันนิษฐานว่าอาจมีความประทับใจในแหล่งท่องเที่ยว อรรถาศัยไมตรีที่ดีของชาวบ้านในท้องถิ่น เมื่อได้เข้ามาสัมผัสทำให้เกิดความรู้สึกที่ดี และเกิดการแนะนำบอกต่อให้คนอื่นมาเที่ยว

ผลการวิจัยด้านประชากรศาสตร์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงครามมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนไม่เกิน 10,000 บาท แต่สามารถเดินทางมาท่องเที่ยวได้ เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เสียค่าใช้จ่ายไม่แพงนัก จึงทำให้กลุ่มคนที่มีรายได้น้อยสามารถเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงครามได้

ด้านการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยพบว่า การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม นักท่องเที่ยวส่วนมากได้รับทราบข่าวจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาคือ นิตยสารการท่องเที่ยว สอดคล้องกับที่วิลเบอร์ชแรมม์ (Wilbur Scramm) ได้กล่าวไว้ว่าโดยทั่วไปบุคคลมักจะเลือกรับสื่อที่มีความพยายามน้อยที่สุด หรือสะดวกในการเปิดรับมากที่สุด (Scramm, 1975) เช่นเดียวกับที่แอสกิน (Askin) กล่าวว่าผู้รับสารจะเลือกรับสื่อที่สามารถจัดหามาได้ เปิดรับได้โดยสะดวก เป็นสื่อที่เปิดรับเป็นประจำอยู่แล้ว (สุชาดา, 2542) สอดคล้องกับการเปิดรับสื่อทั่วไปของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เข้ามาเที่ยวจังหวัดสุโขทัย ที่เสนอว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่

จะรับข่าวจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมา คือ สื่อหนังสือพิมพ์ (นริณี, 2537) ส่วนสื่อเฉพาะกิจเป็นสื่อที่นักท่องเที่ยวเปิดรับน้อยที่สุด ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะสื่อเฉพาะกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงครามยังไม่ค่อยมีการจัดทำมากนัก อีกทั้งยังเป็นสื่อที่มุ่งให้ความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะแก่ผู้รับสารที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ประกอบกับการเปิดรับข่าวสารจากสื่อเฉพาะกิจของผู้รับสารที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเป็นไปได้ด้วยความสนใจและตั้งใจที่จะรับข่าวสารโดยการแสดงออก เช่น การหยิบเอกสารแผ่นพับนั้นขึ้นมาอ่าน หรือการยืนอ่านป้ายประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานด้วยความตั้งใจ ดังนั้น หากนักท่องเที่ยวไม่มีการเปิดรับข่าวสารจากสื่อเฉพาะกิจโดยการแสดงออกนั้นแล้ว แต่เลือกที่จะเปิดรับข่าวสารจากสื่อที่ตนสะดวกที่สุด จึงเป็นผลให้นักท่องเที่ยวมีการรับรู้ข่าวสารจากสื่อเฉพาะกิจน้อยที่สุด

ปัจจัยจูงใจในการเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่านักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า ปัจจัยภายในเชิงจิตวิทยาที่เกิดขึ้นภายในตัวของนักท่องเที่ยวแต่ละคน อันได้แก่ ความจำเป็น ความต้องการในการท่องเที่ยว และแรงจูงใจต่างๆ ในการท่องเที่ยว มีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวของตนมากกว่าปัจจัยจูงใจภายนอก ซึ่งเป็นปัจจัยด้านสังคมศาสตร์และสภาพแวดล้อมต่างๆ ของแหล่งท่องเที่ยว (ฉลองศรี , 2542) ทั้งนี้เพราะปัจจัยจูงใจภายในเป็นบ่อเกิดของพฤติกรรมการท่องเที่ยวในขณะที่ปัจจัยจูงใจภายนอกเป็นปัจจัยที่นักท่องเที่ยวจะพิจารณาตามมาเพื่อประกอบการประเมินและการตัดสินใจเลือกใช้บริการทางการท่องเที่ยวหลังจากเกิดความต้องการในการท่องเที่ยวแล้วนั่นเอง เมื่อพิจารณาในแต่ละประเภทของปัจจัยจูงใจภายในและปัจจัยจูงใจภายนอกแล้ว จะพบว่าปัจจัยจูงใจภายในที่มีอิทธิพลต่อการเดินทางมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวมากที่สุดคือ ความต้องการชมหิ้งห้อย และการได้สัมผัสกับวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น ซึ่งผลการวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์การท่องเที่ยวของแมคอินทอช (Mc Intosh, 1977) ที่กล่าวว่า ivala ความต้องการอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติเป็นความพึงพอใจที่นักท่องเที่ยวคาดหวังที่จะได้รับจากกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ส่วนปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการเดินทางมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวมากที่สุด พบว่า งานเทศกาลของจังหวัดมีอิทธิพลต่อการเดินทางมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวมากที่สุด และระยะทางที่ไม่ไกล ประหยัดค่าใช้จ่าย จะเห็นได้ว่า นักท่องเที่ยวค่อนข้างจะให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านราคา ซึ่งเป็นมูลเหตุจูงใจอีกประการหนึ่ง สอดคล้องกับที่มิดเดิลตันได้กล่าวไว้ว่า ปัจจัยด้านราคาเป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นตัวกำหนดความต้องการทางการท่องเที่ยว เนื่องจากค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจะมีผลต่อการตัดสินใจเลือกหรือเปลี่ยนแปลงจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง(Middleton, 1994)

ส่วนความพึงพอใจที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงครามของนักท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในระดับความพึงพอใจมาก โดยพบว่า สิ่งที่นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจมากที่สุดคือ ชาวบ้านในท้องถิ่นที่มีอัธยาศัยไมตรีที่ดี ความเป็นมิตร ความเป็นเอกลักษณ์และโดดเด่นของพื้นที่ และการมีทัศนียภาพและสภาพแวดล้อมที่สวยงามเป็นธรรมชาติ ทั้งนี้ด้วยความต้องการของนักท่องเที่ยวในการที่จะได้สัมผัสถึงสภาพบรรยากาศและความเป็นอยู่แบบธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องการไป จึงเพียงแต่ต้องการการบริการที่ดี ความมีอัธยาศัยที่ดี เพื่อให้เกิดความประทับใจ ดังที่ Fennell (Fennell, 1999) ได้กล่าวไว้ว่าลูกค้าย่อมคาดหวังที่จะได้รับการดูแลจากบริษัท

หรือองค์กรจันทมิตร ไม่ใช่รูปแบบของการทำธุรกิจ และเมื่อลูกค้าติดต่อกับพนักงานคนใดก็ตาม ก็ย่อมที่จะคาดหวังจะได้รับความช่วยเหลือ และการให้บริการอย่างดี ซึ่งก็เปรียบเสมือนการบริการทางด้านการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวก็ย่อมที่จะต้องการได้รับการต้อนรับ และการบริการที่ดี การมีทัศนคติที่ดีจากผู้ที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยวที่นั่น ต้องการที่จะพบเห็นความโดดเด่นของพื้นที่ สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติที่สวยงาม เมื่อสิ่งต่างๆ เป็นไปตามที่คาดหวังไว้ จึงเป็นผลทำให้นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม ในระดับความพึงพอใจมาก

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ทำให้ทราบว่า การเปิดรับข่าวสารของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม มีการเปิดรับข่าวสารจากสื่อที่ตนสะดวก ได้แก่ สื่อโทรทัศน์ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจะต้องมีการแสวงหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงครามด้วยตนเอง สื่อมวลชนรวมถึงสื่อเฉพาะกิจเป็นเพียงสื่อที่ให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวเฉพาะในเรื่องของสถานที่ท่องเที่ยว ร้านอาหาร ที่พักเพียงบางแห่ง โดยข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเชิงปริมาณ พบว่า นักท่องเที่ยวร้อยละ 58.0 ไม่ได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ที่จะไปท่องเที่ยว มีเพียงไม่ถึงร้อยละ 30.0 ที่ได้อ่านหนังสือหรือเอกสารเพื่อทราบเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น ดังนั้น เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงครามให้มากขึ้น จึงควรมีการเพิ่มข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม ผ่านสื่อประเภทต่างๆ ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย (target groups) แต่ละกลุ่ม เพื่อการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ในเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้

1. ฤดูกาลท่องเที่ยวที่เหมาะสม เช่น กรณีของการชมหิ่งห้อยจะต้อง มีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนที่ต้องการจะไปเที่ยวชมหิ่งห้อยได้ทราบว่าควรจะไปชมหิ่งห้อยในช่วงฤดูฝน (ช่วงประมาณเดือนมิถุนายน – กันยายน) เพราะหิ่งห้อยจะชุกชุมมากกว่าช่วงอื่น
2. เลือกพาหนะในการชมหิ่งห้อย ควรจะได้ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวทราบว่าควรเลือกใช้เรือพาย เพราะชมได้ใกล้ชิดกว่า และรบกวนหิ่งห้อยน้อยกว่ารถยนต์
3. ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปฏิบัติตนที่เหมาะสมในระหว่างชมหิ่งห้อย เช่น ไม่จับต้องตัวหิ่งห้อย ไม่มีความคิดที่จะจับหิ่งห้อยใส่ขวดไปเป็นที่ระลึก ไม่ส่งเสียงดังอันจะเป็นการรบกวนหิ่งห้อยและชุมชนริมน้ำ
4. ให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์และปลูกจิตสำนึกนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับวงจรชีวิตของหิ่งห้อยที่มีอายุค่อนข้างสั้น โดยเฉลี่ยเพียง 7 วัน และกำลังจะสูญพันธุ์ลง เพราะแหล่งที่วางไข่ของหิ่งห้อยกำลังถูกทำลายด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยว ทั้งกลิ่นน้ำมันจากท่อไอเสีย เสียง และความเร็วของรถยนต์ที่นำนักท่องเที่ยวชมหิ่งห้อย อันมีผลกระทบโดยตรงต่อวงจรชีวิตของหิ่งห้อย
5. รณรงค์และเผยแพร่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่น่าสนใจอื่นๆ นอกเหนือจากการชมหิ่งห้อย

6. เพิ่มปริมาณของป้ายบอกทางต่างๆ ให้มากขึ้น โดยเฉพาะเส้นทางการเข้าออกระหว่างที่พักโฮมสเตย์กับถนนใหญ่

7. มีการจัดการอบรม สัมมนา ผู้ประกอบการธุรกิจบริการในชุมชน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเหล่านั้นจะสามารถบอกกล่าวข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้แก่นักท่องเที่ยวผู้มาเยือนได้อย่างถูกต้อง

8. มีการจัดทำเป็นเอกสาร และสื่อประเภทต่างๆ เช่น แผ่นวีซีดี เพื่อขายหรือแจกจ่ายแก่นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมธุรกิจหรือเข้าพัก เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อาทิ สถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การปฏิบัติตนเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมให้คงอยู่ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

การให้ข้อมูลข่าวสารกับผู้ประกอบการในชุมชน

จังหวัดหรือหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรมีการจัดทำมาตรฐานของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และสิ่งแวดลอมสำหรับผู้ประกอบการ โดยเฉพาะการออกมาตรการในเรื่องการใช้ความเร็วและเสียงของผู้ประกอบการเรือเครื่อง เพื่อจะได้เตรียมความพร้อมในการให้บริการ โดยไม่กระทบกระเทือนต่อระบบนิเวศ

การให้ข้อมูลข่าวสารกับชุมชน

หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรเร่งสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชนในพื้นที่ในการรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการรักษาสีงแวดลอม เช่น แผ่นป้ายไม่ให้ทิ้งขยะอย่างถูกต้องทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ อุปกรณ์รองรับขยะ ระบบบำบัดน้ำเสีย การดูแลห้องน้ำ ห้องสุขา สาธารณะให้สะอาดและเหมาะสม เป็นต้น และขณะเดียวกันต้องไม่กระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งกระตุ้นให้ประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะชาวบ้าน ผู้ประกอบการโฮมสเตย์ รีสอร์ท ผู้ประกอบการเรือเครื่อง ประชาสัมพันธ์หรือให้คำแนะนำต่อไปยังนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ องค์กรส่วนท้องถิ่น ควรมีบทบาทในการให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และสิ่งแวดลอม และให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากกว่านี้ เพื่อร่วมกันอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่สร้างรายได้ต่อไป รวมถึง การกระตุ้นให้ประชาชนในพื้นที่เกิดการจัดกิจกรรมเพื่อเป็นสื่อในการสร้างความรู้ความเข้าใจในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มากขึ้น โดยเน้นการจัดกิจกรรมโดยใช้เรือพายแทนเรือเครื่อง อีกทั้งบริหารการท่องเที่ยวในพื้นที่ควรรวมตัวกันจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว หรือแพ็คเกจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและสิ่งแวดลอมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้มาท่องเที่ยวตลอดปีไม่ใช่เฉพาะเทศกาล ซึ่งจะมีนักท่องเที่ยวมาจนเกินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่จะรองรับได้

การให้ข้อมูลข่าวสารกับมัคคุเทศก์ท้องถิ่น

ควรสอดแทรกเนื้อหาในการอบรมมัคคุเทศก์ให้เข้าใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจนและถูกต้อง รวมถึงการอบรมพัฒนาให้เกิดมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การให้ข้อมูลข่าวสารกับประชาชน

ควรเพิ่มข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างถูกวิธีให้แก่นักท่องเที่ยว ในสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น แผ่นพับ ใบปลิว นอกเหนือจากข้อมูลด้านสถานที่ท่องเที่ยว รวมถึงการให้ความรู้ในเรื่องของระบบนิเวศของนักท่องเที่ยวได้ทราบมากขึ้น เช่น วงจรชีวิตหิ่งห้อย ช่วงฤดูกาลที่แนะนำให้เข้ามาเที่ยวชม กิจกรรมของชุมชนนอกฤดูกาลชมหิ่งห้อย

การเลือกสื่อที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์ ควรใช้สื่อแบบผสมผสาน ทั้งโทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แผ่นพับ อินเทอร์เน็ต และป้ายต่างๆ โดยควรเน้นการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ผ่านสื่อที่เข้าถึงนักท่องเที่ยวมากที่สุด และเลือกการโฆษณาประชาสัมพันธ์ในรายการช่วงวันและเวลาที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจในการเปิดรับเป็นพิเศษ โดยเฉพาะสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทนิตยสารด้านการท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวให้ความสนใจมาก ดังที่ได้จากผลการวิจัย รวมถึงปัจจัยต่างๆ ที่ควรมีการปรับปรุงพัฒนาให้มากยิ่งขึ้น

ควรมีการจัดตั้งศูนย์ให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยวทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะศูนย์เผยแพร่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้แก่นักท่องเที่ยว โดยภายในศูนย์อาจมีการแสดงพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้านต่างๆ ไว้บริการนักท่องเที่ยว รวมถึงการสาธิตวิธีการทำผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนทำเป็นอาชีพ และการจำหน่ายสินค้าของที่ระลึกเพื่อศูนย์ดังกล่าว จะได้เป็นสถานที่ในการสร้างความรู้ ความเข้าใจให้กับนักท่องเที่ยว และทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจมากยิ่งขึ้น และควรมีป้ายประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับข้อควรปฏิบัติในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้ทั่วถึงตามแหล่งท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

การวิจัยเพื่อพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและสิ่งแวดล้อมโดยการมีส่วนร่วมทั้งหน่วยงานภาครัฐ ผู้ประกอบการการท่องเที่ยว ตัวแทนชุมชน และนักท่องเที่ยวให้เป็นรูปธรรมและสะดวกแก่การควบคุมคุณภาพ

บรรณานุกรม

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540). **สรุปนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เอกสารประกอบการวางแผนการท่องเที่ยว เล่มที่ 2** กองวางแผนโครงการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ฉลองศรี พิมลสมพงษ์ (2542). การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว . กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นริณี ชวนเกริกกุล (2537). **พฤติกรรม的开รับข่าวสารของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เข้ามาเที่ยวจังหวัดสุโขทัย**. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรัฐกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2539), มาช่วยกันส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กันเถอะ. **จุลสารการท่องเที่ยว**, 15, 1 (มกราคม-มีนาคม) : 53-56.
- พรทิพย์ พิมลสิทธิ์ (2546). **กระบวนการดำเนินงานประชาสัมพันธ์**. เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาหลักการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1 พิมพ์ครั้งที่ 6 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นนทบุรี.
- สุชาดา วรรณะมานี (2542). **การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของการท่องเที่ยวของนักศึกษามหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Fennell, D.A. (1999). **Ecotourism an Introduction**. London : Poutledge.
- Mc Intosh, R.W. (1977). **Tourism : Principle. Practice. Philosophies**. Ohio : Grid Inc.
- Middleton, Victor T.C. (1994). **Marketing in travel and tourism**. 2nd ed. Oxford : Butterworth Hrinemann.
- Swarbrook, J. (2000). **Sustainable Tourism Management**. 2nd ed. London : Biddles Ltd.
- Schramm, W. (1975). **Mass Communication**. 2nd ed. Chicago : University of Illinois Press.

กรอบข้อมูลสนับสนุนที่ปรากฏในข่าวแจกของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ที่ให้กับสื่อมวลชนในปี 2550

สุวรรณี วงศ์สวัสดิ์ไพศาล

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากรอบข้อมูลสนับสนุนที่ปรากฏในข่าวแจกของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ที่ให้กับสื่อมวลชนในปี 2550 โดยผู้วิจัยศึกษาลักษณะ, ประเภทเนื้อหาของข้อมูลสนับสนุนที่ปรากฏในข่าวแจกของหน่วยงานประชาสัมพันธ์โดยแยกกลุ่มธุรกิจ และศึกษากรอบข้อมูลสนับสนุนที่อยู่ในข่าวแจก ตลอดจนตรวจสอบการนำข่าวแจกไปใช้ของสื่อมวลชน ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การศึกษาและวิเคราะห์ด้วยบทของเนื้อหาข่าวแจกที่บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) สนับสนุนให้กับสื่อมวลชน

ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะเนื้อหาของข้อมูลสนับสนุนที่ปรากฏในข่าวแจกของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) มี 3 ลักษณะคือ เนื้อหาที่มีลักษณะเป็นข่าว, เนื้อหาที่มีลักษณะเป็นข่าวและข้อมูลสนับสนุน และเนื้อหาที่มีลักษณะเป็นข้อมูลสนับสนุน โดยประเภทเนื้อหาของข้อมูลสนับสนุนที่ปรากฏในข่าวแจกของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ที่สนับสนุนให้กับสื่อมวลชนมี 2 ประเภท คือ ข้อมูลสนับสนุนด้านการดำเนินธุรกิจ และข้อมูลสนับสนุนด้านพลังงาน กรอบข้อมูลสนับสนุนนำเสนอกรอบ 4 ลักษณะ คือ กรอบเอกลักษณ์องค์กร, กรอบเอกลักษณ์ธุรกิจ, กรอบความรับผิดชอบต่อสังคม และกรอบการชี้แจง

นอกจากนี้ผลการตรวจสอบปริมาณความมากหรือน้อยในการนำข่าวแจกไปใช้ของสื่อมวลชนพบว่าข่าวแจกของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ได้รับการเผยแพร่จำนวน 86 ข่าว โดยเผยแพร่ในลักษณะของข่าว ภาพข่าว คอลัมน์ และสื่อบอร์ด ตามลำดับ ทั้งนี้สื่อมวลชนนำข่าวแจกที่ได้รับจากหน่วยงานประชาสัมพันธ์ของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ไปใช้ 3 ลักษณะ คือ การสรุปย่อ, การนำไปใช้เป็นข้อมูลประกอบข่าวหรือคอลัมน์หรือสื่อบอร์ด และการนำไปใช้ทั้งหมด ตามลำดับ

Abstract

The purpose of this research was to study the information subsidy frames of PTT Public Company Limited's News Released to Mass Media in 2007. The researcher studied the characteristics, and content types of information subsidy released by the public relations department sorted by business type. The information subsidy frames were also studied, and the use of the information subsidy by the mass media was investigated. A qualitative research methodology was employed for this study. Having studied and analyzed the text of PTT Public Company Limited's news releases directed to the mass media, the researcher found that: The characteristics of PTT Public Company Limited's news release information subsidy are of 3 types: news, news and information subsidy, and information subsidy. The content types

of PTT Public Company Limited's news releases directed to the mass media are of 2 types: business information subsidy, and energy information subsidy. The information subsidy frames are of 4 types: corporate identity frame, business identity frame, social responsibility frame, and elucidation frame. There are 86 news items of PTT Public Company Limited released to the mass media in different forms of news reports, illustrations, columns, and scoops. The mass media use the information subsidy from the public relations of PTT Company Limited in 3 ways: as summaries; as additional information for news reports, columns or scoops; and as the whole content of a news report.

คำนำ

ปัจจุบันองค์กรธุรกิจยุคใหม่เห็นความสำคัญของการสื่อความไปยังประชาชนกลุ่มเป้าหมายต่างๆ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ และสร้างศรัทธาจากประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจเกี่ยวกับพลังงาน เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ดังนั้นองค์กรธุรกิจพลังงานจึงมีความจำเป็นต้องคำนึงถึงการสื่อความข้อมูลข่าวสารต่างๆ ขององค์กรไปยังประชาชน

สำหรับการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย หรือ ปตท. นั้น ถือกำเนิดขึ้นมาเมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2521 และได้เปลี่ยนระบบการบริหารงานเป็นรูปแบบของบริษัท จำกัด (มหาชน) และเปลี่ยนชื่อจากการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย เป็นบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) โดยมีกระทรวงการคลังเป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่ โดยกำหนดวิสัยทัศน์ว่าเป็นบริษัททางด้านพลังงานปิโตรเลียมระดับสากลที่มีเจตนารมณ์ในการดำเนินธุรกิจของบริษัทให้มีความโปร่งใส มีคุณธรรม มีความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คำนึงถึงสังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ จึงได้มีการนำหลักการกำกับดูแลกิจการที่ดีมาใช้ในการดำเนินกิจการ ซึ่งการเปิดเผยข้อมูลสารสนเทศต่างๆ ของ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเกี่ยวข้องกับสื่อมวลชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยบทบาทของสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นตัวกลางนั้นทำให้ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ต้องทำการสนับสนุนข้อมูลในลักษณะข่าวแจกให้กับสื่อมวลชน เพื่อให้สื่อมวลชนนำข่าวสารความเคลื่อนไหวต่างๆ หรือข้อมูลด้านพลังงานไปเผยแพร่ โดยแนวคิดของการสนับสนุนข้อมูลให้กับสื่อมวลชนนั้นมีความสำคัญยิ่งต่อองค์กร เนื่องจากการเชื่อมโยงระหว่างองค์กรและสื่อมวลชนไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุ หรือโทรทัศน์ ในการที่องค์กรได้จัดหาข้อมูลต่างขององค์กร และสร้างความคล่องตัวให้กับองค์กรสื่อมวลชนเองในการจัดเตรียมข้อมูลเพื่อเผยแพร่ ซึ่งความเชื่อใจและความเคารพนับถือกันระหว่างองค์กรและสื่อเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานสำหรับความสัมพันธ์อันดีระหว่างสื่อและองค์กร (Black S. & Sharpe M. L., 1983 : 31) การสนับสนุนข้อมูลต่างๆ ขององค์กรนั้น แหล่งข้อมูลมีความจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงสถานการณ์ที่จะต้องเกี่ยวข้องกับสื่อมวลชน ในสถานการณ์ที่การกระทำใดๆ ขององค์กรมีผลกระทบต่อสาธารณชน สถานการณ์ที่สาธารณชนมีปฏิกิริยาได้ตอบก่อนที่องค์กรจะตกอยู่สถานการณ์ที่ยากลำบาก สถานการณ์ที่เหตุการณ์ภายนอกจัดลำดับให้กับองค์กร และสถานการณ์ที่สื่อรายงานข่าวที่เกี่ยวข้องกับองค์กรต่อสาธารณชนโดยที่ไม่ได้ใช้ข้อมูลสนับสนุนจากองค์กร (Botan and Hazleton, 2006: 297)

นอกจากนี้การสนับสนุนข้อมูลของกระบวนการรวบรวมข่าวโดยแหล่งข้อมูลนักประชาสัมพันธ์ยังมีนัยทางเศรษฐกิจทั้งตัวองค์กรของนักประชาสัมพันธ์เองและองค์กรสื่ออีกด้วย โดยองค์กรทั้งหลายจะต้องลงทุนทรัพยากรมนุษย์และแหล่งเงินในการผลิตข้อมูลที่แสดงมุมมองของตน ส่วนองค์กรสื่อจะประหยัดค่าใช้จ่ายเหล่านี้เมื่อได้รับข้อมูลที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรซึ่งทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการผลิตข่าวเหล่านี้ (Gandy, cited in Botan and Hazleton, 2006 : 284) โดยการสนับสนุนข้อมูลในลักษณะข่าวแจก นอกจากองค์กรจะต้องมีการจัดเตรียมข้อมูลที่มีการวางกรอบที่แสดงจุดยืนขององค์กรได้เป็นอย่างดีแล้ว จะต้องอาศัยความสัมพันธ์ที่ดีกับสื่อมวลชน (Media Relations) เพื่อให้ข้อมูลที่ต้องการสนับสนุนนั้นได้ถูกนำไปใช้ตามเจตนารมณ์ขององค์กรอีกด้วย โดยข้อมูลที่ทำกรสนับสนุนข้อมูลนั้นจะมีคุณค่าสำหรับผู้ใช้และผู้จัดหาข้อมูล ซึ่งคุณค่าเหล่านี้ถูกตัดสินจากประโยชน์ที่ได้รับจากข้อมูลนั้นๆ โดยแหล่งข้อมูลจะควบคุมข้อมูลและตัดสินใจว่าจะเผยแพร่ข้อมูลเหล่านี้ออกไปที่ไหนและเมื่อใด โดยสื่อมวลชนจะยอมรับข้อมูลสนับสนุนจากแหล่งข้อมูล ถ้าแหล่งข้อมูลนั้นน่าเชื่อถือและไว้วางใจได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าข้อมูลนั้นเป็นข้อมูลที่ไม่สามารถหาได้ ดังนั้นการจัดเตรียมข้อมูลสนับสนุนในเรื่องเกี่ยวกับงบการเงิน ซึ่งจะต้องถูกจัดเตรียมจากแหล่งข้อมูล โดยจะเป็นการลดทอนด้านข้อมูลสำหรับสื่อมวลชนและผู้ใช้อินเทอร์เน็ต (Roake, 1994: 4-5)

ทั้งนี้แนวคิดเรื่องการสนับสนุนข้อมูลนี้จะช่วยให้เข้าใจถึงกรอบการประชาสัมพันธ์ของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ซึ่งกรอบเป็นปัจจัยหนึ่งในปัจจัยองค์ประกอบ (Constitutive Factors) ในการกระทำการสื่อสาร ประกอบด้วยปัจจัย 6 อย่างที่กระทำการสื่อสารอย่างสัมพันธ์กัน นั่นคือ ผู้ส่งสาร (Addresser), ผู้รับสาร (Addressee), สาร (Message), บริบท (Context), จุดประสบ (Contact), รหัส (Code) และปัจจัยทั้ง 6 อย่างต่างมีหน้าที่ของการสื่อสารที่สัมพันธ์กัน โดยหน้าที่นี้จะซ้อนทับอยู่ในปัจจัยแต่ละตัวซึ่งอัตตะภาษา (Metalingual) เป็นหน้าที่ที่ไม่สามารถที่จะมองเห็นได้ชัด ทำหน้าที่ระบุรหัสที่ถูกใช้ซึ่งต้องเป็นความเข้าใจร่วมกันทั้งของผู้ส่งสารและผู้รับสารในการแปลความหมายของสาร ตามแนวคิดของ Jakobson นักภาษาศาสตร์ (Jakobson, cited in Fiske, 1982: 36-39) ข่าวแจกที่ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) สนับสนุนข้อมูลไปยังสื่อมวลชนนั้น จะเห็นได้ว่า บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) เป็นผู้ส่งสารซึ่งองค์ประกอบหนึ่งของ Jakobson's Model และสื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นทั้งผู้รับสาร คือรับข้อมูลข่าวสารต่างๆ จาก บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ในขณะที่เดียวกันก็ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารในการเผยแพร่ข่าวสารต่างๆ ไปยังประชาชนอีกด้วย โดยข่าวแจกที่ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) สนับสนุนคือ สารที่ถูกส่งไปให้สื่อมวลชนในลักษณะของข้อมูลสนับสนุน นั่นคือช่องทาง ทั้งนี้ปัจจัยสุดท้ายของปัจจัยองค์ประกอบของ Jakobson คือ รหัสซึ่งเป็นระบบความหมายที่ใช้ร่วมกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารนั่นเอง (Jakobson cited in Fiske J., 1982: 36-39) อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการความสัมพันธ์สื่อมวลชนนั้นจะเป็นส่วนหนึ่งในวิถีทางที่จะสร้างประโยชน์ในการสนับสนุนข้อมูลของ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ได้ แต่ด้วยหน้าที่และความรับผิดชอบในการพิจารณาสื่อนำเสนอข่าวสารต่างๆ ของสื่อมวลชน มีภาระหน้าที่ในการพิจารณาเผยแพร่ข่าวสารที่ได้รับการสนับสนุนมาจาก บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) โดยองค์กรสื่อทำหน้าที่เป็นผู้รักษาประตู

(Gatekeeper) ที่ต้องกลั่นกรองข่าวสารด้านพลังงาน และนำเสนอข่าวสารเหล่านั้นไปยังประชาชน โดยใช้เครื่องมือคือสื่อ เป็นช่องทางในการเผยแพร่ข่าวสารของผู้ส่งสาร หรือองค์กร โดยการกำหนดวาระ (Agenda-Setting) ของสื่อมวลชนนั้น เพื่อควบคุมการไหลของข่าวสารต่างๆ ที่จะส่งผ่านไปยังประชาชน ซึ่งจะมีผลต่อการรับรู้ และการพัฒนาความคิดความเข้าใจของประชาชนผู้รับสาร โดยบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนเองในฐานะที่เป็น Gatekeeper ซึ่งเป็นผู้กลั่นกรองข่าวสารต่างๆ เพื่อเผยแพร่ไปยังสาธารณชนนั้น จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงความน่าเชื่อถือ และไว้ใจได้ของแหล่งข้อมูลในฐานะที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในงานข่าว อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงความสำคัญ คุณค่าของข่าวที่ได้รับการสนับสนุนมาจาก บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ด้วย

ทั้งนี้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาว่าหน่วยงานประชาสัมพันธ์ของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) สนับสนุนข้อมูลในลักษณะเนื้อหาที่ปรากฏในข่าวแจกในลักษณะใด และสนับสนุนข้อมูลในเนื้อหาประเภทใดบ้าง ตลอดจนศึกษาว่าข่าวแจกของหน่วยงานประชาสัมพันธ์ของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) สนับสนุนให้กับสื่อมวลชนมีกรอบหรือแนวความคิดอะไรที่ซ่อนอยู่ในข้อมูลสนับสนุนในลักษณะข่าวแจกนั้น นอกจากนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาว่าหลังจากสื่อมวลชนได้รับข่าวสารมาจาก บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) แล้วนั้น ได้สื่อความหมายหรือส่งข่าวสารไปยังประชาชน โดยให้ความสำคัญและนำเสนอข่าวที่ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) สนับสนุนให้หรือไม่ อย่างไร และนำเสนอในลักษณะใด

โดยผู้วิจัยคาดหมายว่าการศึกษาวิจัยในเรื่อง “กรอบข้อมูลสนับสนุนที่ปรากฏในข่าวแจกของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ที่ให้กับสื่อมวลชนในปี 2550” จะเป็นประโยชน์ในพัฒนาเรื่องของแนวคิดในการสนับสนุนข้อมูล และกรอบแนวคิดในการจัดทำข่าวสารต่างๆ ของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ที่นำหลักการกำกับดูแลกิจการที่ดีของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) เพื่อแสดงความโปร่งใสในการบริหาร นอกจากนี้ผู้วิจัยยังมุ่งหวังว่างานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการสื่อสารมวลชนทางด้านการพัฒนางานข่าว แนวคิด และการคัดสรรข่าวสารเพื่อเผยแพร่ของสื่อมวลชนในการรับข้อมูลสนับสนุนจากแหล่งข้อมูลที่เป็นผู้สนับสนุนที่สำคัญขององค์กรสื่อมวลชน อันจะเป็นประโยชน์ต่อทั้งแหล่งข้อมูลผู้ทำการสนับสนุนข้อมูล และผู้ใช้ที่รับการสนับสนุนข้อมูลนั้นอีกด้วย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีแหล่งข้อมูลในการศึกษารอบข้อมูลสนับสนุนที่ปรากฏในข่าวแจกของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ที่ให้กับสื่อมวลชนในปี 2550 ผู้วิจัยได้ศึกษาจากตัวบทของเนื้อหาข่าวแจกที่บริษัท ปตท. (มหาชน) เฉพาะข่าวแจกที่หน่วยงานประชาสัมพันธ์ที่ทำหน้าที่ประสานงานติดต่อกับสื่อมวลชน คือ ฝ่ายประชาสัมพันธ์ใหญ่ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) , ส่วนประชาสัมพันธ์กลุ่มธุรกิจก๊าซธรรมชาติ, ส่วนประชาสัมพันธ์กลุ่มธุรกิจน้ำมัน ที่จัดทำขึ้นตั้งแต่เดือนมกราคมถึงมิถุนายน 2550 จำนวนทั้งสิ้น 90 ข่าว และคัดเลือกเฉพาะข่าวคัดที่ใช้แหล่งข้อมูลข่าวแจกของหน่วยงานประชาสัมพันธ์แต่ละกลุ่มของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) จัดทำเพื่อแจกให้แก่ักข่าว และได้รับการเผยแพร่ในสื่อหนังสือพิมพ์ประเภทต่างๆ จำนวน 90 ข่าว จากนั้นทำการสัมภาษณ์พนักงานประชาสัมพันธ์ของบริษัท

ปตท. จำกัด (มหาชน) จำนวน 3 ท่าน และสื่อมวลชนสายกระทรวงอุตสาหกรรมและกระทรวงพลังงาน จำนวน 10 ท่าน

นอกจากนี้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ ดังกล่าว มาประกอบข้อมูลที่ได้จากการสังเกตพบในเนื้อหาข่าวแจกที่เผยแพร่โดยฝ่ายประชาสัมพันธ์ใหญ่, ส่วนประชาสัมพันธ์กลุ่มธุรกิจก๊าซธรรมชาติ, ส่วนประชาสัมพันธ์กลุ่มธุรกิจน้ำมัน จำนวน 90 ข่าว รวมทั้งพิจารณาพร้อมกับเอกสารหลักการกำกับดูแลกิจการที่ดีของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ที่เป็นนโยบายของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) มาทำการวิเคราะห์เนื้อหาของข่าวแจก โดยศึกษาลักษณะและประเภทของข้อมูลสนับสนุนที่ปรากฏในข่าวแจกของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ที่ทำการสนับสนุนให้แก่สื่อมวลชน และศึกษากรอบหรือแนวทางทางความคิดที่หน่วยงานประชาสัมพันธ์ของ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) นำเสนอในข่าวแจกนั้นไปยังสื่อมวลชน และในขณะเดียวกันจะทำการตรวจสอบว่าข่าวแจกที่ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) เผยแพร่ไปยังสื่อมวลชนนั้นได้รับการเผยแพร่มากน้อยเพียงใด และนำไปใช้ในลักษณะใดบ้าง ด้วยการตรวจสอบจากข่าวตัดในเรื่องเกี่ยวกับพลังงานที่ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) เก็บไว้ นอกจากนี้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์สื่อมวลชนจะนำมาพิจารณาในเรื่องความคิดเห็นของสื่อมวลชนต่อการทำข่าวแจกของ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ด้วย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเนื้อหาข่าวแจกที่ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) สนับสนุนให้กับสื่อมวลชน ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงมิถุนายน 2550 จำนวนทั้งสิ้น 90 ข่าว จากการศึกษาข้อมูลสนับสนุนที่ปรากฏในข่าวแจกของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ที่สนับสนุนให้กับสื่อมวลชนตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนมิถุนายน 2550 จำนวนทั้งสิ้น 90 ข่าว สามารถแบ่งการวิเคราะห์ได้เป็น 2 หัวข้อ คือ

1. ลักษณะเนื้อหาที่ปรากฏในข่าวแจกของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ที่สนับสนุนให้กับสื่อมวลชนของหน่วยงานประชาสัมพันธ์ทั้ง 90 ข่าว ถูกนำเสนอข่าวแจกในลักษณะของข่าว จำนวน 50 ข่าว และนำเสนอในลักษณะของข่าวและข้อมูลสนับสนุน จำนวน 38 ข่าว และนำเสนอในลักษณะของข้อมูลสนับสนุนเพียงจำนวน 2 ข่าว

2. ประเภทเนื้อหาของข้อมูลสนับสนุนที่ปรากฏในข่าวแจกของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ที่สนับสนุนให้กับสื่อมวลชนทั้ง 90 ข่าว ที่นำเสนอข้อมูลในลักษณะของข่าวและข้อมูลสนับสนุน จำนวน 38 ข่าว และนำเสนอในลักษณะของข้อมูลสนับสนุน จำนวน 2 ข่าวนั้น สามารถจะแยกประเภทของเนื้อหาของข้อมูลสนับสนุนได้ 2 ประเภท ดังนี้

- 2.1 ข้อมูลข้อเท็จจริงทางด้านการดำเนินธุรกิจของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)

- 2.2 ข้อมูลสนับสนุนที่เป็นข้อมูลข้อเท็จจริงทางด้านพลังงาน

โดยข้อมูลที่สนับสนุนส่วนใหญ่ยังขาดข้อมูลที่เสริมสร้างความรู้พื้นฐานต่างๆ ที่เกี่ยวกับพลังงาน โดยข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลที่เป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องพลังงานที่แท้จริง

ให้กับสื่อมวลชน ซึ่งจะเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ข้อมูลต่างๆ ของบริษัท ปตท .จำกัด (มหาชน) ไปยังประชาชนต่อไป

ทั้งนี้ จากการศึกษากรอบ (Frame) ในข่าวแจกที่หน่วยงานประชาสัมพันธ์ของ บริษัท ปตท .จำกัด (มหาชน) สนับสนุนให้แก่สื่อมวลชน พบว่าการสนับสนุนข้อมูลข่าวแจกของหน่วยงานประชาสัมพันธ์ของ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) นำเสนอกรอบ 4 ลักษณะ คือ

1. กรอบเอกลักษณ์องค์กร (Corporate Identity Frame)
2. กรอบเอกลักษณ์ธุรกิจ (Business Identity Frame)
3. กรอบความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility Frame)
4. กรอบการชี้แจง (Elucidation Frame)

โดยทุกกรอบที่นำเสนอในข่าวแจกนั้นต่างก็มีวัตถุประสงค์เพื่อก่อให้เกิดภาพพจน์ที่ดีซึ่งเป็นเรื่องของการรับรู้จะนำไปสู่สัมพันธภาพที่ดีกับ บริษัท ปตท .จำกัด (มหาชน) และธุรกิจของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)

นอกจากนี้ ผลการตรวจสอบปริมาณความมากหรือน้อยในการนำข่าวแจกที่หน่วยงานประชาสัมพันธ์บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ไปใช้ของสื่อมวลชน โดยวิเคราะห์จากข่าวตัดเกี่ยวกับเรื่องพลังงานที่ฝ่ายประชาสัมพันธ์ใหญ่ของ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) เก็บรวบรวมไว้ ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนมิถุนายน 2550 โดยคัดเลือกเฉพาะข่าวตัดที่ใช้แหล่งข้อมูลข่าวแจกของหน่วยงานประชาสัมพันธ์แต่ละกลุ่มของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) จัดทำเพื่อแจกให้แก่ข่าว และได้รับการเผยแพร่ในสื่อหนังสือพิมพ์ประเภทต่างๆ จำนวน 90 ข่าวนั้น พบว่าได้รับการเผยแพร่ไปยังประชาชนจำนวนทั้งสิ้น 86 ข่าว มีเพียงจำนวน 4 ข่าวเท่านั้นที่ไม่ได้รับการเผยแพร่ โดยสรุป ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าถ้าข่าวแจกใดไม่ได้สร้างผลกระทบกับประชาชนในวงกว้าง หรือไม่ได้เป็นข่าวที่มีความสำคัญระดับประเทศ สื่อมวลชนจะไม่เผยแพร่ข่าวนั้นในทันที แต่อาจจะเก็บข่าวแจกนั้นไว้เผยแพร่ในภายหลังได้

ทั้งนี้ถ้าพิจารณาปริมาณการเผยแพร่ข่าวแจกของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) โดยแยกตามประเภทของหนังสือพิมพ์จะเห็นได้ว่า ข่าวทางด้านพลังงานที่เกี่ยวข้องกับบริษัท ปตท . จำกัด (มหาชน) ที่ได้รับการเผยแพร่โดยส่วนใหญ่จะถูกเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์เกือบทุกฉบับ โดยหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตยที่เผยแพร่ข่าวแจกของบริษัท ปตท . จำกัด (มหาชน) มากที่สุด คือ หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ หนังสือพิมพ์คมชัดลึก หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ หนังสือพิมพ์ข่าวสด ตามลำดับ และหนังสือพิมพ์เชิงคุณภาพที่เผยแพร่ข่าวแจกของบริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน) มากที่สุด คือ หนังสือพิมพ์บ้านเมือง หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ หนังสือพิมพ์แนวหน้า หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน หนังสือพิมพ์สยามรัฐ ตามลำดับ และหนังสือพิมพ์ด้านธุรกิจที่เผยแพร่ข่าวแจกของบริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน) มากที่สุด คือ หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์ หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ หนังสือพิมพ์ข่าวหุ้น หนังสือพิมพ์โลกวันนี้ และหนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ ตามลำดับ ทั้งนี้ประเภทข่าวที่เผยแพร่ส่วนใหญ่จะเป็นข่าว ภาพข่าว คอลัมน์ และสื่อบอร์ดข่าว ตามลำดับ

จากการศึกษาเนื้อหาในข่าวแจกของหน่วยงานประชาสัมพันธ์ของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) เปรียบเทียบกับข่าวตัดทางด้านพลังงานที่หน่วยงานประชาสัมพันธ์ของ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) เก็บรวบรวมไว้ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงมิถุนายน 2551 นั้นพบว่าสื่อมวลชนนำข่าวแจกที่ได้รับจากหน่วยงานประชาสัมพันธ์ของ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ไปใช้ มีจำนวน 621 ข่าว และพบว่านำข่าวแจกไปใช้ใน 3 ลักษณะ คือ

1. การนำเนื้อหาข่าวแจกไปใช้ทั้งหมด โดยสื่อมวลชนเผยแพร่ข่าวในลักษณะนี้เพียง 21 ข่าว คิดเป็น 3.38% จากจำนวนข่าวตัด 621 ข่าว

2. การนำเนื้อหาข่าวแจกไปใช้ในลักษณะของข้อมูลประกอบข่าว คอลัมน์ หรือสัปดาห์ข่าว โดยข่าวของผู้วิจัยพบว่าสื่อมวลชนเผยแพร่ข่าวในลักษณะนี้เพียง 257 ข่าว คิดเป็น 41.38% จากจำนวนข่าวตัด 621 ข่าว ทั้งนี้พบว่าสื่อมวลชนนำเนื้อหาข่าวแจกไปใช้ในลักษณะของข้อมูลประกอบข่าวมากที่สุด รองลงมาคือสื่อมวลชนนำเนื้อหาข่าวแจกไปใช้ในลักษณะของคอลัมน์ และสื่อมวลชนนำเนื้อหาข่าวแจกไปใช้ในลักษณะของสัปดาห์ข่าว รองลงมาตามลำดับ

3. การนำเนื้อหาข่าวแจกไปใช้ในลักษณะของการสรุปย่อ ผู้วิจัยพบว่าสื่อมวลชนเผยแพร่ข่าวในลักษณะนี้มากที่สุดถึง 343 ข่าว คิดเป็น 55.23% จากจำนวนข่าวตัด 621 ข่าว

นอกจากนี้สื่อมวลชนให้ความคิดเห็นว่าข่าวแจกของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) มีความน่าสนใจทั้งในเรื่องของเนื้อหา รูปแบบ และภาษาของข่าวแจก เพราะตัวองค์กรมีความน่าสนใจ และมีทีมงานประชาสัมพันธ์ที่เป็นมืออาชีพ แต่มีลักษณะที่เป็นการประชาสัมพันธ์องค์กรมาก สื่อมวลชนจึงต้องนำข่าวแจกที่ได้รับมาคัดเลือกข้อมูลเพื่อนำมาเสนอข่าว โดยคัดเลือกเนื้อหาเฉพาะประเด็นที่น่าสนใจ ประเด็นสำคัญ และนำมาปรับให้เข้ากับวัฒนธรรมองค์กรของสื่อ หรือกลุ่มผู้อ่านของตนเอง

สรุปและวิจารณ์ผล

อย่างไรก็ตาม จากงานวิจัยที่ผู้วิจัยได้ศึกษานี้ พบว่าการสื่อสารระหว่างบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) กับสื่อมวลชนมีเพียงแต่ด้านการสร้างภาพลักษณ์องค์กรและความน่าเชื่อถือในธุรกิจเท่านั้น ซึ่งสื่อมวลชนก็มีหน้าที่คัดกรองข่าวสารจากบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ไปเผยแพร่ต่อสาธารณชนทั้งแง่มุมต่างๆ โดยมีนัยยะของความสัมพันธ์ที่กระหว่างหน่วยงานประชาสัมพันธ์กับสื่อมวลชนในลักษณะของแหล่งข่าวกับผู้ที่ต้องการข่าว ซึ่งส่งผลให้ข่าวที่ถูกเผยแพร่ไปยังสาธารณชนในบางเรื่องไม่ได้ถูกเปิดเผยออกมา ซึ่งอาจจะไม่ได้ถูกเปิดเผยจากแหล่งข่าวเอง หรือไม่ได้ถูกเปิดเผยจากสื่อมวลชน ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะของรัฐวิสาหกิจในรูปแบบของบริษัทเอกชนที่มีกระทรวงการคลังเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ส่งผลให้การดำเนินงานของ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) กลายเป็นเครื่องมือของรัฐบาล ซึ่งบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ก็ต้องดำเนินนโยบายให้สอดคล้องกับรัฐบาลให้มากที่สุด จึงส่งผลต่อการบริหารงานหรือนโยบายต่างๆ รวมถึงการประชาสัมพันธ์ของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) จึงมีทิศทางที่ต้องสอดคล้องและรองรับกับนโยบายที่ทางรัฐบาลกำหนด โดยข่าวแจกที่หน่วยงานประชาสัมพันธ์บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) และ

สื่อมวลชนไม่ได้นำเสนอ หรือแสดงความคิดเห็นต่อนโยบายของคณะรัฐมนตรีว่าเป็นไปได้จริงหรือไม่ มีเพียงแต่ข้อเท็จจริงที่บอกว่ารัฐบาลให้บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ดำเนินงานตามนโยบายอย่างไรบ้าง ดังนั้นในความเป็นจริงการดำเนินงานโครงการหรือนโยบายต่างๆ ของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) นั้น ได้รับแรงผลักดันจากรัฐบาลซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการพัฒนาด้านการสื่อสารมวลชนต่อไป ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการศึกษาในเรื่องการสื่อสารการเมืองในเรื่องพลังงานต่อไป

บรรณานุกรม

- Black, S. & Sharpe, M. L. (1983). **Practical Public Relations**. New Jersey: A Spectrum Book.
- Botan, C. H. and Hazleton, V. (2006). **Public Relations Theory II**. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Fiske, J. (1982). **Introduction to Communication studies**. New York: Methuen&Co,.
- Roake, A. D. (1994). **Information Subsidies and the Influence of Military Public Affairs on the Local Newspaper**. Master's thesis, Department of The Air Force, Graduate School.

การวิเคราะห์วัฒนธรรมพฤติกรรมผู้บริโภคในระดับโลก ผ่านมุมมองนักวัฒนธรรมสากลศึกษา " ฮอฟเตส "

ณชัยศักดิ์ จุณณะปิยะ

Global Dimensions Cross cultural consumer behavior analysis “Hofstede's perspective”

Nachaisak junnapiya

นักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยสยาม

อาจารย์ ประจำภาควิชาการตลาด คณะบริหารธุรกิจ วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม

International marketing lecturer

Marketing Department , Business administration Faculty . Siam Technology College

DBA(Marketing) : Siam University Student

บทคัดย่อ

บทความนี้มาจากการสังเคราะห์งานวิจัย 2 เรื่องและฐานข้อมูลออนไลน์ของผู้เชี่ยวชาญในการศึกษาเชิงลึกด้านวัฒนธรรมไร้พรมแดน หรือการวิเคราะห์วัฒนธรรมผู้บริโภคข้ามพรมแดน ซึ่งได้แก่ฮอฟเตส งานวิจัยเรื่องแรก สังเคราะห์ถึง การศึกษาคุณลักษณะของวัฒนธรรมการตลาดระหว่างประเทศ งานวิจัยเรื่องที่สอง สังเคราะห์ถึง การศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมระหว่างโลกตะวันตกและโลกตะวันออกผ่านประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นตัวแทนของโลกตะวันตก และ ประเทศจีนซึ่งเป็นตัวแทนของโลกตะวันออก รวมถึงการสังเคราะห์กระบวนการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคทั้งสองวัฒนธรรม

ในฐานข้อมูลออนไลน์สังเคราะห์ถึงงานวิจัยความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้เชี่ยวชาญฮอฟเตส

วัตถุประสงค์ในการเขียนบทความฉบับนี้

วัตถุประสงค์แรก

เพื่อสังเคราะห์ทฤษฎีพื้นฐานการวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภคข้ามวัฒนธรรมใน มุมมองของฮอฟเตส

วัตถุประสงค์ที่สอง

เพื่อสังเคราะห์ทฤษฎีพื้นฐานการวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภคข้ามวัฒนธรรมใน มุมมองของฮอฟเตส เพื่อใช้ในการวางแผนการตลาดระหว่างประเทศ โดยเปรียบเทียบระหว่างวัฒนธรรมในโลกตะวันตกและวัฒนธรรมในโลกตะวันออก

สรุป การวิเคราะห์คุณลักษณะวัฒนธรรมไร้พรมแดน มีทั้งหมด 5 ประการดังนี้

1. **Power Distance Index (PDI)**
2. **Individualism (IDV)**
3. **Masculinity (MAS)**
4. **Uncertainty Avoidance Index (UAI)**
5. **Long-Term Orientation (LTO)**

ผลสรุปจากการสังเคราะห์งานวิจัยและฐานข้อมูลออนไลน์ของฮอฟสเต็ดพบว่าพฤติกรรมผู้บริโภคข้ามวัฒนธรรมนั้น วัฒนธรรมของผู้บริโภคมีความแตกต่างกันในโลกตะวันตกและโลกตะวันออก ในโลกตะวันตกนั้นมี **Individualism** สูงกว่าผู้บริโภคในโลกตะวันออก แต่มี **Power Distance** น้อยกว่า โลกตะวันออก

ดังนั้น การวางแผนกลยุทธ์ การตลาดระหว่างประเทศ สำหรับผู้บริโภคชาวตะวันออก ควรนำกลยุทธ์ ของกลุ่มอ้างอิง มาเป็นกลยุทธ์หลัก รวมถึงการให้ข้อมูลข่าวสารต่อกลุ่มผู้บริโภค รวมถึงการให้แรงจูงใจต่อกลุ่มผู้บริโภคชาวตะวันออก อีกทั้งส่วนผสมการตลาดระหว่างประเทศนั้น ควรมีนวัตกรรมและการสร้างประสิทธิภาพในการบริการที่ดีเยี่ยมด้วย

Abstract

This paper is derived from a synthesis of 2 research papers and an online database developed by Hofstede, a specialist who conducted an in-depth study of the global cross-culture and the analysis of cross-cultural consumers.

In the first paper, the synthesis is about the study of the characteristics of international marketing culture.

In the second paper, the synthesis is about the comparative study of western culture and eastern culture in which the former is represented by the U.S. , whereas the latter is represented by China. The study includes the synthesis of decision-making process of consumer's purchase in both cultures.

In the online database, the synthesis is derived from Hofstede's research on cultural diversity.

The objectives of the paper are :

1. To synthesize the basic theory of cross cultural consumer's behavior analysis through Hofstede's perspective
2. To synthesize the basic theory of cross cultural consumer's behavior analysis through Hofstede's perspective. The purpose is to utilize it in the consumer behavior research when laying an international marketing plan. The analysis draws a comparison between western culture and eastern culture.

In conclusion, there are five characteristics of global cross culture.

1. Power Distance Index (PDI)
2. Individualism (IDV)
3. Masculinity (MAS)
4. Uncertainty Avoidance Index (VAI)
5. Long-Term Orientation (LTO)

According to the synthesis of Hofstede's research and online database, it is found that the consumer behaviors in the western culture and eastern culture are different from each other.

In the western culture, the consumers possess a greater level of individualism but have lower power distance as compared to the eastern culture.

Thus, when planning international marketing strategy directed towards the consumers in the eastern culture, the strategy of the reference group must be employed. Besides, the provision of information to the consumers and the motivation of the consumers are both essential. As for international marketing mix, there should be an innovation and efficient service performance should also be developed.

Cross-cultural studies; Culture; Cultural dimensions; consumer decision
five dimensions , International marketing strategy

Hofstede

Finally

“ Globalization but ! customization in Global Dimensions Cross cultural”

(Nachaisak,2008)

Introduction

As the marketing world moves more toward globalization, and as new markets are opened up and developed, it becomes essential to understand how consumer behaviour differs from one culture to another. (Doran, 2002)

Hofstede's cultural dimensions Several scholars discuss the choice of dimensions most appropriate for conceptualizing and operationalizing culture (Bond, 1987; Clark, 1990; Dorfman and Howell, 1988; Hofstede, 1984, 1991; Inkeles and Levinson, 1969; Keillor and Hult, 1999; Schwartz, 1994; Smith et al., 1996; Steenkamp, 2001). However, Hofstede's framework is the most widely used international cultural framework in psychology, sociology, marketing, or management studies (Sondergaard, 1994; Steenkamp, 2001).

***" Culture is more often a source of conflict than of synergy.
Cultural differences are a nuisance at best and often a disaster."***

*Prof. Geert Hofstede,
Emeritus Professor, Maastricht University*

Hofstede analyzed a large data base of employee values scores collected by IBM between 1967 and 1973 covering more than 70 countries, from which he first used the 40 largest only and afterwards extended the analysis to 50 countries and 3 regions. In the editions of GH's work since 2001, scores are listed for 74 countries and regions, partly based on replications and extensions of the IBM study on different international populations.

In 1984, 1991, 2001 Hofstede used 116,000 questionnaires from over 60,000 respondents in seventy countries in his empirical study. He created five dimensions, assigned indexes on each to all nations, and linked the dimensions with demographic, geographic, economic, and political aspects of a society (Kale and Barnes, 1992), a feature unmatched by other frameworks. It is the most comprehensive and robust in terms of the number of national cultures samples (Smith et al., 1996). Moreover, the framework is useful in formulating hypotheses for comparative cross-cultural studies. Consequently, Hofstede's operationalization of cultures (1984) is the norm used in international marketing studies (Dawaret al., 1996; Engel et al., 1995; Samiee and Jeong, 1994; Sivakumar and Nakata, 2001; Sondergaard, 1994).

That Dimension, based on Confucian dynamism, is Long-Term Orientation - LTO and was applied to 23 countries.

These five Hofstede Dimensions can also be found to correlate with other countries and cultural paradigms.

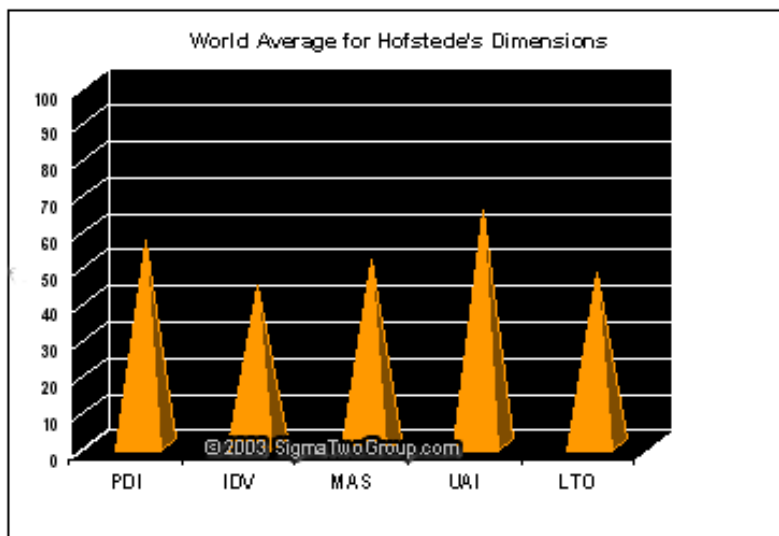
Hofstede five Dimensions

1. **Power Distance Index (PDI)**
2. **Individualism (IDV)**
3. **Masculinity (MAS)**
4. **Uncertainty Avoidance Index (UAI)**
5. **Long-Term Orientation (LTO)**

Five Hofstede Dimensions in Geert Hofstede research

Global Perspective

Figure 1 world Average

Power Distance Index (PDI)

Power Distance Index that is the extent to which the less powerful members of organizations and institutions (like the family) accept and expect that power is distributed unequally. This represents inequality (more versus less), but defined from below, not from above. It suggests that a society's level of inequality be endorsed by the followers as much as by the leaders. Power and inequality, of course, are extremely fundamental facts of any society and anybody with some international experience will be aware that 'all societies are unequal, but some are more unequal than others'.

Individualism (IDV)

Individualism, on the one side versus its opposite, collectivism, is the degree to which individuals are integrated into groups. On the individualist side we find societies in which the ties between individuals are loose: everyone is expected to look after him/herself and his/her immediate family. On the collectivist side, we find societies in which people from birth onwards are integrated into strong, cohesive in-groups, often extended families (with uncles, aunts and grandparents) which continue protecting them in exchange for unquestioning loyalty.

The word 'collectivism' in this sense has no political meaning: it refers to the group, not to the state. Again, the issue addressed by this dimension is an extremely fundamental one, regarding all societies in the world.

Masculinity (MAS)

Masculinity versus its opposite, femininity, refers to the distribution of roles between the genders which is another fundamental issue for any society to which a range of solutions are found. The IBM studies revealed that (a) women's values differ less among societies than men's values; (b) men's values from one country to another contain a dimension from very assertive and competitive and maximally different from women's values on the one side, to modest and caring and similar to women's values on the other. The assertive pole has been called 'masculine' and the modest, caring pole 'feminine'. The women in feminine countries have the same modest, caring values as the men; in the masculine countries they are somewhat assertive and competitive, but not as much as the men, so that these countries show a gap between men's values and women's values.

Uncertainty Avoidance Index (UAI)

Uncertainty Avoidance Index deals with a society's tolerance for uncertainty and ambiguity; it ultimately refers to man's search for truth. It indicates to what extent a culture programs its members to feel either uncomfortable or comfortable in unstructured situations. Unstructured situations are novel, unknown, surprising, different from usual. Uncertainty avoiding cultures try to minimize the possibility of such situations by strict laws and rules, safety and security measures, and on the philosophical and religious level by a belief in absolute truth; there can only be one truth and we have it'. People in uncertainty avoiding countries are also more emotional, and motivated by inner nervous energy. The opposite type, uncertainty accepting cultures, are more tolerant of opinions different from what they are used to; they try to have as few rules as possible, and on the philosophical and religious level they are relativist and allow many currents to flow side by side. People within these cultures are more phlegmatic and contemplative, and not expected by their environment to express emotions.

Long-Term Orientation (LTO)

Long-Term Orientation versus short-term orientation: this fifth dimension was found in a study among students in 23 countries around the world, using a questionnaire designed by Chinese scholars. It can be said to deal with Virtue regardless of Truth. Values associated with Long Term Orientation are thrift and perseverance; values associated with Short Term Orientation are respect for tradition, fulfilling social obligations, and protecting one's 'face'. Both the positively and the negatively rated values of this dimension are found in the teachings of Confucius, the most influential Chinese philosopher who lived around 500 B.C.; however, the dimension also applies to countries without a Confucian heritage.

Compare Between western and Eastern culture

Figure 2 western culture

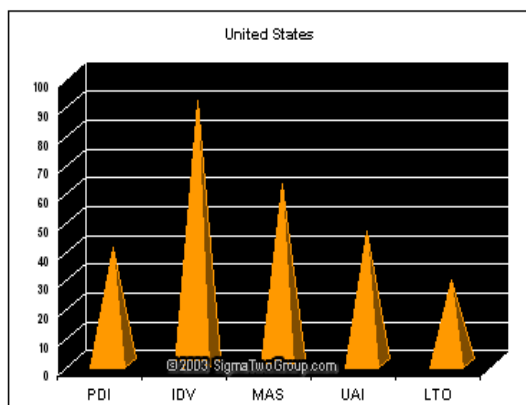
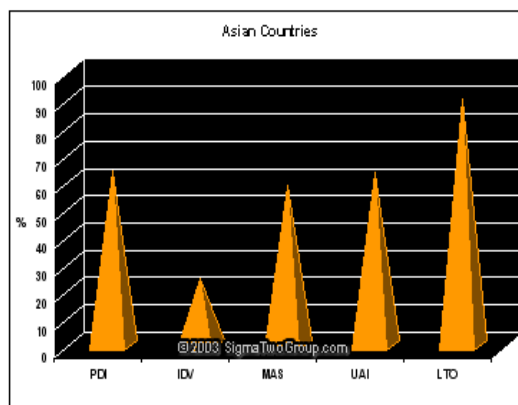

Figure 3 Eastern culture

From Figure 2 western culture there are only seven (7) countries in the Geert Hofstede research that have Individualism (IDV) as their highest dimension: USA (91), Australia (90), United Kingdom (89), Netherlands and Canada (80), and Italy (76).

The high Individualism (IDV) ranking for the United States indicates a society with a more individualistic attitude and relatively loose bonds with others. The populace is more self-reliant and looks out for themselves and their close family members.

The next highest Hofstede Dimension is Masculinity (MAS) with a ranking of 62, compared with a world average of 50. This indicates the country experiences a higher degree of gender differentiation of roles. The male dominates a significant portion of the society and power structure. This situation generates a female population that becomes more assertive and competitive, with women shifting toward the male role model and away from their female role.

The United States was included in the group of countries that had the Long Term Orientation (LTO) Dimension added. The LTO is the lowest Dimension for the US at 29, compared to the world average of 45. This low LTO ranking is indicative of the societies' belief in meeting its obligations and tends to reflect an appreciation for cultural traditions.

The next lowest ranking Dimension for the United States is Power Distance (PDI) at 40, compared to the world Average of 55. This is indicative of a greater equality between societal levels, including government, organizations, and even within families. This orientation reinforces a cooperative interaction across power levels and creates a more stable cultural environment.

The last Geert Hofstede Dimension for the US is Uncertainty Avoidance (UAI), with a ranking of 46, compared to the world average of 64. A low ranking in the Uncertainty Avoidance Dimension is indicative of a society that has fewer rules and does not attempt to control all outcomes and results. It also has a greater level of tolerance for a variety of ideas, thoughts, and beliefs.

Figure 4 China culture

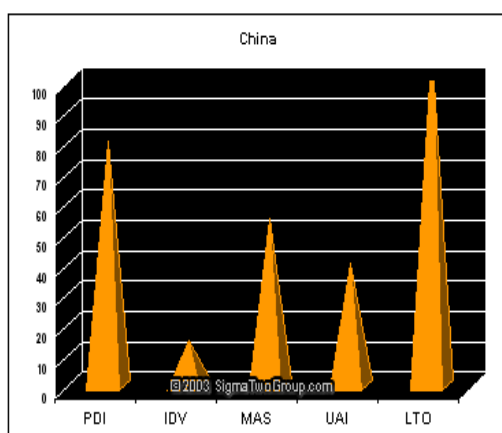
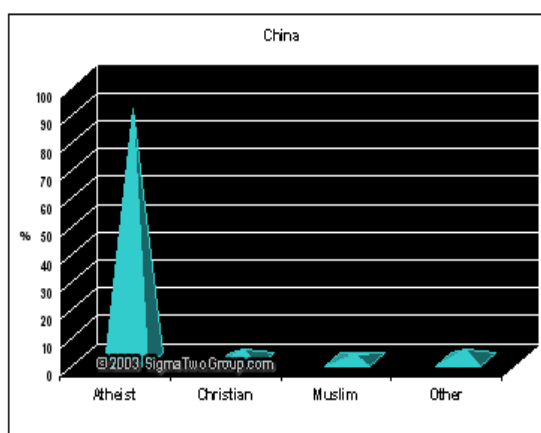

Figure 5 China religion culture

Geert Hofstede analysis for China has Long-term Orientation (LTO) the highest-ranking factor (118), which is true for all Asian cultures. This dimension indicates a society's time perspective and an attitude of persevering; that is, overcoming obstacles with time, if not with will and strength. (see Asian countries graph below)

The Chinese rank lower than any other Asian country in the Individualism (IDV) ranking, at 20 compared to an average of 24. This may be attributed, in part, to the high level of emphasis on a Collectivist society by the Communist rule, as compared to one of Individualism.

The low Individualism ranking is manifest in a close and committed member 'group', be that a family, extended family, or extended relationships. Loyalty in a collectivist culture is paramount. The society fosters strong relationships where everyone takes responsibility for fellow members of their group.

China's religion is officially designated as Atheist by the State, although the concepts and teachings of the ancient Chinese philosopher Confucius (500BC) are woven into the society at large. Some religious practice is acceptable in China; however, the government sets rigid limits

From Hofstede's base theory to research paper

The first research paper is:

Lessons learned in cross-cultural research of Chinese and North American consumers (Doran, 2007).

Figure 6 China culture

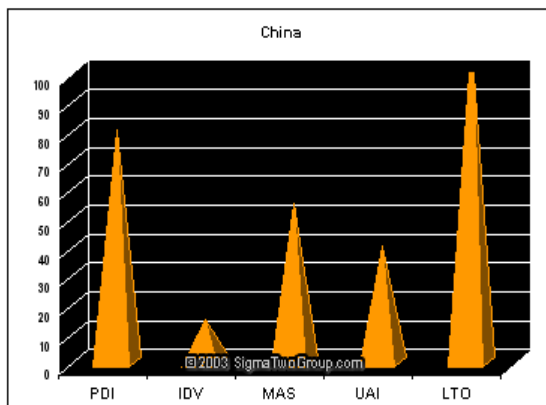

Figure 7 US culture

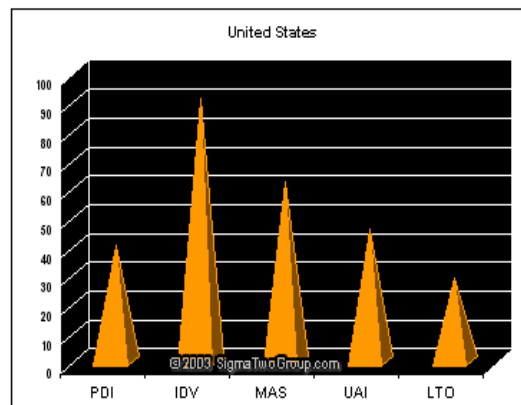

Figure 8

China consumer decision process

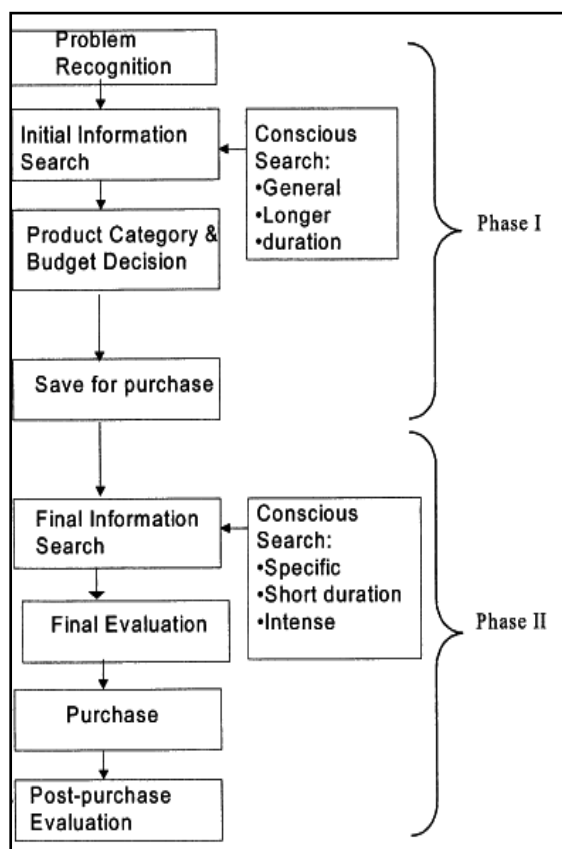
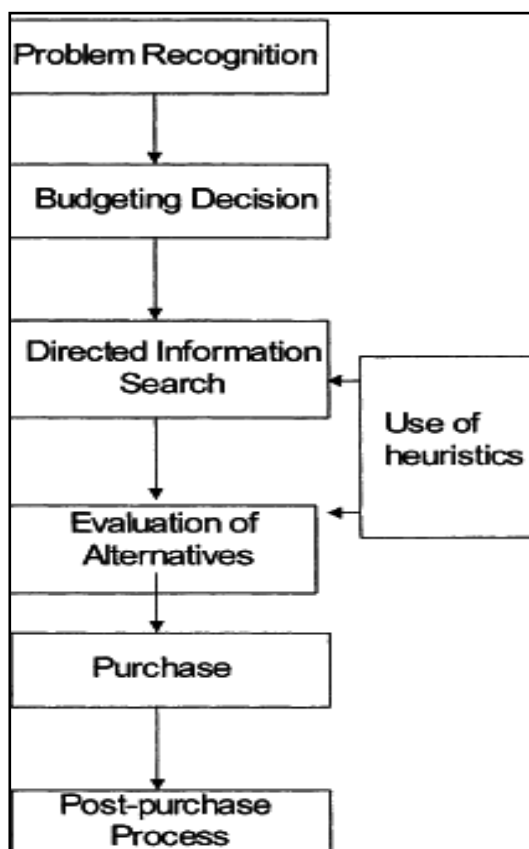

Figure 9

US consumer decision process

One of the most interesting contrasts uncovered by the research is the difference between Chinese and North Americans in their perception of thrift (Doran, 1997b).

For the Chinese, buying a high-quality product that will provide superior performance over a long product life is considered thrifty. Alternatively, most North Americans equated thriftiness with cheap, easily replaced items. Budgeting also shaped the search processes of the two groups

For North Americans, budget decisions are made at the beginning of the search, and often become one of the heuristics commonly used to limit the search but the Chinese, on the other hand, followed a truncated search pattern where the product was chosen, a budget set, and then they saved for the product. When the money had been saved, a follow-up search was made since considerable time might have passed. Time frame differences were also pronounced. Time differences occurred in three distinct ways. First, North American and Chinese consumers differed on the amount of time they were willing to devote to searching. Second, they differed on the length of time they were willing to wait before buying a product, and third, they differed on how long they expected products to last. North Americans clearly operated on a much shorter time frame, and as a result, emphasized a viewpoint that one respondent viewed as

a “throwaway society.” Chinese consumers took their time and generally expected products to last. In spite of the more developed North American market environment, or perhaps because of it, Chinese consumers got a great deal more enjoyment out of searching and shopping than did the North Americans. Most Chinese respondents, both men and women, referred to “window shopping” as a preferred leisure activity. Relatively few North Americans felt they really enjoyed shopping, and the majority felt it was a chore. The greatest reason for a decline in shopping enjoyment on the part of North Americans was lack of time. They also felt that the number of shopping decisions to be made had increased to the point where all decisions.

The third research paper is:

“Dimensions of culture in international marketing studies” (Soares et al., 2007) : Research uses cultural dimensions in marketing studies. Although Hofstede used a work-related context and originally applied his framework to human resources management, it is being used increasingly in business and marketing studies (Milner et al., 1993; Sondergaard, 1994; Engel et al., 1995; Dawar et al., 1996; Sivakumar and Nakata, 2001; Shamkarmahesh et al., 2003). These dimensions have been used to compare cultures,

This research has confirmed the relevance of these cultural dimensions for international marketing and consumer behavior (Notably, Collectivism influences innovativeness (Lynn and Gelb, 1996; Steenkamp et al., 1999; Yaveroglu and Donthu, 2002; Yeniyurt and Townsend, 2003; van Everdingen and Waarts, 2003), service performance (Birgelen et al., 2002), and advertising appeals (Albers-Miller and Gelb, 1996). Uncertainty avoidance impacts information exchange behavior (Dawar et al., 1996), innovativeness (Lynn and Gelb, 1996; Steenkamp et al., 1999; Yaveroglu and Donthu, 2002; van Everdingen and Waarts, 2003; Yeniyurt and Townsend, 2003), and advertising appeals (Albers-Miller and Gelb, 1996). Power distance affects advertising appeals (Albers-Miller and Gelb, 1996), information exchange behavior (Dawar et al., 1996), innovativeness (Yaveroglu and Donthu, 2002; Yeniyurt and Townsend, 2003; van Everdingen and Waarts, 2003), and service performance (Birgelen et al., 2002). Masculinity impacts sex role portrays (Milner and Collins, 1998), innovation (van Everdingen and Waarts, 2003), and service performance (Birgelen et al., 2002). Finally, long-term orientation influences innovativeness (van Everdingen and Waarts, 2003).

Table 1 Impact of Hofstede's dimensions in international marketing and consumer behavior

	Power Distance Index (PDI)	Individualism (IDV)	Masculinity (MAS)	Uncertainty Avoidance Index (UAI)	Long Term Orientation (LTO)
Innovativeness	YES	YES	YES	YES	YES
Service performance	YES	YES	YES	NO	NO
Advertising appeals	YES	YES	NO	YES	NO
Information exchange behavior	YES	NO	NO	YES	NO
Sex role portrays	NO	NO	YES	NO	NO

(Soares et al ,2007)

Conclusion of this sythesis paper

From Hofstede's base theory in five dimension are applied to 3 researchers ; Hofstede's , Doran. and Soares et al.

Thus, when planning international marketing strategy directed towards the consumers in the eastern culture, the strategy of the reference group must be employed. Besides, the provision of information to the consumers and the motivation of the consumers are both essential. As for international marketing mix, there should be an innovation and efficient service performance should also be developed

Finally

“ Globalization but ! customization in Global Dimensions Cross cultural”

(Nachaisak,2008)

Reference

- Birgelen M, Ruyter K, Jeong A, Wetzels M(2002). Customer evaluations of after-sales service contact modes: an empirical analysis of national culture's consequences. **Int J Res Mark**,19:43–64.
- Dawar N, Parker P, Price L(1996). A cross-cultural study of interpersonal informationexchange. **J Int Bus Stud**, 27(3):497–516.
- Doran. (2007) Lessons learned in cross-cultural research of Chinese and North American consumers. **Journal of Business Research**, 60: 277–284.
- Engel J, Blackwell R, Miniard P. (1995) .**Consumer behavior**. Forth Worth: The DrydenPress.
- Lynn M, Gelb B. (1996) Identifying innovative national markets for technical consumergoods. **Int Mark Rev**;13(6):43–57.
- Milner L, FodnessD, SpeeceMW. (1993) Hofstede's research on cross-cultural work-relatedvalues: implications for consumer behavior. **Eur Adv Consum Res** 1:70–6.
- Milner L, Collins JM. (1998);Sex role portrayals in Turkish television advertisements:an examination in an international context. **J Euro-mark** 7(1):1–27.
- Sondergaard M. (1994)Research note: Hofstede's consequences: a study of reviews,citations and replications. **Organ Stud**,15(3):447–56.
- Soares, Farhangmehr and Shoham. Hofstede's dimensions of culture in international marketing studies. **Journal of Business Research**, 60 (2007) 277–284
- SivakumarK,Nakata C.(2001);. The stampede towardHofstede's framework: avoiding the sample design pit in cross-cultural research. **J Int Bus Stud** 32(3):555–74.
- Shamkarmahesh M, Ford J, LaTour M. (2003)Cultural dimensions of switchingbehavior in importer–exporter relationships. **Acad Mark Sci Rev**;vol. 3.
- Steenkamp J, Hofstede F, Wedel M(1999);. A cross-national investigation into theindividual and national cultural antecedents of consumer innovativeness. **J Mark** 63:55–69 [April].
- van Everdingen Y, Waarts E(2003). The effect of national culture on the adoption ofinnovations. **Mark Lett**;14(3):217–32.
- Yaveroglu I, Donthu N. Cultural influences on the diffusion of new products.**J Int Consum Mark** 2002;14(4):49–63.
- Yeniyurt S, Townsend J.(2003)Does culture explain acceptance of new products in acountry? An empirical investigation. **Int Mark Rev**;20(4):377–96. <http://www.geert-hofstede.com/>

การสำรวจทัศนะเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้วิชาต่าง ๆ ภายใต้ขอบข่ายรัฐประศาสนศาสตร์ของนักวิชาการและ
ผู้บริหารองค์การภาครัฐ : กรณีศึกษาองค์การภาครัฐ จังหวัดนนทบุรี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุลลศักดิ์ ชาญณรงค์

อาจารย์ประจำภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ (1) เพื่อต้องการทราบทัศนะของนักวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์ที่มีต่อขอบข่ายของสาขาวิชา ทั้งในเชิงวิชาการและการนำไปประยุกต์ใช้ และ (2) เพื่อต้องการทราบว่า วิชาหลักวิชาใดภายใต้ขอบข่ายรัฐประศาสนศาสตร์ในฐานะของผู้ใช้บัณฑิตสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ที่มีความสำคัญ และมีความจำเป็นต่อการนำไปประยุกต์ใช้ในงานจริง ทั้งนี้จึงกำหนดกลุ่มตัวอย่างเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ข้างต้น โดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับกลุ่มตัวอย่างรวม 31 คน จาก 2 กลุ่ม ประกอบด้วยนักวิชาการ 16 คน และผู้บริหารองค์การภาครัฐของจังหวัดนนทบุรี 15 คน

ผลการวิเคราะห์สรุปได้ดังนี้ (1) ทัศนะของนักวิชาการแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนแรก ทัศนะในเชิงวิชาการ ส่วนใหญ่เห็นว่าขอบข่ายของรัฐประศาสนศาสตร์ แบ่งเป็นวิชาหลักได้ และถ้าต้องการพิจารณาจุดเน้นของแต่ละวิชาสามารถกระทำได้ โดยแยกรายวิชาหลักต่าง ๆ เหล่านั้นให้เป็นหัวเรื่องย่อย ๆ สำหรับวิชาที่มีความสำคัญมากที่สุด มีความเห็นเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าไม่สามารถระบุได้ แต่อีกฝ่ายหนึ่งเสนอว่าวิชาหลักรัฐประศาสนศาสตร์ น่าจะเป็นวิชาที่มีความสำคัญมากที่สุด ส่วนที่สอง ทัศนะในเรื่องการนำวิชาต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ นักวิชาการเห็นว่า ไม่มีวิชาใดที่สำคัญมากที่สุด แต่ที่สำคัญรอง ๆ ลงมาน่าจะเป็นวิชาที่เน้นองค์ความรู้เดิมและองค์ความรู้ใหม่ต่าง ๆ

ทั้งนี้นักวิชาการเห็นว่าโดยภาพรวมวิชาต่าง ๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้มาก แต่เสนอแนะว่าควรปรับให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย และ (2) ทัศนะของผู้ใช้บัณฑิตซึ่งในที่นี้คือ ผู้บริหารองค์การภาครัฐมีทัศนะแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนแรก ทัศนะในเชิงวิชาการ ผู้บริหารองค์การภาครัฐกลุ่มตัวอย่างเห็นว่องค์ความรู้ด้านรัฐประศาสนศาสตร์ คือ ทฤษฎีด้านการบริหารประเทศ และองค์ความรู้ที่เน้นเรื่องการให้บริการสาธารณะ โดยแยกเป็นขอบข่ายย่อย ๆ มากถึง 12 ขอบข่าย ส่วนที่สอง ทัศนะในเรื่องการนำวิชาต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ ผู้บริหารองค์การภาครัฐเห็นว่า วิชาที่มีความสำคัญมากที่สุด คือ วิชาการเมืองและนโยบายสาธารณะ วิชาที่มีความสำคัญรอง ๆ ลงมา คือ วิชาเทคนิคทางการบริหาร นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า โดยภาพรวม วิชาต่าง ๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้มาก แต่เสนอแนะว่าควรมีการขยายขอบข่ายให้ครอบคลุมการแก้ปัญหาในระดับที่กว้างขวางขึ้น โดยเฉพาะในระดับประเทศ

Abstract

This research has 2 objectives : (1) to examine the viewpoint of a Public Administration academic within the scope of both an academic and applied situation (2) to find essential core subjects within the scope of the Public Administration which are applicable for public organization workers in actual situations. Interview involved 31 samples (16 academics and 15 public organization employees).

(1) The academic's viewpoint is divided into 2 sections.

Section 1 is concerned with academic level. Most of the samples agree that Public Administration's scope can be divided into core subject and can be categorized into subsection to understand essential features. For the most important subject, the opinions were divided into 2 sides. According to the first side, there is none. However, the other side pointed out that Public Administration Principles is the most important subject.

Section 2 concerns applied subjects. According to most of the academic viewpoints, none of the subjects is seen as the most important. Nevertheless, there are certain subjects which are regarded as important ones including those revolving around the existing knowledge as well as those with innovative knowledge. Overall, they agree that the subject can be mostly applied in the actual situations but they are advised to be adjusted in accordance with the contexts of the Thai society.

(2) The viewpoint of Public Organization's employees is divided into 2 sections.

Section 1 is concerned with academic level. The samples agree that the knowledge of public administration refers to the theory of state administration and knowledge about public services, which can be sub-divided into 12 areas.

Section 2 concerns applied subjects. According to the viewpoint of the samples, Politics and Public Policy is the most important subject, followed by Administration Techniques. As a whole, the subjects can be mostly applied in actual situations. However, the samples suggested that the scope of the subjects be extended to the solutions to social problems at the national level.

บทนำและความสำคัญของปัญหา

ดังที่ Maurice E. O'Donnell (1966) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษา(ซึ่งน่าจะหมายถึงหมายถึงทฤษฎี – ผู้เขียน) และการปฏิบัติเป็นสิ่งที่ไม่เคยแยกกันออก ดังนั้นแม้จะเป็นที่ตระหนักดีว่ารัฐประศาสนศาสตร์ซึ่งมี 2 สถานะ คือ การเป็นศาสตร์และการเป็นภาคปฏิบัติหรือดังที่ธวัช วิชัยดิษฐ์ (2522) ได้อธิบายว่า คำว่า “รัฐประศาสนศาสตร์” อาจพิจารณาได้สองแง่ คือ ทั้งในแง่ของประสบการณ์ในการปรับปรุงกลไกการบริหารที่เกิดขึ้นและเป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และในแง่ของสาขาวิชาตั้งแต่เริ่มแรกที่มีการให้ความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์อย่างเป็นทางการ แต่ก็สามารถอนุมานได้ว่า ทั้งสองสิ่งไม่สามารถแยกออกจากกันได้

และสิ่งหนึ่งย่อมมีผลต่ออีกสิ่งหนึ่งเสมอ แม้จะไม่สามารถชี้ชัดลงไปได้ว่าสิ่งใดมีผลต่อสิ่งใด แต่ในฐานะนักทฤษฎี(หรือผู้ที่ศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ในแง่ของสาขาวิชาเป็นสำคัญ) ย่อมเชื่อว่า การพัฒนารัฐประศาสนศาสตร์ในฐานะที่เป็นศาสตร์ ย่อมน่าจะทำให้เกิดภาคปฏิบัติการของรัฐประศาสนศาสตร์ ในฐานะของการปฏิบัติให้มีผลดีตามไปด้วย

อย่างไรก็ดี การพยายามพัฒนาหรือกระทั่งเพียงศึกษารัฐประศาสนศาสตร์โดยเฉพาะในฐานะที่เป็นศาสตร์เป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนัก ทั้งนี้เพราะรัฐประศาสนศาสตร์มีลักษณะพิเศษประการหนึ่งคือ เป็นศาสตร์ที่มีปัญหาในเรื่องของขอบข่ายและสถานภาพในฐานะที่เป็นศาสตร์เป็นอย่างสูง ทั้งนี้ปฐม มณีโรจน์ (2522) ได้กล่าวไว้ว่า ในส่วนที่เป็นศาสตร์นั้น รัฐประศาสนศาสตร์มีความแตกต่างเกี่ยวกับระดับความเข้มข้นของวิชาการ บ้างก็เห็นว่า รัฐประศาสนศาสตร์มีฐานะเป็นสาขาวิชา (discipline) ของตนเองเต็มรูปและเต็มภาคภูมิแล้ว บ้างก็เห็นว่า มีฐานะเป็นสาขาย่อย (sub-discipline) ของสาขาวิชารัฐศาสตร์ บ้างก็ยังไม่ยอมรับว่ามีฐานะเป็นสาขาของศาสตร์ที่สมบูรณ์ แต่มีฐานะเป็นเพียงกลุ่มหรือจุดสนใจร่วมกันที่อาจจะทำการศึกษาได้โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

นอกจากนี้ ก็ยังมีอีกบางทัศนะที่เห็นว่า รัฐประศาสนศาสตร์ยังไม่มีเอกลักษณ์และขอบข่ายของตนเองที่มั่นคงแน่นอน เป็นกลุ่มความรู้ที่อาศัยเนื้อหาสาระและระเบียบวิธีศึกษาจากหลาย ๆ สาขามาประมวลรวมกันเป็นสหวิทยาการ (interdisciplinary)

ในทัศนะของผู้เขียน ผู้อยู่ภายใต้ร่มเงาของสาขาวิชาย่อมมองข้ามข้อเสียต่าง ๆ ที่อาจเกิดจากลักษณะข้างต้น แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงทั้งสงสัยและเชื่อว่า ภาวดังกล่าวย่อมนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ในลักษณะ หรือเข้าทำนองไม่ละเอียดยในเรื่องที่ควรละเอียดย แต่กลับละเอียดยในเรื่องที่ควรหยาบได้โดยง่าย ดังนั้นวิธีทางหนึ่งที่น่าจะกระทำที่สุด คือ สืบค้นว่าโดยแท้แล้ว รัฐประศาสนศาสตร์คืออะไร หรืออย่างน้อยก็มีความจำเป็นต้องตรวจสอบว่า รัฐประศาสนศาสตร์มีองค์ประกอบอะไรบ้าง เพราะย่อมจะทำให้เห็นภาพรวมของสาขาวิชานี้ได้ดียิ่งขึ้น ตัวอย่างเชิงเปรียบเทียบของประเด็นปัญหานี้คือ เราอาจหาคำตอบได้ยากว่า แท้จริงแล้วรัฐคืออะไร แต่อย่างน้อยเราก็สามารถกล่าวได้อย่างค่อนข้างชัดถ้อยชัดคำได้ว่า รัฐย่อมประกอบด้วยองค์ประกอบสี่ประการคือ ดินแดน ประชากร อำนาจอธิปไตย และรัฐบาล แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ความชัดถ้อยชัดคำนั้นยังไม่เคยปรากฏแก่วงวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์เลย ส่วนใหญ่จะถูกยกภาระให้แก่ความเป็น “สหวิทยาการ” เสียมากกว่า ทั้งนี้มิใช่ว่าความชัดถ้อยชัดคำนั้น จะต้องทำให้เห็นประจักษ์ แต่อย่างน้อยในเมื่อรัฐประศาสนศาสตร์ยอมรับว่าเป็นสหวิทยาการ ดังนั้นเมื่อวิทยาการใดที่รัฐประศาสนศาสตร์รับเข้ามาเปลี่ยน รัฐประศาสนศาสตร์ย่อมต้องแปรเปลี่ยนตามไปด้วย เมื่อถึงจุดนี้ การตรวจสอบว่า ในขณะนี้หรืออย่างน้อยในช่วงขณะนี้มีวิทยาการใดที่รัฐประศาสนศาสตร์รับเข้ามา รวมถึงรับเข้ามาแล้วมีสถานภาพเป็นอย่างไรจึงน่าจะเป็นภาระหน้าที่สำคัญประการหนึ่งเสมอ สำหรับนักรัฐประศาสนศาสตร์

อย่างไรก็ตาม สำหรับวงวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์ไทย ดูเหมือนว่าการกล่าวถึงองค์ประกอบ หรือสาขาย่อย หรือขอบข่ายของรัฐประศาสนศาสตร์ จะอยู่ในภาวะคงที่เป็นเวลานาน จะมีภาวการณ์เปลี่ยนแปลงก็เฉพาะที่เห็นประจักษ์ในการเพิ่มสาขาย่อยของรัฐประศาสนศาสตร์ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และก็โดยเฉพาะในระดับปริญญาโท เช่นที่พบในหลักสูตรใหม่ของคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบัน บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ซึ่งมีสาขาวิชาเอกมากถึง 7 สาขา ทั้งนี้ในหมู่นักศึกษา โดยเฉพาะระดับปริญญาตรี ที่เพิ่งเข้ามาอยู่ภายใต้ร่มเงาของสาขาวิชา จึงมีความเป็นไปได้ในระดับที่ต่ำมากที่จะเข้าใจว่ารัฐประศาสนศาสตร์ แท้จริงแล้วประกอบด้วยสาขาวิชาย่อยใดบ้าง เพราะนอกจากจะเชื่อว่ารัฐประศาสนศาสตร์เป็นสาขาย่อยของรัฐศาสตร์แล้ว แม้จะพอเป็นที่เข้าใจว่ารัฐประศาสนศาสตร์เป็นสาขาวิชาใหญ่ แต่ก็ไม่สามารถระบุได้ว่ามีสาขาย่อยภายใต้รัฐประศาสนศาสตร์หรือไม่ หรือมีแล้วมีอะไร และอย่างไรบ้าง ทั้งนี้เพราะคำอธิบายของนักวิชาการในประเด็นนี้ มักตกอยู่ภายใต้กรอบของนักวิชาการเพียงไม่กี่คน เช่น อุทัย เลาหวิเชียร, กุลธณ ธนาพงศธร, พิทยา บวรวัฒนา และวรงค์ จันทรรักษ์ ซึ่งแน่นอนว่านักวิชาการแต่ละท่านย่อมมีมุมมองที่แตกต่างกัน แต่ย่อมไม่อาจกล่าวได้ว่า แนวทางใดถูกแนวทางใดผิด

รวมทั้งที่เฝ้าติดตามทัศนะของ ค.ไวท์ วอลโด (1971) ที่กล่าวว่าขอบข่ายของการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ มีความเปลี่ยนแปลงอย่างเร่งรีบ และมีการเน้นประเด็นการศึกษาที่แตกต่างกันซึ่งน่าจะเป็นเหตุผลประการสำคัญที่ทำให้สาขาวิชาย่อยบางสาขาวิชา มิได้ปรากฏเป็นรายวิชาในหลักสูตรของสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ โดยเฉพาะระดับปริญญาตรีเลยหรืออย่างน้อยก็พบเพียงบางมหาวิทยาลัยเท่านั้น เช่น ทางเลือกสาธารณะ หรือบางวิชาที่ไม่ถูกรับรวมเป็นขอบข่ายของรัฐประศาสนศาสตร์ ก็ปรากฏเป็นรายวิชาบังคับ เช่น การบริหารงานท้องถิ่น เป็นต้น

ดังนั้นในทัศนะของผู้เขียนจึงเห็นว่า มีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนเช่นเดียวกัน ที่จะพยายามค้นหา ขอบข่ายของรัฐประศาสนศาสตร์ในปัจจุบัน ทั้งนี้ผู้เขียนเห็นว่าควรมีการตรวจสอบทัศนะของอาจารย์หรือผู้สอนด้านรัฐประศาสนศาสตร์ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็น เกี่ยวกับขอบข่ายของสาขาวิชานี้โดยตรง เพื่อให้ได้ทราบสถานการณ์ในปัจจุบันของรัฐประศาสนศาสตร์ อย่างน้อยก็ในฐานะของสาขาวิชา

นอกจากนี้ ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่า ควรตรวจสอบว่า แนวคิดของนักวิชาการที่กล่าวถึงข้างต้น สามารถนำไปตอบสนองการปฏิบัติงานภายในหน่วยงานภาครัฐได้จริงเพียงใด ทั้งนี้ได้เลือกศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารงานองค์การภาครัฐ เพราะแน่นอนว่าองค์การดังกล่าว ย่อมมีความเกี่ยวข้องกับการตอบสนองความต้องการของประชาชนมากที่สุด อันยอมเป็นเป้าหมายหลักของการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์นั่นเอง การศึกษาโดยการเชื่อมต่อแนวคิดของนักวิชาการและภาคปฏิบัติงานจริง ย่อมน่าจะลดช่องว่างที่เกิดขึ้นจากข้อวิจารณ์เกี่ยวกับความสามารถในระดับที่น้อยมาก ของการนำองค์ความรู้ด้านรัฐประศาสนศาสตร์ไปปฏิบัติงานได้จริงอีกประการหนึ่งด้วย

ระเบียบวิธีวิจัย

สำหรับระเบียบวิธีวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการ คือ เพื่อต้องการทราบทัศนะของนักวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์ที่มีต่อขอบข่ายของสาขาวิชา ทั้งในเชิงวิชาการและการนำไปประยุกต์ใช้ และเพื่อต้องการทราบว่า วิชาหลักใก้ภายใต้ขอบข่ายรัฐประศาสนศาสตร์ในฐานะของผู้ใช้บัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นต่อการนำไปประยุกต์ใช้ในงานจริง ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง จึงแบ่งเป็นสองกลุ่มหลัก โดยแบ่งตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย กล่าวคือ

กลุ่มแรก เพื่อต้องการทราบทัศนะของนักวิชาการที่มีต่อขอบข่ายของรัฐประศาสนศาสตร์ในปัจจุบัน ดังนั้นประชากรที่แท้จริง คือ อาจารย์ผู้สอนวิชารัฐประศาสนศาสตร์ทั้งหมด แต่เนื่องด้วยงานวิจัยชิ้นนี้ ต้องการได้ข้อมูลในเชิงลึกเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว จึงได้เลือกใช้วิธีการสัมภาษณ์ซึ่งเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มตามเกณฑ์ ซึ่งได้กำหนดเกณฑ์ความแตกต่าง 3 ประการ คือ ประสบการณ์การทำงาน (แบ่งเป็นผู้มีประสบการณ์การทำงานเป็นอาจารย์ผู้สอนของสาขารัฐประศาสนศาสตร์น้อยกว่า 10 ปี และมากกว่า 10 ปี) ประเภทของสถาบันอุดมศึกษา (แบ่งเป็นสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชน) และตำแหน่งทางวิชาการ (แบ่งเป็นผู้มีตำแหน่งทางวิชาการและไม่มีตำแหน่งทางวิชาการ) เพื่อเป็นตัวแทนของผู้มีความรู้เกี่ยวกับขอบข่ายรัฐประศาสนศาสตร์ ทั้งนี้จึงได้นักวิชาการแบ่งออกเป็น 8 กลุ่ม และจะเลือกนักวิชาการกลุ่มละ 2 คน รวม 16 คน

กลุ่มที่สอง เพื่อต้องการทราบว่า วิชาหลักใก้ภายใต้ขอบข่ายรัฐประศาสนศาสตร์ ที่มีความจำเป็นและมีความจำเป็นอย่างไรกับการนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานจริง ซึ่งสำหรับรัฐประศาสนศาสตร์แล้ว เป้าหมายของการประยุกต์องค์ความรู้ไปใช้ ย่อมต้องอยู่ภายใต้แนวคิดที่ว่างงานใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาครัฐนั่นเอง

อย่างไรก็ดี คำว่า “ภาครัฐ” นั้นมีขอบเขตที่กว้างขวางเป็นอย่างมาก จนอาจกล่าวได้ว่าครอบคลุมกิจกรรมภายในรัฐหนึ่ง ๆ ทั้งหมดก็ว่าได้ แต่ถ้าจะให้พิจารณาเฉพาะส่วนของการบริหารงานภาครัฐโดยตรงแล้ว อาจพิจารณาได้เป็น 3 ส่วนหลัก คือ การบริหารราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ดังนั้นด้วยขอบเขตของงานวิจัย จึงได้เลือกจังหวัดนนทบุรี เพราะน่าจะอยู่ภายใต้ศักยภาพในการทำงานของผู้เขียน ทั้งในเรื่องของระยะเวลา งบประมาณ และโดยเฉพาะการเข้าสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก จึงได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างจากฐานข้อมูลอย่างเป็นทางการของจังหวัดนนทบุรี (www.nonthaburi-poc.go.th) ซึ่งได้มีการทำทำเนียบส่วนราชการเป็น 3 ส่วน ตามหลักการแบ่งส่วนราชการแผ่นดิน จากนั้นผู้วิจัยจึงได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างตามแต่ละส่วนราชการ รวม 15 คน ดังนั้นจึงมีกลุ่มตัวอย่างรวม 31 คน

วิธีดำเนินงานวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ มีขั้นตอนทั้งหมด 4 ขั้นตอนหลัก ๆ คือ

1. ศึกษาจากเอกสารโดยศึกษารวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากวรรณกรรมของนักวิชาการรวม 6 ท่าน ประกอบด้วย รศ.ดร.พิทยา บวรวัฒนา, รศ.ดร.อุทัย เลาหวิเชียร, รศ.กุลธนา ธนาพงศธร, ศ.ดร. วรเดช จันทรศร, ผศ.ดร.สมพร เฟื่องจันทร์ และ Dwight Waldo (จากงานแปลและเรียบเรียงของ รศ.ดร.เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ) เพราะงานดังกล่าวถือว่า มีอิทธิพลต่อการกำหนดขอบข่ายการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ในฐานะของวิชาเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เมื่อรวมกับการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงนำไปสร้างแบบสัมภาษณ์ต่อไป
2. ศึกษาเชิงสำรวจโดยการสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (โดยมีวิธีการสุ่มตัวอย่างดังรายละเอียดที่ได้กล่าวถึงก่อนหน้านี้) เพื่อให้ทราบแนวคิดเกี่ยวกับขอบข่ายรัฐประศาสนศาสตร์ในปัจจุบัน โดยเฉพาะวิชาย่อยต่าง ๆ ภายใต้ขอบข่ายรัฐประศาสนศาสตร์ และความคิดเห็นของนักวิชาการเกี่ยวกับการนำวิชาเหล่านั้น ไปประยุกต์ใช้โดยมีข้อคำถาม การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างในการวิเคราะห์
3. สัมภาษณ์ผู้บริหารองค์การภาครัฐ เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ข้อที่สองของงานวิจัย ในลักษณะที่ใกล้เคียงกับแบบสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนวิชารัฐประศาสนศาสตร์ แต่ข้อคำถามในเชิงวิชาการ จะลงรายละเอียดน้อยกว่าข้อคำถามในเรื่องการนำไปประยุกต์ใช้
4. นำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนวิชารัฐประศาสนศาสตร์และผู้ใช้บัณฑิตรัฐประศาสนศาสตร์มาสรุป อภิปรายผล เพื่อทำเป็นข้อเสนอเบื้องต้น แนะนำแนวทางปรับปรุงการเรียนการสอนวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ให้สอดคล้องกับความต้องการใช้บัณฑิตสาขานี้ในปัจจุบันและอนาคตต่อไป

ผลการวิจัย

แบ่งเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่

ส่วนที่หนึ่ง ทศนะของนักวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์ที่มีต่อขอบข่ายรัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งแบ่งการรายงานผลการวิจัยเป็น 2 ส่วนย่อย คือ (1) ทศนะของนักวิชาการที่มีต่อขอบข่ายรัฐประศาสนศาสตร์ในเชิงวิชาการ นักวิชาการทั้งหมดเริ่มต้นด้วยการระบุมความหมายของรัฐประศาสนศาสตร์ จากนั้นเมื่อต้องตอบว่า ขอบข่ายรัฐประศาสนศาสตร์ประกอบด้วยวิชาหลักใดบ้าง นักวิชาการได้ให้คำตอบไว้ 2 รูปแบบ คือไม่ระบุว่าจำต้องแบ่งเป็นรายวิชาหลัก (ร้อยละ 25)

อย่างไรก็ดีส่วนใหญ่ ร้อยละ 75 ได้แบ่งขอบข่ายเป็นวิชาหลักต่าง ๆ แต่เมื่อต้องการกล่าวถึงจุดเน้นของแต่ละวิชา นักวิชาการจะตอบปัญหา โดยการแยกวิชาหลักต่างๆเหล่านั้นให้เป็นวิชาย่อยทั้งสิ้น จะมีบางส่วนเท่านั้น ที่จะระบุจุดเน้นของวิชาเหล่านั้นในลักษณะที่เป็นอนาคตของลักษณะวิชา สำหรับวิชาที่น่าจะมีความสำคัญมากที่สุด ในเชิงวิชาการ นักวิชาการมีความเห็นแบ่งเป็น 2 ส่วนเท่า ๆ กัน คือ ไม่สามารถระบุได้ ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งเห็นว่า วิชาที่มีความสำคัญมากที่สุด ก็คือ หลักรัฐประศาสนศาสตร์ สำหรับคำถามที่ว่าจะมีวิชาใดที่ลดความสำคัญลงในปัจจุบัน นักวิชาการได้สรุปค่อนข้างตรงกันว่า ไม่น่าจะมีวิชาใด

ที่หมดหรือลดความสำคัญลง มีแต่จะเพิ่มความสำคัญมากขึ้น (2) ทักษะของนักวิชาการที่มีต่อขอบข่ายรัฐ-
ประศาสนศาสตร์ในเรื่องการนำวิชาต่างๆไปประยุกต์ใช้ นักวิชาการตอบค่อนข้างตรงกันว่า ไม่มีขอบข่ายใด
ที่มีความสำคัญมากที่สุด แต่วิชาที่น่าจะมีความสำคัญมาก คือ นโยบายสาธารณะ

สำหรับวิชาที่มีความสำคัญรองๆ ลงมา นักวิชาการมีความเห็นแบ่งเป็น 2 ฝ่ายเท่า ๆ กัน โดยฝ่ายแรก
เน้นที่องค์ความรู้เดิม เช่น ทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ องค์กร และการจัดการ การเงินการคลัง การบริหาร
ทรัพยากรมนุษย์ ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า คือ วิชาใหม่ ๆ เช่น การจัดการภาครัฐแนวใหม่ เทคโนโลยี
สารสนเทศภาครัฐ การบริหารการจัดการเฉพาะเรื่อง เป็นต้น

ทั้งนี้โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมด (15 ท่าน จาก 16 ท่าน) เห็นว่าวิชาต่าง ๆ ภายใต้อขอบข่าย
รัฐประศาสนศาสตร์ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้มาก แต่ก็ได้กล่าวถึงข้อเสนอแนะไว้ 3 ประเด็นคำตอบ
หลัก ประกอบด้วย การนำวิชาต่างๆไปประยุกต์ใช้ จำต้องให้เข้า กับบริบทของสังคมไทย (ร้อยละ 62.5)
ข้อเสนอให้นำวิชาต่างๆให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง และมีการเสนอแนะให้มีการขยายขอบข่ายของ
รัฐประศาสนศาสตร์ให้กว้างขวางมากขึ้น (2 ประเด็นคำตอบหลังคิดเป็นร้อยละ 18.75 เท่า ๆ กัน)

ส่วนที่สอง ทักษะของผู้ใช้บัณฑิตสาขารัฐประศาสนศาสตร์เกี่ยวกับการนำวิชาภายใต้อขอบข่ายของ
รัฐประศาสนศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งแบ่งการรายงานผลการวิจัยเป็น 2 ส่วนย่อย คือ (1)
ทักษะของผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อขอบข่ายของรัฐประศาสนศาสตร์ในเชิงวิชาการ พบว่าผู้ใช้บัณฑิตหรือ
ผู้บริหารองค์การภาครัฐ มีคำตอบถึงการให้ความหมาย หรือองค์ความรู้ด้านรัฐประศาสนศาสตร์ เป็น 2
ลักษณะเด่น ๆ เท่า ๆ กัน คือ แนวคิดที่พัฒนาไปสู่ทฤษฎีด้านการบริหารประเทศ และความรู้ที่มีเป้าหมาย
เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยเฉพาะในเรื่องการให้บริการสาธารณะ สำหรับขอบข่ายจาก
การให้ความหมายดังกล่าว กลุ่มตัวอย่างตอบคำถามด้วยการแยกย่อยเป็นวิชาหลัก ๆ จำนวน 12 วิชา โดย
วิชาหลักที่ผู้ตอบ ตอบมากที่สุดมีจำนวนเท่ากัน 2 วิชา คือ วิชาการเมืองและนโยบายสาธารณะ และ
ทฤษฎีองค์กรและพฤติกรรมองค์กร (2) ทักษะของผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อขอบข่ายของรัฐประศาสนศาสตร์ ใน
เรื่องการนำวิชาต่าง ๆ เหล่านั้นไปประยุกต์ใช้ กลุ่มตัวอย่างตอบว่า วิชาหลักที่มีความสำคัญมากที่สุด คือ
วิชาการเมืองและนโยบายสาธารณะ (ร้อยละ 47) สำหรับวิชาที่มีความสำคัญรอง ๆ ลงมา ส่วนใหญ่ร้อยละ
40 ตอบว่า คือ วิชาเทคนิคทางการบริหาร ทั้งนี้โดยรวมกลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมด (13 คนจาก 15 คน)
ร้อยละ 87 ตอบว่าวิชาต่าง ๆ ภายใต้อขอบข่ายรัฐประศาสนศาสตร์สามารถนำไปประยุกต์ใช้มาก

ส่วนข้อเสนอแนะในเรื่องการนำวิชาต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ กลุ่มตัวอย่าง (มีผู้ตอบจำนวน 10 คน
จาก 15 คน) ตอบเป็น 3 ลักษณะ คือ มีข้อเสนอว่า ควรมีการขยายขอบข่ายให้ครอบคลุมการแก้ปัญหาใน
ระดับที่กว้างขวางขึ้น โดยเฉพาะปัญหาในระดับประเทศ (ร้อยละ 50 หรือ 5 คน) เสนอให้มีการเพิ่มหรือ
ขยายขอบข่ายเช่นเดียวกัน แต่มุ่งเน้นที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับจุลภาค และเสนอให้สอดแทรกเรื่อง
คุณธรรม จริยธรรม และความถูกต้องไว้ในทุกขอบข่าย

อภิปรายผล

(1) ประเด็นทัศนะของนักวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์ที่มีต่อขอบข่ายรัฐประศาสนศาสตร์

ดังที่ได้กล่าวถึงผลการวิจัยเกี่ยวกับทัศนะของนักวิชาการ ในประเด็นขอบข่ายของรัฐประศาสนศาสตร์ว่า จะเริ่มต้นด้วยการระบุความหมายของรัฐประศาสนศาสตร์ซึ่งเป็นที่เข้าใจได้ว่า ประเด็นขอบข่ายของรัฐประศาสนศาสตร์ มีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับประเด็นการให้ความหมายของรัฐประศาสนศาสตร์ ทั้งนี้จะเนื่องมาจากความหมายของรัฐประศาสนศาสตร์ยังไม่อาจระบุได้อย่างชัดเจน รวมถึงความเป็นสหวิทยาการของวิชาที่ทำให้ขอบข่าย หรือในที่นี้หมายถึงวิชาย่อย ๆ ภายใต้อหวิทยาการเหล่านั้น ซึ่งยังไม่สามารถระบุหรือชี้ชัดลงได้เช่นเดียวกัน

นอกจากนี้รัฐประศาสนศาสตร์ ยังหมายรวมถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานภาครัฐด้วย (ความหมายของรัฐประศาสนศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องของกิจกรรม – ผู้เขียน) ยิ่งทำให้ความหมายของรัฐประศาสนศาสตร์กว้างขวางไปอีกมาก และแน่นอนว่าย่อมส่งผลต่อขอบข่ายที่กว้างขวางตามไปด้วย

สำหรับประเด็นต่อมา คือ ถ้าจะอนุมานหรือพิจารณาว่าการศึกษาขอบข่ายของรัฐประศาสนศาสตร์ คือ ความสามารถในการระบุวิชาหลักต่าง ๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นรัฐประศาสนศาสตร์ได้นั้น ผลการวิจัยปรากฏเป็น 2 รูปแบบ คือ ถึงแม้จะมีการตอบอยู่บ้างว่าไม่สามารถระบุว่าเป็นวิชาหลักใดบ้างก็ตามที แต่ส่วนใหญ่คำตอบของนักวิชาการยังคงเป็นไปตามจารีตทางวิชาการของรัฐประศาสนศาสตร์ ที่แบ่งขอบข่ายตามวิชาหลัก ๆ ซึ่งคำตอบดังกล่าวเป็นลักษณะที่เรียกว่า เป็นเสียงส่วนมาก

ทั้งนี้ผู้เขียนเห็นว่า น่าจะเกิดจาก 2 สาเหตุหลัก คือ การยึดถือจารีตทางวิชาการแบบดั้งเดิมของนักวิชาการไทย ที่น่าจะเกิดจากตำราทางวิชาการด้านนี้ซึ่งยังคงใช้กันสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลานาน และหลักสูตรการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ ก็ยังคงมีลักษณะเช่นนั้น ซึ่งจะพบได้ว่า มหาวิทยาลัยที่มีการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์เกือบทั้งหมด ได้มีการแบ่งสาขาตามวิชาหลักทั้งสิ้น ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงจุดเน้นของแต่ละวิชา นักวิชาการจึงได้ตอบในลักษณะเดียวกันว่า การจะทราบจุดเน้นของวิชาหลักต่าง ๆ เหล่านั้นได้ ก็ด้วยวิธีการแยกวิชาหลักต่าง ๆ เหล่านั้น ให้เป็นวิชาย่อย ๆ อีกชั้นหนึ่ง ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า น่าจะเนื่องมาจากแต่ละวิชาหลัก ก็มีความเป็นวิชาหรือศาสตร์ของตนเองทั้งสิ้น ทำให้การจะระบุจุดเน้นของแต่ละวิชาหลักเหล่านั้น จึงจำต้องกระทำโดยวิธีการเดียวกับการเข้าใจขอบข่ายรัฐประศาสนศาสตร์ คือ ต้องแบ่งแยกย่อยประเด็นสำคัญอีกทอดหนึ่งเสมอ

สำหรับวิชาภายใต้ขอบข่ายรัฐประศาสนศาสตร์ที่น่าจะมีความสำคัญมากที่สุดในเชิงวิชาการ ซึ่งนักวิชาการมีความเห็นแบ่งเป็น 2 ฝ่ายเท่า ๆ กันคือ ส่วนหนึ่งมีความเห็นว่าไม่สามารถระบุได้ และส่วนหนึ่งยังเห็นว่า น่าจะเป็นวิชาหลักรัฐประศาสนศาสตร์นั้นผู้เขียนเห็นว่า แม้จะเป็นคำตอบที่ดูเหมือนจะแตกต่างกัน แต่ถ้าพิจารณาอย่างลึกซึ้งจะพบว่า การที่ไม่สามารถระบุได้ว่า วิชาหลักใดสำคัญที่สุด มินัยว่าวิชาต่าง ๆ มีความสำคัญเท่าเทียมกันนั่นเอง และแม้วิชาหลักรัฐประศาสนศาสตร์จะเป็นคำตอบที่ดูเป็นอีกฝ่ายหนึ่ง แต่ดังที่ทราบกันคืออยู่แล้วว่าหลักรัฐประศาสนศาสตร์ เป็นวิชาที่กล่าวถึงความคิดรวบยอดของวิชาหลักต่าง ๆ ภายใต้อหวิทยาการรัฐประศาสนศาสตร์ทั้งหมด ซึ่งทำให้เห็นว่า คำตอบทั้งสองมิได้มีความแตกต่างกัน

เลย และคำถามต่อเนื่อง คือ วิชาใดน่าจะลดความสำคัญในปัจจุบัน การตอบจึงมีลักษณะที่คล้อยตามกับวิธีการตอบในประเด็นก่อนหน้า คือ ไม่มีวิชาใดที่หมดหรือลดความสำคัญลง มีแต่จะเพิ่มความสำคัญมากขึ้นซึ่งก็ย่อมหมายความว่า แต่ละวิชามีความสำคัญในตัวเอง อันเป็นลักษณะหนึ่งของความเป็นสหวิชาการของรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิตนั่นเอง

สำหรับทัศนะของนักวิชาการที่มีต่อขอบข่ายของรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิตในส่วนที่สอง คือ เรื่องการนำวิชาต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ พบว่าโดยส่วนใหญ่ นักวิชาการเห็นว่าไม่มีขอบข่ายใดที่มีความสำคัญมากที่สุด ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า เกิดจากการมองตามแนวคิดทางวิชาการว่า ทุกขอบข่ายน่าจะมีความเท่าเทียมกันมากกว่า อย่างไรก็ตาม เมื่อต้องกล่าวถึงวิชาที่น่าจะมีความสำคัญมากที่สุด คำตอบค่อนข้างตรงกัน คือ วิชานโยบายสาธารณะ เพราะน่าจะเป็นดังที่นักวิชาการได้กล่าวไว้แล้วว่า “นโยบายสาธารณะน่าจะเป็นขอบข่ายที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นขอบข่ายที่อุดช่องว่างระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติมากที่สุด” แต่เมื่อต้องระบุวิชาที่มีความสำคัญรอง ๆ ลงมาได้มีคำตอบเป็น 2 ฝ่าย กล่าวคือ เน้นที่องค์ความรู้เดิม ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งเน้นที่วิชาหรือองค์ความรู้ใหม่ ๆ ทั้งนี้จะมีความสอดคล้องเนื่องจากความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันของแต่ละขอบข่าย จึงได้มีการตอบคำถามว่า ยังคงคิดเห็นว่าการรู้ดั้งเดิมสามารถตอบสนอง เรื่องการนำวิชาต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ได้

อย่างไรก็ดี ดังที่นักวิชาการได้ให้คำตอบบางส่วนว่า วิชารัฐประศาสนศาสตรบัณฑิตน่าจะมีการขยายขอบข่ายออกไปมากขึ้น เพื่อตอบสนองการขยายความหรือการขยายขอบเขตของกิจกรรมทางรัฐประศาสนศาสตร์ ที่มีความต่อเนื่องกับวิชารัฐประศาสนศาสตร์ได้ และเช่นเดียวกัน เมื่อนักวิชาการมีความเห็นว่า มีขอบข่ายครอบคลุมอยู่แล้ว ย่อมส่งผลถึงการนำไปประยุกต์ใช้ได้มากตามไปด้วย แต่นักวิชาการก็ได้กล่าวถึงข้อเสนอแนะไว้เช่นเดียวกันกล่าวคือ ข้อเสนอให้นำวิชาต่าง ๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง ซึ่งมีนัยที่เกือบจะเป็นที่ชัดเจนว่า แม้นักวิชาการจะมีความเชื่อว่าขอบข่ายต่าง ๆ ของรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิตมีความสมบูรณ์ในตัวเอง แต่ก็ยังเชื่อว่าความสมบูรณ์นั้น จะสมบูรณ์อย่างสูงสุด หรือเกิดประสิทธิผลได้ ย่อมต้องนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง

นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอว่า การใช้วิชาต่าง ๆ ภายใต้อาจารย์เหล่านั้น จำต้องคำนึงถึงบริบทของการนำไปปรับใช้กับสังคมไทยด้วย และท้ายที่สุดก็มีข้อเสนอให้มีการขยายขอบข่ายให้มากขึ้น ทั้งนี้ผู้เขียนเห็นว่า น่าจะเกิดจากความเห็นของนักวิชาการที่ว่า แม้ขอบข่ายต่าง ๆ จะครอบคลุมความเป็นรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิตแล้ว แต่การพยายามปรับตัวของรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิตให้มีความกว้างขวาง เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนอันเป็นเป้าประสงค์ของวิชา (รวมถึงกิจกรรม) ย่อมไม่ควรหยุดอยู่กับที่ และมีการสานต่อต่อไปนั่นเอง

(2) ประเด็นทัศนะของผู้ใช้บัณฑิตสาขารัฐประศาสนศาสตร์ เกี่ยวกับการนำวิชาภายใต้ขอบข่ายของรัฐประศาสนศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน

สำหรับการประเด็นการตอบเรื่องขอบข่ายของรัฐประศาสนศาสตร์ในแง่การนำไปประยุกต์ใช้ จากการตอบของผู้ใช้บัณฑิตหรือผู้บริหารองค์การภาครัฐ พบว่าในเบื้องต้นผู้บริหารองค์การภาครัฐได้อธิบายความหมายหรือเป็นการสื่อถึงความเข้าใจและทัศนคติต่อรัฐประศาสนศาสตร์ในฐานะของวิชาว่ามีลักษณะเด่น ๆ 2 ประการ และอย่างเท่า ๆ กันว่า องค์ความรู้ด้านรัฐประศาสนศาสตร์ คือ แนวคิดที่ท้ายที่สุดจะมีการพัฒนาไปสู่ทฤษฎีด้านการบริหารประเทศ และเป็นความรู้ที่เน้นให้เกิดความสอดคล้องกับความต้องการของสังคม โดยเฉพาะในเรื่องการให้บริการสาธารณะ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า การตอบในลักษณะดังกล่าวคือ การพิจารณาความหมายของรัฐประศาสนศาสตร์ที่ครอบคลุมความเป็นรัฐประศาสนศาสตร์ได้อย่างถูกต้องที่สุดก็ว่าได้

ผู้เขียนเห็นว่า ข้อคิดเห็นดังกล่าวสามารถทำให้ข้อคิดเห็นของผู้เขียนเด่นชัดขึ้น จากการแปลรัฐประศาสนศาสตร์ว่าคือ public administration กล่าวคือ ลักษณะประการแรกที่กำลังกล่าวถึงการพัฒนาไปสู่ทฤษฎีด้านการบริหารประเทศ ก็คือ การพิจารณาตามความหมายของคำว่า administration นั้นเอง และการที่พิจารณาความหมายว่าเป็นความรู้ที่เน้นเรื่องการให้บริการสาธารณะ ก็คือการพิจารณาความหมายตามรูปศัพท์ของคำว่า public แต่ก็เป็นที่น่าสนใจว่าการให้ความหมายดังกล่าว เป็นการแยกตอบของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งอาจพิจารณาได้ว่ากลุ่มตัวอย่างมิได้มีเข้าใจความหมายของคำว่า รัฐประศาสนศาสตร์หรือ public administration อย่างเป็นองค์รวม

ทั้งนี้บางส่วนจึงเน้นเรื่องของการบริหาร (administration) ในขณะที่ส่วนหนึ่งเน้นเรื่องของสาธารณะ (public) สำหรับคำถามต่อเนื่องคือ จากองค์ความรู้ดังที่กล่าวข้างต้น จะมองในมิติที่ว่า รัฐประศาสนศาสตร์เป็นสหสาขาวิชาหรือวิชาที่เกิดจากการรวบรวมวิชา ต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน แล้ววิชาเหล่านั้นประกอบไปด้วยวิชาใดบ้าง กลุ่มตัวอย่างได้ตอบคำถามนี้มีตั้งแต่ 4 ถึง 7 วิชาหลัก หรือรวมแล้วมีถึง 12 วิชาหลักเลยทีเดียว ซึ่งในเบื้องต้นมองได้ว่า ผู้บริหารองค์การภาครัฐ มีมุมมองเกี่ยวกับวิชาหลักภายใต้ขอบข่ายรัฐประศาสนศาสตร์แตกต่างกันโดยวิชาที่มีความถี่ของการตอบมากที่สุดคือ การเมืองและนโยบายสาธารณะ และทฤษฎีองค์การและพฤติกรรมองค์การ

ทั้งนี้เมื่อสังเกตว่า ผู้บริหารองค์การภาครัฐมองว่า วิชานโยบายสาธารณะมีเรื่องของ “การเมือง” ผสมอยู่ด้วย และที่มีการกล่าวถึงวิชาทั้งสองมากที่สุด ผู้เขียนเห็นว่า น่าจะสอดคล้องกับการให้ความหมายของรัฐประศาสนศาสตร์กล่าวคือ การเมืองและนโยบายสาธารณะ น่าจะตอบสนองเป้าหมายของรัฐประศาสนศาสตร์ คือ การบริการสาธารณะ ในขณะที่ต้องมีวิชาทฤษฎีองค์การและพฤติกรรมองค์การ อันเป็นตัวแทนเรื่องของการบริหารเพื่อเป็น “มรรควิธี” ที่จะตอบสนองเป้าหมายข้างต้นนั่นเอง สำหรับวิชาอื่น ๆ ที่กลุ่มตัวอย่างกล่าวถึง ก็เป็นวิชาโดยทั่ว ๆ ไปที่เน้นองค์ประกอบหลักทางการบริหาร ไม่ว่าจะเป็นการบริหารงานบุคคลหรือการบริหารทรัพยากรมนุษย์ (คน) เทคนิคการบริหาร (งาน) และการเงินการคลัง (เงิน)

อย่างไรก็ดี มีวิชาอื่น ๆ ที่มาจากแนวคิดในเชิงวิชาการที่ผู้เขียนมีความเห็นว่าไม่น่ามีปรากฏจากการตอบของผู้บริหารองค์การภาครัฐแต่มีวิชาเหล่านั้น น่าจะมีสาเหตุมาจากเป็นองค์ความรู้จากพื้นฐานการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง และข้อคำถามยังเป็นไปในทำนองที่ว่าเป็นการถามถึงองค์ความรู้โดยทั่ว ๆ ไปเท่านั้น จึงปรากฏว่ามีการกล่าวถึงวิชาทางเลือกสาธารณะ การบริหารรัฐกิจเปรียบเทียบและการบริหารการพัฒนา แต่ที่น่าสนใจเป็นอย่างมากในทัศนะของผู้วิจัย คือ วิชาจริยธรรมทางการบริหาร การตรวจสอบติดตาม วิชากฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานการเมืองและการบริหารระหว่างประเทศ ซึ่งวิชาเหล่านี้ในทัศนะของผู้เขียน น่าจะเกิดจากทัศนะเกี่ยวกับการปฏิบัติงานจริงในองค์การภาครัฐ

สำหรับข้อคำถามเกี่ยวกับการนำวิชาต่าง ๆ ภายใต้อบรมของรัฐบาลศาสตราจารย์มาใช้ เริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงวิชาหลักที่มีความสำคัญมากที่สุด ซึ่งกลุ่มตัวอย่างได้กล่าวถึง 4 วิชาหลัก คือ การเมืองและนโยบายสาธารณะ ทฤษฎีองค์การ การบริหารงานงบประมาณ และการบริหารจัดการบุคลากรภาครัฐ ซึ่งจะพบว่าวิชาทั้ง 4 ต่างมีความสำคัญในฐานะของเครื่องมือ หรือองค์ประกอบหลักทางการบริหารดังที่กล่าวถึงก่อนหน้านี้แน่นอน ทั้งนี้โดยส่วนใหญ่คือร้อยละ 47 หรือเกือบครึ่งหนึ่งตอบว่า วิชาการเมืองและนโยบายสาธารณะ เป็นวิชาที่มีความสำคัญมากที่สุดในการนำไปประยุกต์ใช้ นั่นน่าจะแสดงว่าผู้บริหารองค์การภาครัฐเห็นว่า การวางแผนและการทำตามนโยบายเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

นอกจากนี้ วิชาดังกล่าวโดยเปรียบเทียบกับอีก 3 วิชาถือว่าเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมภายนอก ทั้งนี้จะเห็นว่า ผู้บริหารองค์การภาครัฐเห็นว่าสภาพแวดล้อมภายนอกยังคงมีผลต่อองค์การภาครัฐมากกว่า

ส่วนวิชาที่มีความสำคัญรอง ๆ ลงมาพบว่า โดยส่วนใหญ่เห็นว่าเป็น วิชาเทคนิคทางการบริหาร (ร้อยละ 40) ทั้งนี้จะเกิดจากการมองว่าวิชาที่มีความสำคัญที่สุดนั้น มีความครอบคลุมเกี่ยวกับการบริหารครบถ้วนแล้ว แต่เพื่อให้กลไกดังกล่าวขับเคลื่อนได้อย่างถูกต้องหรือถูกทิศทางอย่างมีประสิทธิภาพ เทคนิคทางการบริหารซึ่งมีเทคนิคหรือวิธีการมากมาย น่าจะช่วยเติมเต็มการนำวิชาต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับภาพรวมของวิชาต่าง ๆ ภายใต้อบรมรัฐบาลศาสตราจารย์จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า โดยส่วนใหญ่เห็นว่าสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้มากถึงร้อยละ 87 ทั้งนี้เชื่อว่า น่าจะเกิดจากการมองภาพรัฐบาลศาสตราจารย์ของกลุ่มตัวอย่างมีความหลากหลายมาก และเมื่อถามถึงเหตุผลของการตอบ จึงสามารถสรุปความได้ว่ากลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อเรื่องความหลากหลายหรือความเป็นสหวิทยาการอย่างมาก กล่าวคือมีการตอบว่า รัฐบาลศาสตราจารย์ดีความเป็นไปทั้งวิชา และกิจกรรมความสามารถในการประยุกต์ใช้ จึงมีความเป็นไปได้มาก แต่ขึ้นอยู่กับผู้นำไปปรับใช้ต่างหากที่จะมีความสามารถมากเพียงใด

สำหรับข้อคำถามข้อสุดท้ายคือ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับการนำวิชาต่าง ๆ ภายใต้อบรมรัฐบาลศาสตราจารย์ในการประยุกต์ใช้ซึ่งมีคำตอบ 3 ลักษณะ คือเสนอให้มีการขยายขอบข่ายให้ครอบคลุมปัญหาในระดับประเทศ เสนอให้มีการทราบขอบข่ายให้ครอบคลุมปัญหาระดับจุลภาค (โดยเฉพาะในระดับชุมชน) และเสนอให้สอดแทรกเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และความถูกต้องในทุกขอบข่าย ซึ่งแม้ข้อเสนอ

แรกจะมีการตอบถึงร้อยละ 50 หรือครั้งหนึ่งของผู้ตอบทั้งหมด แต่ก็มีข้อที่น่าสังเกตในทัศนะของผู้เขียนว่า ผู้บริหารองค์การภาครัฐหรือผู้ใช้บัณฑิตไม่ได้เน้นองค์ความรู้ที่ต้องการเพิ่มเติมในเรื่องกระบวนการภายในระบบราชการ หรือปัญหาของหน่วยงานภาครัฐเลย แต่กลับมองถึงปัญหานอกองค์การภาครัฐ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นปัญหาระดับประเทศ หรือระดับจุลภาค ก็ถือเป็นปัญหาในระดับเป้าหมายทั้งสิ้น

ส่วนการให้เพิ่มเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ก็เพียงเป็นกลไกของการเพิ่มประสิทธิภาพให้เกิดประสิทธิผลมากกว่า ซึ่งขอขยายตามความต้องการของผู้ใช้บัณฑิต จึงอาจอนุมานได้ว่า มีความเกี่ยวข้องกับเป้าหมายหรือ “end” มิได้เน้นที่กลวิธีหรือ “mean” ดังที่เข้าใจกัน

บรรณานุกรม

- จุมพล หนิมพานิช. (2550). การวิจัยเชิงคุณภาพในทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดิน ปรัชญาพฤทธิ. (2528). รัฐประศาสนศาสตร์เปรียบเทียบ : เครื่องมือในการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- พิทยา บวรวัฒนา. (2526). รัฐประศาสนศาสตร์ในประเทศไทย : ผลงานของนักวิชาการไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- พิทยา บวรวัฒนา. (2527). รัฐประศาสนศาสตร์ : ทฤษฎีและแนวการศึกษา (ค.ศ. 1887-ค.ศ. 1970) และ (ค.ศ. 1970-ปัจจุบัน). กรุงเทพฯ : ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- . (2536). รัฐประศาสนศาสตร์ : รวมผลงานของนักวิชาการไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยุทธพงษ์ ลีลาภิไศส. (2548). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- วรเดช จันทรศร. (2540). รัฐประศาสนศาสตร์ : ขอบข่ายในทศวรรษใหม่. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ 30 ปี คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วรเดช จันทรศร และอัคราพรหม เทชะบุรณะ (บรรณาธิการ). (2543). รัฐประศาสนศาสตร์ ทฤษฎี และการประยุกต์. กรุงเทพฯ : โครงการเอกสารและตำรา สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์ นิฉ้า.
- วินิต ทรงประทุม และ วรเดช จันทรศร (บรรณาธิการ). (2528). รัฐประศาสนศาสตร์ : การประสานขอบข่ายและแนวคิด. กรุงเทพฯ : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วิรัช วิรัชนิการวรรณ. (2549). หลักรัฐประศาสนศาสตร์ : แนวคิดและกระบวนการ. กรุงเทพฯ : เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- วีระศักดิ์ เครือเทพ (บรรณาธิการ). (2547). รัฐประศาสนศาสตร์ : ขอบข่ายและการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ : รวมการบรรยายพิเศษจากนักวิชาการและนักปฏิบัติในยุคสมัยแห่งการพัฒนาระบบราชการไทย. กรุงเทพฯ : ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สัมฤทธิ์ ชศสมศักดิ์. (2548). หลักรัฐประศาสนศาสตร์ : แนวคิดและทฤษฎี. ชลบุรี : ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อุทัย เลาหิเชียร. (2519). "รัฐประศาสนศาสตร์ในความหมายใหม่" : ภูมิหลัง แนวความคิดและความสัมพันธ์กับสาขาอื่น ๆ ของรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- อุทัย เลาหิเชียร, ปรัชญา เวสารัชช และ เฉลิมพล ศรีหงส์. (2522). **รัฐประศาสนศาสตร์ ขอบข่าย สถานภาพและพัฒนาการในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อุทัย เลาหิเชียร, ปฐม มณีโรจน์ และกุลชน ธนาพงศธร. (2520). **รัฐประศาสนศาสตร์ : ขอบข่ายและ สถานภาพ** กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- เอกสารการสอนชุดวิชา 33304 ขอบข่ายการศึกษาและวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์. (2548). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- Cooper, Phillip J. et al. (1998). **Public administration for the twenty-first century** . Orlando : Harcourt Brace College.
- Cox, Raymond W. III., Buck, Susan J. and Morgan, Betty N. (1994). **Public administration in theory and practice**. Englewood Cliffs : Prentice-Hall.
- Denhardt, Robert B. (1995). **Public administration : an action orientation** . Belmont : Wadsworth.
- Golembiewski, Robert T. (1966). **Public administration : readings in institutions, processes, behavior**. Chicago : Rand McNally.
- Heady, Ferrel. (1995). **Public administration : a comparative perspective** New York : Marcel Dekker.
- Henry, Nicholas. (1995). **Public administration and public affairs** . Englewood Cliffs : Prentice-Hall.
- Hill, Larry B. and Hebert, F. Ted (edited). (1979). **Essentials of public administration : a text with readings** . North Scituate, Mass : Duxbury Press.
- Lorch, Robert Stuart. (1978). **Public administration**. St. Paul (Minn.) : West, 1978.
- Stillman II Richard J. (1996). **Public administration concepts and cases** . Boston : Houghton Mifflin.
- Vigoda, Eran (edited). (2002). **Public administration : an interdisciplinary critical analysis** . New York : Marcel Dekker.

ความสุขกับการพัฒนา

อาจารย์วลัยพร รัตนเศรษฐ

Ph.D.(candidate) อาจารย์ประจำภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

บทคัดย่อ

บทความเรื่องความสุขกับการพัฒนา นำเสนอการพัฒนาทางเลือกใหม่อีกแนวทางหนึ่งที่แตกต่างจากการพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว โดยชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาที่เน้นการเพิ่มการผลิต การบริโภคที่เพิ่มขึ้น สร้างรายได้ที่สูงขึ้นเช่นกระแสหลักนั้นไม่ได้ทำให้ผู้คนมีความสุขเพิ่มขึ้นตามไปด้วยเสมอไป การพัฒนารายได้เป็นเพียงเงื่อนไขหนึ่งของการพัฒนาที่ทำให้คนมีความสุขเพิ่มขึ้นเท่านั้น นอกจากนี้การพัฒนาที่เน้นความสุขยังมีความสัมพันธ์ทางความคิดและการปฏิบัติกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งเสนอแนะควรเร่งหานิยามความสุขของคนไทย และสังคมไทย การสร้างพลังปัญญาที่ทำให้สังคมมีความสุข การพัฒนาที่สมดุลทั้งกาย จิตวิญญาณ วัตถุและจิตใจ และซึ่งเป็นการค้นหาเป้าหมายที่แท้จริงของการพัฒนาที่แท้จริงและเหมาะสมกับสังคมไทย

Abstract

This article proposes an alternative development approach which is quite different from the mainstream approach which accords priority to economic growth alone. The author points out that the development emphasizing increase of economic output rising, consumption of the people, or income of earners, does not necessarily lead to the increasing level of happiness in society. The raising of people's income is merely a condition to bring about their happiness. To turn to a pro-happiness path, we have to relate development to the philosophy of sufficiency economy and sustainable development. Also, we have to define what happiness means to Thai people and society. Finally, we should unleash intellectual force to drive Thailand towards a society well balanced between material progress and spiritual fulfillment.

บทนำ

คนทั่วไป เมื่อมีทุกข์หรือสุข ก็มักคิดว่าเป็นเรื่องของตนเองและคนใกล้ชิดหรือคนที่เกี่ยวข้องเท่านั้น บางคนก็คิดว่าเป็นผลมาจากการกระทำของตนหรือเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ที่ดีหรือไม่ดีกับคนใกล้ชิด บางคนก็คิดว่าเป็นผลมาจากอิทธิพลของจิตวิทยาของงานและครอบครัว เพื่อนฝูง และเพื่อนที่ทำงานเท่านั้น แต่อันที่จริงความสุขและความทุกข์ของเรานั้นถูกกำหนดจากแนวคิดและแนวทางในการพัฒนาประเทศไม่น้อย เราพัฒนาแบบหนึ่งอาจทำให้บ้านเมืองรุ่งเรือง ผู้คนมีเงินแต่คนไม่มีความสุข เราควรมีการพัฒนาแบบที่ทำให้บ้านเมืองมั่นคง ผู้คนมีชีวิตที่ดีขึ้นและมีความสุขด้วยต่างหาก

ความสุข (Happiness) เป็นเป้าหมายสำคัญที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา การพัฒนาที่เป็นอยู่ในแต่ละประเทศต่างก็มุ่งหวังให้คนในชาติอยู่ดีกินดี แต่โลกปัจจุบันที่สังคมมีความยุ่งยากสลับซับซ้อน การพัฒนาเพื่อให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุขจึงมีอาจมุ่งเน้นเฉพาะการเติบโตทางเศรษฐกิจเท่านั้น จำเป็นที่จะต้องปรับกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาและวิธีคิดในการพัฒนาใหม่ ที่มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มความสุขของคนในชาติให้มากขึ้น

บทความนี้ จะนำเสนอการพัฒนาทางเลือกใหม่ อีกทางหนึ่ง คือการพัฒนาที่มุ่งเน้นความสุข (Development as Happiness) ซึ่งแตกต่างจากการพัฒนากระแสหลักที่มุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยจะนำเสนอพัฒนาการของการพัฒนา นิยามความสุข การวัดความสุข พัฒนาการของการพัฒนาในประเทศไทยที่ก่อตัวจากการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลักจนกระทั่งการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง (People centric) การพัฒนาภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงแนวคิดและแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนาอย่างยั่งยืน กับการพัฒนาที่เน้นความสุข

การพัฒนาระแสหลัก

การพัฒนาระแสหลักในความหมายแบบตะวันตก (Western) ที่รู้จักกันทั่วไป เริ่มภายหลังแผนมาร์แชล (Marshall Plan) ซึ่งฟื้นฟูประเทศในยุโรปที่ได้รับผลกระทบ จากสงครามโลกครั้งที่สอง ในยุโรป การพัฒนาเริ่มใน ทศวรรษที่ 1950s ส่วนใน ประเทศโลกที่สามเริ่ม การพัฒนาในทศวรรษที่ 1960s โดยมี ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นผู้สนับสนุน การพัฒนาในช่วงดังกล่าวหมายถึงการพัฒนาเศรษฐกิจเท่านั้น และยังเป็นช่วงเวลาของสงครามเย็น มีการต่อสู้กับภัยคอมมิวนิสต์ จึงจำเป็นต้องสร้างความกินดีอยู่ดี ให้เกิดให้เร็วกว่าปกติและแตกต่างจากเดิม

การพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) ในขณะนั้นจะหมายถึง กระบวนการ (Process) ที่จะนำไปสู่อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของรายได้ ประชาชาติ หรือผลิตภัณฑ์ประชาชาติ ต่อบุคคล ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สม่าเสมอและยาวนาน ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) นั้นจะหมายถึง การเพิ่มขึ้นของผลผลิต การเพิ่มขึ้นของปัจจัยการผลิต เป็นการมอง เพียงมิติปริมาณของผลผลิตที่เพิ่มขึ้นซึ่งวัดจากรายได้ประชาชาติที่เพิ่มขึ้น ดังนั้นช่วงเวลานี้จึงเกิดการพัฒนาที่อิงกับตัวแบบ การสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจเช่น Rostow Model / Big Push และ Trickle Down Effect นอกจากนี้มีการจัดตั้งกลไก

องค์กรขนาดใหญ่ (Weberianism) ขึ้นมากมาย เช่น ระบบราชการ สถาบันและองค์การด้านการบริหารการ พัฒนาต่างๆ (O.P.Dwivedi, 1994 : xii)

ในช่วงทศวรรษที่ 1970s มีกลุ่มนักคิดที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดนีโอ-มากซ์ซิส (Neo-Marxist) เช่น Paul Baren, Andre Gunnar Frank, Amin, Cordoso เป็นต้น ที่ได้วิพากษ์วิจารณ์การพัฒนากระแสหลักว่า ยัง สร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ยังทำให้เกิดช่องว่างของรายได้ ชนชั้น ทำให้เกิดปัญหาความยากจน และปัญหาสังคมตามมาอีกมาก นอกจากนี้การพัฒนาที่ไม่เน้นการพึ่งพาตนเองแต่เน้นการพึ่งพิงต่างชาติหรือ ประเทศที่พัฒนาแล้ว (Dependency Development) ยังทำให้เกิดการพึ่งพิงไม่สิ้นสุด โดยประเทศที่พัฒนาแล้ว หรือประเทศตะวันตกจะดูดซับทรัพยากรจากโลกที่สามหรือประเทศที่กำลังพัฒนาไปยังชนชั้นที่รวยสุดที่อยู่ บนยอดของปิรามิดในประเทศที่พัฒนาแล้ว พวกเขาเห็นว่ารัฐบาลควรจะลดการติดต่อหรือตัดการค้าขาย ต่างประเทศที่ต้องพึ่งพิงจากต่างประเทศให้มากที่สุด (De-Linking) และยังเรียกร้องให้รัฐบาลเข้าแทรกแซง กลไกตลาดเพื่อสร้างความเท่าเทียมและจูงใจการลงทุนมากยิ่งขึ้น (Martinussen, 1997 : 86-93)

ปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาซึ่งเกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ ประกอบกับ การวิพากษ์ (Critics) ดังกล่าวทำให้เกิดการคิดหาแนวทางการพัฒนาในกระแสด้านเลือก ใหม่ (Alternative Development) ในช่วง ทศวรรษที่ 1980s และ 1990s เช่น แนวคิดเศรษฐกิจพุทธ (Buddhist Economy) โดยอี เอฟ ชูมาเกอร์ (E.F. Shumacher) แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ที่เสนอโดยธนาคารโลก แนวคิด ความสุขมวลรวมประชาชาติของพระราชบิดา (Gross National Happiness) แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชพระราชทานแก่คนไทย แนวคิดการ พัฒนา ในฐานะ ความมั่นคง (Development as security) แนวคิดการพัฒนา ในฐานะ ประวัติศาสตร์ (Development as History) แนวคิดการพัฒนา ในฐานะ เสรี ภาพ (Development as freedom) เสนอโดย อมาตยา เซน (Amartya Sen) กลุ่มแนวคิดการพัฒนามนุษย์ (People Management Development) ได้แก๊ เกย์ กัม (Kay Gum) เสนอ Development by people เดวิด คอร์ติน (David Korten) เสนอ People-centric และ รเบิร์ต แชมเบอร์ (Robert Chamber) เสนอ Reversal Management รวมทั้งการกลับมามองรากเหง้าของ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน หรือ Indigenous Development ฯลฯ กระแสทางเลือกเหล่านี้ล้วนมุ่ง การพัฒนาที่ไม่ใช่การพัฒนาที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก เป็นการมองเป้าหมายของการพัฒนาที่ ไม่ใช่ตัวเลข GDP (Gross Domestic Product) ที่สูงขึ้น แต่ มุ่งการแสวงหาเป้าหมายที่แท้จริงของการพัฒนา หากคำตอบว่าอะไรเป็น สาระแก่นแท้ ของการพัฒนา อย่างไรก็ดี หากพิจารณาแล้วจะพบว่า แนวคิดกระแส ทางเลือกทั้งหมดมีความสัมพันธ์ ซึ่งกันและกันทั้งเชิงเป้าหมาย (Ends) และวิธีการ (Means) ซึ่งทฤษฎี ทางเลือกเหล่านี้มิได้มุ่งหวังที่ปฏิเสธทฤษฎี การพัฒนาเศรษฐกิจแบบกระแสหลัก โดยสิ้นเชิง แต่มุ่งหวัง ขยายเพิ่มเติมในแง่มุมที่สำคัญซึ่งเป็นที่ถูกมองข้ามจากการพัฒนากระแสหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้ ความ สนใจในความไม่เท่าเทียมและความยากจน

กลุ่มนักวิชาการที่วิพากษ์ เช่น อมาตยา เซน (Amartya Sen) โจเซฟ สติกลิตซ์ (Joseph Stiglitz) เห็นว่าการพัฒนาเป็นเรื่องของมุมมอง การรับรู้ (Perspective) ในการพัฒนาที่แตกต่างกัน ช่องว่างของในปัจจุบันโลกตกอยู่ภายใต้กติกาตอชิงตันหรือ Washington Consensus กับการพัฒนากระแสทางเลือก ที่มุ่งเน้นความสมดุลของการพัฒนาทั้งสิทธิของความเป็นมนุษย์ สิทธิของธรรมชาติ และโอกาสที่เท่าเทียมของมนุษย์ในปัจจุบันและอนาคต (Stiglitz, 2006 : 26-27)

การพัฒนาควรจะมีมีความหมายมากกว่าการพัฒนาที่มุ่งผลิตภัณฑ์มวลรวมของชาติหรือ GDP ทั้งนี้เพราะการเพิ่มขึ้นของ GDP ไม่ใช่เป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จขั้นสุดท้ายในการพัฒนาประเทศทั้งหมด จริงอยู่ที่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ในเชิงปริมาณหากเกิดขึ้นมาได้ย่อมมีเสถียรภาพ ก็เป็นประโยชน์ต่อการเพิ่มรายได้ การมีงานทำของผู้คน รวมทั้งการลดสถานะความยากจนแสนสาหัสของผู้คน (absolute poverty) แต่อย่างไรก็ตาม เป้าหมายที่แท้จริงในขั้นสุดท้ายของการดำเนินนโยบายสาธารณะ (public policy) ควรจะอยู่ที่การเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข ในทุกด้านทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้น ซึ่งการเพิ่มขึ้นของผลผลิตหรือการมั่งรายนั่นจึงเป็นเพียงวิธีการ (Means) หนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขเท่านั้น ไม่ใช่เป้าหมายที่สมบูรณ์ในตัวเอง มนุษย์ควรเป็นเป้าหมาย (Ends)ในการพัฒนามากกว่าเป็นเครื่องมือในการพัฒนา (Amartya Sen , 1984) ซึ่งเซนเห็นว่า ดัชนีการพัฒนามนุษย์ที่เน้นการวัดการพัฒนาสังคม ความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์ และคุณภาพชีวิตต่างหากที่มีความสำคัญกว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจ และต่อมอองค์กรสหประชาชาติได้นำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้เป็นวาระการพัฒนามนุษย์ให้เป็นกระบวนการขยายทางเลือกของประชาชน

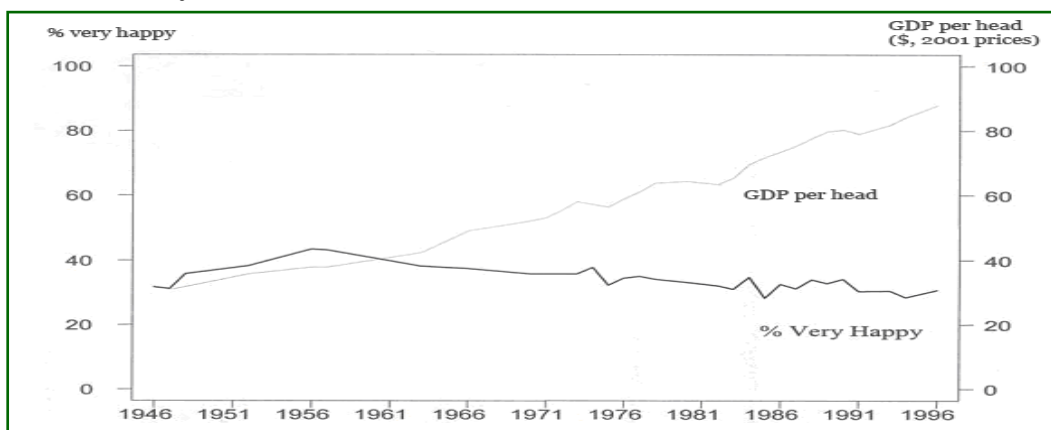
หากพิจารณาในประเด็นรายละเอียดของ GDP จะพบว่า GDP เองก็มีข้อบกพร่องหลายประการ เช่น การไม่รวมมูลค่าของกิจกรรมที่ไม่ผ่านตลาด การไม่รวมต้นทุนของการใช้ทรัพยากรแรงงานในครัวเรือน ซึ่งไม่ได้สะท้อนถึงความอยู่ดีมีสุขในมิติอื่น เช่น สาธารณสุข การศึกษาและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม เป็นต้น นอกจากนี้ GDP ยังรวมรายการค่าใช้จ่าย ที่ต้องแบกรับกลายเป็นต้นทุนของสังคมไปด้วย เช่น ค่าใช้จ่ายในอาวุธและสงคราม ค่าใช้จ่ายในการเจ็บป่วยและมีปัญหาสุขภาพที่เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เรียกว่า Externality ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงปัญหาในสังคม แต่กลับช่วยให้ตัวเลข GDP สูงขึ้น นอกจากนี้ เร กวอน ชุง (Rae Kwon Chung) อนเนตา สลาโกวา นิโคโลวา (Aneta Slaverykova Nikolova) และไซมอน ฮอยเบิร์ก ออลเซน (Simon Hoiberg Olsen) แห่ง Environment Sustainable Development Division หรือ ESDD ได้ร่วมกันเขียนบทความซึ่งชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดของทรัพยากรโลกว่าเป็นไม่ได้อย่างยิ่งที่จะมีการเติบโตทางเศรษฐกิจแบบไม่สิ้นสุด พวกเขาเห็นว่าผลพวงของการพัฒนาที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นเป็นที่น่าเคลือบแคลง ไม่สอดคล้องกันกับความสุขและความสมบูรณ์ทางจิตวิญญาณไม่ว่าระดับจุลภาคหรือมหภาค ซึ่งพวกเขาเสนอว่าควรให้ความสำคัญของกระบวนการที่เลือกให้ความสำคัญกับความสุขและการกินดีอยู่ดีของสังคมด้วยควบคู่กันไป อันจะนำมาซึ่งความยั่งยืนของการเติบโตและการพัฒนา ซึ่งทั้งสามเรียกแนวคิดนี้ว่า Green Growth

คำถามที่มักได้ยินบ่อยคือ ทำไม ยิ่งพัฒนามากขึ้น ยิ่งมีความไม่เท่าเทียมของการพัฒนามากขึ้น (**Unequal Development**) การให้โอกาสแก่คนส่วนน้อยที่ได้เปรียบ ร่ำรวยให้สามารถพัฒนาอุตสาหกรรมและการส่งออก แล้วผลพวงของการพัฒนาจะช่วยคนด้านล่างหรือคนจนเอง หรือเป็นปรากฏการณ์การพัฒนาที่เรียกว่า Trickle - Down Effect คำถามที่มองมุมกลับบ้าง คือทำไมจึงไม่ให้ออกาสคนจนในการพัฒนาตนเอง ฟังตนเอง สร้างความสุขแก่ตนเองโดยไม่ต้องรอผลพวงการพัฒนาที่มาจากกลุ่มคนที่ได้เปรียบหรือคนรวย

โคฟี อันนัน (Kofi Anan) เลขาธิการ องค์การ สหประชาชาติในขณะนั้น (คศ.1999) เน้นย้ำในหนังสือของอมาตยา เซน (Amartya Sen) เรื่อง Development as Freedom ว่าคุณภาพของการดำรงชีวิตของคนในโลกมิได้วัดด้วยความมั่งคั่งเท่านั้น แต่ยังคงคำนึงเสรีภาพในด้านต่างๆ ของประชาชนซึ่งอมาตยา เซนอธิบายในหนังสือว่าประชาชนจะไม่ถูกทำให้อยู่ในสถานะที่ไม่มีเสรีภาพ กล่าวคือสามารถจะลุกขึ้นมาทำอะไรที่ฟังตนเองหรือได้รับการสนับสนุนจากรัฐให้ฟังตนเองได้ ได้รับโอกาสในการรักษาพยาบาล ในการศึกษา ในการทำงาน ในสวัสดิการทางสังคมและมีโอกาสทางเศรษฐกิจ (Sen, 1999 : 15)

ดังนั้นการพัฒนาที่เป็นอยู่ซึ่งมุ่งสนใจการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก สร้างปัญหาทั้งเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติอยู่หลายประการดังที่กล่าว รวมทั้งไม่ละเลยสิทธิ (Right) ของความเป็นมนุษย์ที่จะถูกพัฒนาอีกด้วย และด้วยการพัฒนาที่ก่อให้เกิดปัญหามากมายนี้เอง จึงทำให้เกิดกระแสความคิดทางเลือกอีกแนวทางที่เรียกว่าการพัฒนาความสุข (Catherine M. Fisher, 2007)

ก่อนหน้านี้ที่นักวิชาการข้างต้นจะนำเสนอแนวคิดความสุข ได้มีการนำเสนอบทความที่เกี่ยวข้องกับความสุขที่ค่อนข้างแพร่หลาย เช่น ผลงานวิจัยในเรื่องวิทยาศาสตร์ของความสุข (Science of Happiness) ของ ริชาร์ด เลยาร์ด (Richard Layard) แห่งสำนักเศรษฐศาสตร์ลอนดอนที่ชี้ให้เห็นว่า เงินไม่สามารถซื้อความสุขได้ในทุกๆ กรณี งานวิจัยชี้ว่าช่วง 50 ปีที่ผ่านมา GDP ของอังกฤษเพิ่มขึ้นจาก \$ 34 พันล้าน เป็น \$ 2 หมื่นล้าน แต่ความสุขความพอใจในชีวิตของคนอังกฤษกลับอยู่ในระดับของปี พ.ศ.2513 เท่านั้นเช่นเดียวกับสหรัฐอเมริกา (แผนภาพที่ 1) ผลงานวิจัยพบว่า ประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ เช่น ญี่ปุ่น แม้ในอดีต 50 ปีที่ผ่านมาก้าวหน้าไปมากมาย GDP เพิ่มขึ้นสูงเป็นเส้นกราฟที่สูงชัน แต่เส้นกราฟวัดความอยู่ดีมีสุขไม่ได้เพิ่มสูงตามขึ้นเลย กลับเป็นเส้นแบนราบ คงที่ หรือในยุโรปก็เช่นกัน

Income and Happiness in the United States

แผนภาพที่ 1 ที่มา: Layard, Richard 2005. London School of Economics

จากแผนภาพจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าในขณะที่ GDP เพิ่มขึ้นแต่ความสุขของผู้คนกลับคงที่และลดต่ำลง การมีรายได้ที่สูงขึ้นไม่ได้บ่งบอกว่าชีวิตมีความสุขมากขึ้นด้วยเสมอไป นอกจากนี้แล้วความสุขในช่วงเวลาห้าสิบปีที่ผ่านมายังคงอยู่ระดับเดียวกันเท่านั้น จากประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งสามประเทศคือญี่ปุ่น อังกฤษและสหรัฐอเมริกา (Layard, 2005 : 29-30)

นอกจากนี้ แม้เงินที่เพิ่มขึ้นจะไม่สามารถเพิ่มความสุขได้มากขึ้นก็จริง แต่ถ้าไม่มีเงิน ความอยู่ดีมีสุขก็เกิดขึ้นไม่ได้ งานวิจัยนี้อธิบายว่า คนที่อยู่ในประเทศที่ยากจนซึ่งมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่ำกว่า \$ 100,000 ต่อปีปราศจากความสุขในชีวิต แต่ในประเทศที่รายได้เฉลี่ยต่อหัวเกินกว่า \$100,000 ต่อปี ความสุขกับเงินจะไม่ค่อยเกี่ยวข้องกันอีกแล้ว คนมีเงินมิใช่หลักประกันความสุขจากความพอใจในชีวิตได้เสมอไป กลับยังมีความรอนรน เป็นทุกข์ ซึ่งอธิบายได้จากปัจจัยที่นักสังคมศาสตร์ที่เรียกว่า เกิดความวิตกกังวลใจจากการเปรียบเทียบอ้างอิงรายได้กับคนอื่น (reference anxiety) ในประเทศที่มีช่องว่างของรายได้มากๆ คนรวยมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว คนจนกว่ามีรายได้เพิ่มขึ้นที่น้อยรายจะเพิ่มขึ้นและตามไม่ทันคนรวย ทำให้พวกเขาคิดความสุขจากการเปรียบเทียบ

งานวิจัย บทความและข้อคิดเห็นของนักเศรษฐศาสตร์ความสุขดังกล่าวจึงทำให้แนวความคิดความสุขและความอยู่ดีมีสุข เป็นประเด็นที่คนทั่วไปที่ไม่ใช่ นักวิชาการเริ่มตั้งคำถามว่าอะไรทำให้เกิดความสุข ทำไมเราไม่มีความสุขเพิ่มขึ้นจากช่วงเวลาห้าสิบปีที่ผ่านมา เกิดอะไรขึ้น เรามีเงินเพิ่มขึ้นทำไมถึงไม่มีความสุขเพิ่มขึ้น และเรามีความสุขที่แท้จริงหรือไม่ ดังนั้นแนวความคิดความสุขจึงได้รับความสนใจมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งจากผู้กำหนดนโยบายเอง ข้าราชการ บุคคลทั่วไปและในที่สุดกลายเป็นวาระของชาติในการพัฒนา ประเทศต่างๆ มากขึ้น ข้อมูลเกี่ยวกับความสุขเหล่านี้ จะเป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบายสาธารณะที่มุ่งเน้นคนเป็นศูนย์กลางและ มีความสุขเป็นเป้าหมาย ซึ่งหากมีการพัฒนาแล้วผู้คนไม่ได้มีความสุขเพิ่มขึ้น จะบรรลุการพัฒนาที่มีความสุขหรือประโยชน์สุขของประชาชนได้อย่างไร

ยิ่งไปกว่านั้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานแก่ประชาชนคนไทยเมื่อปี พ.ศ. 2533 นั้น เป็นปรัชญาการดำรงชีวิตที่มุ่งพัฒนามนุษย์ สร้างความสุขที่สมดุลและความพอเพียงของปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชนและชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางที่มีความสุขเป็นเป้าหมายของการพัฒนา นอกจากนี้ ถ้อยแถลงการพัฒนาแบบความสุขมวลรวมประชาชาติหรือ GNH (Gross National Happiness) ที่ประกาศโดยสมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี ชิงเย วังชุก แห่งราชอาณาจักรภูฏาน (Thinley, Jigmi Y.: 1972) ที่มุ่งเน้นความสุขที่เกิดจากสมดุล 4 ด้านได้แก่ เศรษฐกิจ ธรรมาภิบาล การรักษาวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมโดยพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการกำหนดความคิดและทัศนคติของผู้คน การพัฒนาแบบ GNH จึงขึ้นมาแข่งขันกับ GDP อย่างช่วยไม่ได้

ด้วยการพัฒนากระแสใหม่ตามที่กล่าวมาทำให้ประชาคมการพัฒนาในระดับโลกต้องหันมาสนใจกระแสทางเลือกการพัฒนาอื่นๆมากขึ้นนอกจากการพัฒนาที่มุ่งเศรษฐกิจเป็นหลัก

นิยามความสุข

หากถามว่าความสุขคืออะไร และจะวัดความสุขได้อย่างไร ผู้คนหลายคนได้ตั้งคำถามนี้ไว้ เราารู้จักความสุขในมุมมองต่างๆ เช่น

ความสุขว่าเป็นความรู้สึกดี ความสบาย ความพอใจ ซึ่งเกิดขึ้นชั่วครู่ ชั่วยาม เป็น Fleeting Happiness หรือ Euphoria

ความสุขที่อาจหมายถึงความรู้สึกที่สมดุล การที่ได้พิจารณาอะไรที่เป็นช่วงเวลายาวๆ และเชื่อว่าเรามีความสุขมากกว่าความทุกข์ เป็น Happiness of Balance

หรืออาจให้ความหมายว่าความสุขเป็นการที่ได้ทำอะไรที่ถูกจรรยาบรรณ มีจริยธรรม เป็นความดี ความถูกต้อง Eudemonia หรือ Moral Quality of Life หรือกล่าวอย่างอริสโตเติลคือความสุขที่เกิดจากการแสวงหาความดีนั่นเอง (Arthur C. Brooks, 2008, p.4-5)

รัทท์ วินโฮเฟิน (Rutt Veenhoven) ให้ความหมายว่าความสุขเป็นระดับของคุณภาพ ชีวิตในองค์รวม ตามการประเมินของแต่ละบุคคล (World Data Base of Happiness, 1990) ส่วนซัลเลน คอลเนลลี่ (Sullen Dolnelly) มองว่าความสุขเป็นภาวะอารมณ์ทางด้านบวกที่มนุษย์กำหนดรู้ เมื่อความต้องการได้รับการตอบสนองในระดับต่างๆ หรือบางครั้งอาจพบการใช้ว่า ความพึงพอใจในชีวิตแทนความสุข

ในขณะที่ทฤษฎีธัมมมัตถาเห็นว่าความสุขคือความยินดี เป็นทัศนคติทางจิต เป็นความสุขของปัจเจกบุคคล แต่รัฐบาลและประเทศชาติต้องสร้างโครงสร้างที่เปิดโอกาสให้ความสุขของปัจเจกเบ่งบาน และยิ่งกว่านั้นกรรมะ กาเลย์ ผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์ฐานศึกษาเห็นว่าความสุขเป็นเรื่องจิตใจของแต่ละคน ขึ้นอยู่กับว่าคนนั้นสามารถรับสถานการณ์ และทำตัวให้มีความสุขในบริบทของสถานการณ์นั้นได้มากน้อยเพียงใด (www.thaibhikkhunis.org/2006)

จะเห็นได้ว่าตัวอย่างนิยามความสุขข้างต้นค่อนข้าง เป็นนามธรรม แตกต่างตามปัจเจกบุคคลซึ่งขึ้นกับประสบการณ์ของตนตามบริบทของแต่ละสังคม แต่ละประเทศ ความไม่ชัดเจนและจับต้องไม่ได้ของนิยามเหล่านี้ ได้ถูกโจมตีว่ากระทบความหมายของความสุขของแต่ละคนก็ให้ความหมายไม่เหมือนกัน แล้วจะวัดความสุขได้อย่างไร แนวคิดความสุขในการพัฒนาในช่วงแรกจึงไม่ได้รับการยอมรับ เพราะไม่สามารถวัดได้เป็นรูปธรรม และมักจะใช้ในวงการจิตวิทยาเท่านั้น ในเวลาต่อมาเมื่อกระแส GNH เป็นที่ยอมรับมากขึ้น ความสุขจึงถูก นิยาม และเป็นเป้าหมายของการพัฒนา การนำแนวคิดความสุขมาใช้ในแต่ละประเทศจึงจำเป็นต้องศึกษาและกำหนดนิยามความสุขของประเทศของตน เพื่อให้นิยามความสุขสะท้อนความสุขที่แท้จริงของประชาชนในแต่ละประเทศ

ภายหลังการค้นหานิยามความสุขที่เหมาะสมกับสังคมของตนแล้ว คำถามต่อไปก็คือ จะวัดความสุขได้อย่างไร ริชาร์ด เลยาร์ด (Richard Layard) เสนอว่าความสุขเป็นประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมที่สามารถวัดได้ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การสอบถาม การวัดกระแสคลื่นไฟฟ้าในสมอง ซึ่งความสุขเป็นสิ่งที่ผูกพันโดยตรงกับความทุกข์ เมื่อความสุขมากขึ้น ความทุกข์จะเบาบางลงหรือลดลง (Layard, 2005 : 12-20)

สำหรับ อาเธอร์ ซี บรูคส์ (Arthur C. Brooks) ศาสตราจารย์ที่มหาวิทยาลัยชิคาโกส์ สหรัฐอเมริกา ได้เขียนหนังสือ Gross National Happiness เขาเห็นว่าการวัดความสุขสามารถกระทำได้โดยการทำรายงานตนเองหรือ Self Report ที่มีการให้ค่าคะแนนตั้งแต่ 1-7 โดยเขาได้วัดความสุขของสังคมอเมริกาในประเด็นต่างๆ ทั้งรายได้ การจ้างงาน ครอบครัว ศาสนา พรรคการเมือง อุดมการณ์ทางการเมือง อีสราภาพหรือเสรีภาพ การให้ผู้อื่น ฯลฯ เป็นต้น ผลการศึกษาของอาเธอร์ พบว่าการนำผลการศึกษาที่เปรียบเทียบกับคนที่สอบถามคนอื่นก็เห็นว่าเขามีความสุข (Intersubjective with others) หรือการวัดคลื่นสมองไฟฟ้าสมองพบว่าค่อนข้างตรงกัน ดังนั้นการหาความสุขมวลรวมประชาชาติหรือ Gross National Happiness นั้นเขาเชื่อว่าความสุขวัดได้โดยวิธีต่างๆดังที่กล่าวมาข้างต้น (Brooks, 2008 : 7-12) นอกจากนี้ยังมีวิธีการวัดความสุขที่เหมาะสมซึ่งสำนักนโยบายสาธารณะได้รวบรวมไว้ว่า การวัดความสุขอาจใช้การวัดในสองแนวทาง คือการวัดความสุขและการวัดความอยู่ดีมีสุข (สเก็คดา วังนที, 2550 : 3-5) ซึ่งทั้งสองมีความแตกต่างกัน โดยพื้นฐาน กล่าวคือ

การวัดความสุข เป็นการวัดความสุขของบุคคลเชิงอัตวิสัย หรือ Subjective well- being ซึ่งสามารถได้ข้อมูลความสุขโดยรวมจากการสำรวจขนาดใหญ่ที่มาจากการสัมภาษณ์บุคคล โดยตรงถึงระดับความสุขโดยรวมในชีวิต (ที่ไม่ใช่ความสุขระยะสั้นที่เปลี่ยนแปลงบ่อย) โดยจะถามถึงระดับความพึงพอใจในชีวิต (Life Satisfaction) ในภาพรวม การที่บุคคลสามารถตอบได้ว่ามีความสุขในระดับเท่าใด ต้องมีดุลยพินิจในการประเมินคุณภาพชีวิตโดยเฉลี่ยจากประสบการณ์ที่ผ่านมาและที่คาดการณ์ในอนาคต โดยเป็นการสะท้อนถึงความพึงพอใจในชีวิตของตนโดยภาพรวม ไม่ใช่ด้านใดด้านหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การวัดปัจจัยภายในที่สะท้อนถึงความรู้สึกที่มีความสุขโดยรวมของประชาชนในแต่ละประเทศ อาจแตกต่างกันไปตามสภาพและวัฒนธรรมของสังคม ซึ่งเวลาตอบคำถามคนจะให้ค่าความพึงพอใจในชีวิตโดยรวมของเขาอยู่ในช่วง 0 -10

ส่วนการวัดความอยู่ดีมีสุข (well - being) รวมถึงการวัดเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความสุข หรือการวัดความสุขเชิงภาวะวิสัย (Objective Well - being) ด้วย เช่น สุขภาพ ความรู้หรือการศึกษา การมีสิ่งที่เป็นปัจจัยพื้นฐาน เช่น ที่อยู่อาศัย น้ำสะอาด อาหารพอเพียง สภาพแวดล้อมที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การมีธรรมาภิบาล เป็นต้น ซึ่งการวัดความอยู่ดีมีสุขนี้มีวิธีการวัดได้หลายแบบ ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ (Component) ที่มาคำนวณและการให้น้ำหนัก (Weight) ของแต่ละตัวแปรหรือดัชนี

สุดท้าย รัทท์ วินโฮเฟิน (Rutt Veenhoven) เสนอว่าความสุขพิจารณาได้จากระดับบุคคลและระดับสังคมโดยรวม การวัดความสุขของสังคมโดยรวมในระดับประเทศ (Gross National Happiness) นั้น มีวิธีวัดได้หลายแบบโดยดังนี้

1. การวัดความสุขรวม (Aggregate Happiness) แล้วมาหาค่าเฉลี่ยหรือมักเรียกว่า ดัชนีความสุข มวลรวมประชาชาติ (Index of Gross National Happiness)
2. การวัดการกระจายหรือความแตกต่างในความสุขของกลุ่มต่างๆ ในสังคม (Inequality of Happiness)
3. การวัดช่วงชีวิตที่มีความสุข (Happy Life Years)

4. การผสมผสานระหว่างการวัดความสุขรวมและการวัดความไม่เท่าเทียมของความสุขของคนกลุ่มต่างๆ

World Database of Happiness ได้ทำการสำรวจความสุขขนาดใหญ่จากนานาประเทศโดย ซึ่งได้คำนวณด้วยวิธีการวัดความสุขทั้ง 4 แบบข้างต้น แสดงผลได้ในตารางต่อไปนี้

ความสุขในประเทศระหว่างปี 2000

ประเทศ	ความสุขเฉลี่ย ¹	จำนวนปีของชีวิตที่มีความสุข ²	ความไม่เท่าเทียมกันของความสุข ³	ความสุขที่ถูกปรับด้วยความไม่เท่าเทียมกัน ⁴
สวีเดน	8.3	62.9	1.9	79
สวีเดน	7.9	58.9	2	69
สหรัฐอเมริกา	7.4	56.9	2.1	67
อาร์เจนตินา	7	49.6	2.5	60
เยอรมันตะวันตก	6.9	54.8	2.2	64
ฝรั่งเศส	6.7	51.5	2.2	58
ฟิลิปปินส์	6.3	43.7	2.7	57
ญี่ปุ่น	6.1	49.6	2.1	55
อิหร่าน	5.9	41.5	2.7	51
โปแลนด์	5.8	42.5	2.8	50
อินเดีย	4.6	42.8	2.8	48
รัสเซีย	4.1	35.7	2.7	35
ซิมบับเว	3.3	12.5	3.1	23
ไทย(2003)	6.42	Na.	1.39	Na.

ที่มา: World Database of Happiness 2007 (อ้างอิงใน Rutt Veenhoven)

ผลการสำรวจชี้ให้เห็นว่าแนวโน้มความสุขในระยะยาวจากข้อมูลการสำรวจจากประเทศต่างๆ ทั่วโลกใน World Database of Happiness ตั้งแต่ 1945–2005 พบว่าความสุขโดยรวมเฉลี่ยของประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ในกลุ่ม EU และประเทศสหรัฐอเมริกา เพิ่มขึ้นไม่มาก ส่วนญี่ปุ่นกลับลดลง ทั้งๆ ที่ประเทศเหล่านี้มีรายได้ต่อหัวเพิ่มสูงขึ้นมากในช่วงเวลาดังกล่าว ส่วนความไม่เท่าเทียมในความสุขในประเทศเหล่านี้มีแนวโน้มลดลงเล็กน้อย (ยกเว้นญี่ปุ่น) ทำให้ค่าความสุขที่ปรับค่าความไม่เท่าเทียมแล้วเพิ่มสูงขึ้นเล็กน้อย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ารายได้ที่เพิ่มขึ้นไม่ได้ทำให้เรามีความสุขเพิ่มขึ้นอย่างเป็นสัดส่วนกันเสมอไป ผู้คนอาจจะรวยขึ้นแต่เชื่อว่าพวกเขาจะมีความสุขเพิ่มขึ้น ประเทศต่างๆ ดังกล่าวอาจจะขัดตัวเชิงเศรษฐกิจสูงขึ้น แต่ความสุขไม่ได้เพิ่มตาม หรือกล่าวได้ว่าความสุขขึ้นอยู่กับรายได้สัมพัทธ์ เท่านั้นมิใช่รายได้สัมบูรณ์

ฉะนั้นผู้เขียนจึงเห็นว่าผลการสำรวจของ World Database of Happiness ค่อนข้างสอดคล้องกับข้อเสนอของริชาร์ด เลยาร์ด ที่ศึกษาไว้ก่อนหน้านี้ว่าความสุขของประเทศที่พัฒนาแล้วแทบจะไม่เปลี่ยนแปลงเลย หรือกล่าวอย่างง่ายคือความสุขไม่ได้เพิ่มขึ้นเมื่อรายได้หรือเงินเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญแต่ประการใด แม้ว่าจะมีวิธีการวัดความสุขที่แตกต่างกันก็ตาม ในปัจจุบันแนวคิดดังกล่าวได้ถูกนำไปปรับใช้ในการวัดความสุขของประเทศต่างๆ เช่น สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา นิวซีแลนด์ แคนาดา เป็นต้น

นอกจากการวัดดังกล่าวแล้วยังมีการวัดที่เรียกว่า HPI หรือ Happiness Planet Index ซึ่งหาจาก $HPI = \text{Life Satisfaction} + \text{Life Expectancy} \div \text{Ecological Footprint}$ โดยการนำผลรวมความพึงพอใจในชีวิตกับความคาดหวังในชีวิต เป็นตัวตั้งแล้วหารด้วยความสูญเสียของภาวะนิเวศน์หรือสภาพแวดล้อม ซึ่งหากวัดโดยวิธีนี้ประเทศที่มีความสุขมากที่สุดในโลก คือประเทศวานูอาตู ส่วนประเทศที่พัฒนาแล้วหรือประเทศโลกตะวันตกติดอันดับที่มากกว่าลำดับที่ 100 ขึ้นไป ซึ่งการนำสภาพแวดล้อมเข้ามาคิดด้วยทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจแบบสีเขียวหรือ Green Growth ที่มุ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานของความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมด้วยนั่นเอง

การพัฒนาแนวคิดความสุขในประเทศไทย

ในประเทศไทยกล่าวได้ว่า พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้ พระราชทานในพิธีราชาภิเษกเมื่อหกสิบกว่าปีที่แล้วว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนชาวสยาม” ซึ่งเราชาวไทยทุกคนภาคภูมิใจในหลักคิดที่พระราชทาน เป็นการริเริ่มแนวความคิดความสุขในประเทศไทย

อย่างไรก็ดี การพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมาเป็นผลผลิตของยุคสมัย กระแสการพัฒนาแบบตะวันตกที่เทคโนโลยีของไทยในสมัยนั้นเชื่อว่าการเพิ่มรายได้โดยการเพิ่มการผลิต เพิ่มการบริโภค เพิ่มการจ้างงาน การมีโครงสร้างพื้นฐานที่ดีนำมาซึ่งเศรษฐกิจเติบโต (Growth) และมีภาวะทันสมัย (Modernization) ก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจแบบตะวันตกและมีวิถีชีวิตแบบตะวันตก (Western Life Style) ดังนั้นการพัฒนา ซึ่งตั้งแต่การพัฒนาจากแผนที่ 1 ถึงแผนที่ 7 ประเทศไทยได้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาประเทศแนวทางดังกล่าวมาตลอดซึ่งส่งผลให้ประเทศไทยวิ่งไปตามกระแสโลกความสุขในช่วงเวลานี้จึงถูกนิยามเป็นความสุขเชิงวัตถุเท่านั้น

หากต่อมาพบว่าการพัฒนาเศรษฐกิจตามกระแสหลักนั้นไม่อาจเรียกว่าเป็นการพัฒนาคนส่วนใหญ่และยั่งยืนได้ เป็นเพียงการสร้างเศรษฐกิจเติบโตให้กลุ่มคนที่ได้เปรียบทางเศรษฐกิจอยู่แล้วให้เติบโตมากยิ่งขึ้น เกิดการกระจายรายได้ที่มีความแตกต่างมากยิ่งขึ้น ปัญหาความยากจนยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง สร้างปัญหาการลดลงของทรัพยากรทุกชนิด ทุกประเภทจากการพัฒนาเศรษฐกิจ รวมทั้งปัญหาของการเพิ่มขึ้นของประชากร เมื่อมีการเพิ่มขึ้นของการบริโภค ในแต่ละประเทศและของโลก โดยภาพรวมนั้น ในขณะเดียวกันกลับจะเพิ่มความเสี่ยงโศกนาฏกรรมและเป็นพิษให้กับสังคมโลกและประเทศไทยมากขึ้น

ประเทศไทยได้นำเอาประสบการณ์ผลพวงแห่งปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาที่มุ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจและภาวะทันสมัยเพียงอย่างเดียว มาปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนา การรับแนวคิดการพัฒนากระแสทางเลือกที่มุ่งเน้น ความสุขมวลรวมประชาชาติหรือ GNH (Gross National Happiness) ที่ประกาศโดยสมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี ซิงเย วังชุกแห่งราชอาณาจักรภูฏาน เมื่อปี พ.ศ. 2515 นั้น (อ้างใน Thinley, Jigmi Y : 2005) และได้ให้นิยามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระราชทานแก่ประชาชนคนไทยเมื่อปี พ.ศ. 2533 มากำหนดการวางแผนการพัฒนา ทำให้เกิดการเชื่อมโยงการพัฒนาความสุขเข้ากับการวางแผนพัฒนาประเทศไทย ซึ่งปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และฉบับที่ 9 ที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาควบคู่กับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) และเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Development) ซึ่งจากการศึกษาวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ร่วมกับมหาวิทยาลัย เชียงใหม่ เสนอ ความสัมพันธ์ระหว่าง **ทุนที่เป็นเงิน** กับ **ทุนที่เป็นความสุข** พบว่าคนรวยจะมีความสุขพอใจสูงสุดจากเงินจำนวนมหาศาลที่มีอยู่ แม้จะมีเงินมากขึ้น ก็ไม่สามารถเพิ่มความสุข /ความสุขได้อีก แต่พบว่าถ้าหากคนรวยบริจจาคเงินบางส่วนในการทำบุญ จะทำให้มีความสุขมากขึ้น ขณะเดียวกัน คนจนเมื่อได้รับความเกื้อกูล ก็จะมีสุขเพิ่มขึ้นเช่นกัน นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิดพื้นฐานให้มนุษย์มีความสุขอย่างยั่งยืน (คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550) สอดคล้องกับงานวิจัยของเลয়ারด์ที่ว่า ในระดับบุคคล การกระทำที่ถูกต้องตามจริยธรรม การทำความดีเป็นสิ่งที่สร้างความสุขมากที่สุดด้วยเช่นกัน (Layard, 2005 : 111-112)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ในปัจจุบัน ที่มุ่งความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชน เน้นความสุขอันเป็นเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับเจเรมี เบนธัม (Jeremy Bentham) เคยเสนอเมื่อศตวรรษที่ 18 ว่า The Greatest Happiness Principle ว่าสังคมที่ดีที่สุดคือสังคมที่ประชาชนมีความสุขที่สุด หากตีความแบบเบนธัมแล้วนโยบายที่ดีที่สุดคือนโยบายที่สร้างให้คนมีความสุขมากที่สุด ดังนั้นในแผนพัฒนาฯ 10 ซึ่งกำหนดยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุข โดยยึด คน เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และพัฒนาองค์ประกอบและตัวชี้วัดได้แก่ การมีสุขภาวะ ครอบครัวยุคใหม่ ชุมชนเข้มแข็ง เศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็นธรรม สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศสมดุล สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล จึงเป็นทิศทางของการพัฒนาที่เน้นความสุขมากที่สุดตั้งแต่เคยมีแผนพัฒนาและนโยบายสาธารณะมา

อย่างไรก็ดีแผนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขในสมัยรัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวชเป็นนายกรัฐมนตรี ได้ถูกยกเลิกการดำเนินการและงบประมาณทั้งหมด โดยการนำนโยบายและโครงการประชานิยมมาให้ประชาชนแทน

นอกจากนี้พัฒนาการของการพัฒนาประเทศที่กำหนดโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) แล้ว ยังมีการวัดความสุขที่กระทำโดยหน่วยงานซึ่งดำเนินการวัดความสุขในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสุขภาพทางจิตใจของแต่ละบุคคล ได้ดำเนินการมานานแล้วคือกรม

สุขภาพจิต ซึ่งมีการพัฒนาตัวชี้วัดมาโดยตลอด ซึ่งรัฐบาลและประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ เข้าใจว่าการวัดความสุขเป็นเรื่องของการวัดความปกติทางจิตใจที่ไม่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา **ตรงนี้จะต้องทำความเข้าใจกันเสียใหม่**

ปัจจุบันสถาบันการศึกษาเช่นสถาบันวิจัยเอแบคโพลล์ก็ได้ดำเนินการวัดความสุขของคนไทย เช่นกันทั้งในกรุงเทพฯ และในประเทศ เป็นระยะๆ อาจได้กล่าวได้ว่าการวัดความสุขดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการนำข้อเท็จจริงของความรู้สึก ทศนคติ ความเชื่อบางส่วนที่สะท้อนความสุขของผู้คนในสังคมในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ อย่างไรก็ดี ข้อมูลของกรมสุขภาพจิต การวิจัยความสุขในลักษณะโพลล์ดังกล่าว ไม่ค่อยได้ถูกนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจของรัฐบาลและผู้ที่เกี่ยวข้องในการวางนโยบายและยุทธศาสตร์ของชาติเท่าที่ควร

อุปสรรคการพัฒนาแนวคิดความสุขในประเทศไทย

การกำหนดแนวทางในการพัฒนา อาศัยปรากฏการณ์ หรือข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เคลื่อนไหว (Dynamic) ของกระแสปัญหา กระแสนโยบาย กระแสการเมือง (Stream & Window Policy) ผสมผสานกับการนำแนวคิดทฤษฎีที่เห็นว่าจำเป็นในบริบทนั้นมาใช้ในการกำหนดการวางแผนพัฒนาประเทศ ดังนั้น จึงเป็นเรื่องการให้คุณค่าและค่านิยมที่แต่ละคน แต่ละกลุ่ม แต่ละสังคมอาจให้น้ำหนักและคุณค่าแตกต่างกัน ทั้งนี้การพัฒนาจึงเป็นผลผลิตของการกล่อมเกลและการเรียนรู้ การมีรับรู้ (Perception) การมีทัศนคติที่แตกต่าง อันเกิดจากการมองเห็น (Seeing) ที่มาจากประสบการณ์และความรู้ที่แตกต่าง ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ตระหนักถึง คุณค่าเรื่อง การพัฒนา เรื่องเดียวกัน อาจแตกต่างกันได้ โดยเฉพาะเรื่องที่จับต้องได้และนับได้ กับเรื่องที่เป็นนามธรรมและวัดได้น้อยหรือไม่ได้เลย หรือเรื่องที่เป็นตัวเงินกับเรื่องที่เป็นคุณค่าหรือค่านิยมบางอย่าง เป็น Big Tradeoff ที่ต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง (Okun: 1903) ดังนั้นการมองเห็นที่ตรงกัน จึงไม่ใช่จะเกิดขึ้นได้ง่ายๆ (W.T. Stace อ้างใน E.D.Kleme and others, 1998: p. 352-353) การทำให้ผู้คนในสังคมทั้งในระดับบุคคลและระดับชาติเห็นถึงความสำคัญ ตระหนักและร่วมมือเป็นภาคีการพัฒนาในทิศทางเดียวกันได้นั้นต้องใช้เวลาพอสมควร ดอกผลที่เกิดจากการพัฒนาที่สำเร็จจึงต้องใช้เวลาที่ต้องผลักดันและสร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างพลังปัญญาให้กับคนในสังคมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริง

นอกจากนี้ผู้เขียนขอเสนอเพิ่มเติมว่าเงื่อนไขทางการเมืองก็เป็นประเด็นที่ทำให้การสร้างสังคมที่ดีที่ตั้งใจ ไม่ได้เกิดขึ้นง่ายๆ แม้ว่าจะมีแนวคิด ทฤษฎี ข้อเท็จจริงที่สนับสนุนมากก็ตาม แต่การโน้มน้าวฝ่ายการเมืองให้เห็นกับข้อเสนอของหน่วยงานวางแผนพัฒนาเช่นสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินั้นก็ไม่ใช่ว่าจะเห็นพ้องต้องกันหมด ตรงข้ามบางครั้ง ฝ่ายการเมืองเป็นผู้กำหนด และภูมิทิศทางการพัฒนาประเทศมากกว่าฝ่ายข้าราชการเสียด้วยซ้ำ อนึ่งการวางแผนพัฒนา การกำหนด นโยบาย สาธารณะ และยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ เป็นเครื่องมือในการบริหารประเทศและมีความสำคัญต่อนักการเมืองในฐานะที่สนองตอบต่อความต้องการของประชาชน ต่อผู้เลือกตั้งหรือ Voter นั่นเองเป็น

ผลประโยชน์ที่ทั้งนักการเมืองและผู้ลงคะแนนได้ประโยชน์หรือที่ แอนโทนี ดาวส์ (Antony Downs) เรียกว่า Pocket Book Voter (ใน Parsons: 1995) ด้วยจุดอ่อนของ ระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) ที่ทำให้นักการเมืองต้องสร้างพลังอำนาจทั้งทางการเมืองและไม่ใช่ทางการเมืองต่อระบบราชการที่ตนควบคุมอยู่ เพื่อสร้างฐานเสียงทางการเมือง ขายนโยบายที่ถูกใจ (นโยบายประชานิยม) ซึ่งจะถูกต้องหรือไม่ ไม่ใช่ประเด็นที่มีความสำคัญเท่าผลประโยชน์ทางการเมือง ซึ่งการเมืองประชานิยมไม่ได้หมายความว่านโยบายที่ประชาชนไม่มีความสุข อาจเป็นนโยบายที่สร้างความสุขในระยะสั้นได้ดีมากกว่านโยบายอื่นๆ เสียด้วยซ้ำ แต่ในระยะยาวอาจสร้างความสุขน้อยหรือไม่สร้างความสุขเลยก็ได้ ซึ่งต้องมีการติดตามและศึกษาต่อไปอีกว่า การเปลี่ยนรัฐบาลแล้วนโยบายประชานิยมช่วยสร้างความสุขได้เพิ่มขึ้นจากยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขของรัฐบาลพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์หรือไม่

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนเห็นว่ารัฐบาลปัจจุบัน (รัฐบาลที่มีนายสมัคร สุนทรเวชเป็นนายกรัฐมนตรี) กำลังนำประเทศกลับไปเป็นเช่นดังแผนพัฒนาที่ 1- 7 ที่เน้นการสร้างเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง จิตความสามารถในการแข่งขันมากกว่าการสร้างสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่สมดุลในเจตนารมณ์ของแผนพัฒนาฯ 10 การพัฒนาที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจสูงสุดในเวลานั้นนั้น ไม่ได้นำประสิทธิผลของผลของการพัฒนาจากแผนพัฒนาฯ 1- 4 ที่ชี้ให้เห็นว่าวิธีการดังกล่าวไม่ได้นำไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นเป้าหมายเสมอไป (Means does not justify the Ends) แม้ว่าผู้คนจะมีรายได้ที่สูงขึ้นจากเมื่อก่อนก็ตาม แต่ผู้คนก็มีความสุขไม่ เช่นดังปลายเดือนสิงหาคม 2551 เอแบคโพล ทำการวัดความสุขของคนไทยพบว่าลดลงจนได้คะแนนเฉลี่ย 4 จาก 10 คะแนน นอกจากนี้แล้วการสังสมของปัญหาการกระจายรายได้ของคนรวย คนจนกลับมากขึ้น ปัญหายากจนที่ไม่มีที่ท่าจะหมดไป ปัญหาการสูญสิ้นของทรัพยากรที่หมดเร็วขึ้นจากการบริโภคที่ยั่งยืนในยุคนิยมแบ่งบานเช่นนี้

ผู้เขียนขออวยวาทรัฐบาลกำลังทำลายฐานรากที่ดีในการสร้างสังคมที่เข้มแข็ง ของการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ซึ่งใช้หลักภูมิสังคมที่มี กระบวนการพัฒนาจากล่างขึ้นบนและการพึ่งพาตนเอง ระเบิดจากข้างในเป็นพลังปัญญาเพื่อการพัฒนาประเทศตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและการสร้างความสุขที่แท้จริงจึงจะเป็นเป้าหมายในการพัฒนา และแน่นอน ผู้เขียนย่อมไม่ได้หมายถึงว่าจะไม่เอาการเติบโตทางเศรษฐกิจ หรือตัวชี้วัดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ แต่อยากที่จะกระตุ้นให้คำนึงถึงการพัฒนาที่รอบด้านต้องมีดัชนีการพัฒนาด้าน ดัชนีคุณภาพชีวิต ดัชนีความสุขมวลรวม ควบคู่กัน อย่างเท่าเทียมกับตัวชี้วัดการพัฒนาเศรษฐกิจด้วย เราจะพัฒนาประเทศที่เศรษฐกิจเติบโต พัฒนาสังคมที่เหลื่อมอยู่ ท่ามกลางความเสื่อมโทรมของภาวะแวดล้อม และจิตใจที่ไม่มีมีความสุขของผู้คนทั้งวันนี้และวันหน้าได้อย่างไร

โดยเฉพาะการยื้อยืงทิศทางการพัฒนาที่ควรจะเป็น โลกทุกวันนี้มุ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนมากขึ้นและให้ความสำคัญมวลรวมประชาชาติหรือ GNH (Gross National Happiness) มากขึ้น ควบคู่กับ GDP (Gross Domestic Product) หรือ GNP (Gross National Product) การพัฒนาที่อยู่เย็นเป็นสุขไม่ได้หมายความว่าไม่มีทุกข์เลย แต่หมายถึงมีสุข มีทุกข์อย่างสมดุลแห่งชีวิต เข้มแข็งของจิตใจ เข้มแข็งของกาย ของชุมชน ของ

เครือข่าย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเข้มแข็งของชาติ เป็นดุลยภาพแห่งชีวิต (เสรี พงศ์พิศ, 2549) การพัฒนาที่ไม่สามารถสร้างให้ผู้คนมีความสุขอย่างยั่งยืนได้ จะเรียกว่าการพัฒนาได้อย่างไร

ดังนั้นการใช้แนวคิดความสุข มาเป็นกระบวนทัศน์ (Paradigm) ร่วมในการพัฒนาประเทศ ผู้เขียนเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็น สำคัญและต้องคอยติดตาม ประเมินผลเป็นระยะไม่แตกต่างจากการติดตาม ตัวเลขการเติบโตทางเศรษฐกิจของ GDP

สรุปส่งท้าย

บทความนี้นำเสนอแนวคิดกระแสการพัฒนาที่เน้นความสุขเป็นเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งแนวคิดการพัฒนาที่เน้นความสุขไม่ใช่การพัฒนาที่จัดการพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้น GDP ออกไปแต่เป็นการให้ความสำคัญของการพัฒนาที่มองว่าการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเพียงวิธีการหนึ่งในหลายวิธีการที่จะนำพาความสุขมาสู่ผู้คน การพัฒนาที่มีความหมายที่กว้างและลึกซึ้งกว่าการเพิ่มขึ้นของตัวเลขเชิงปริมาณเท่านั้น จำเป็นต้องหาค้นหาความสุขของแต่ละสังคมและสร้างสังคมที่มีความสุขให้เกิดขึ้น ทั้งนี้เศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาที่ยั่งยืน เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ การพัฒนาที่เน้นเสรีภาพ ฯลฯ ต่างก็สัมพันธ์และผลักดันให้เกิดสังคมที่เป็นสุขได้

การที่จะสร้างความสุข ไม่ใช่เพียงการทำให้ชีวิตเป็นอยู่ของผู้คนดีขึ้น หรือรายได้ดีขึ้นเท่านั้น แต่อยู่ที่เร่งทำความเข้าใจว่า อะไรคือความสุข และอะไรคือปัจจัยที่ทำให้เกิดความสุข ซึ่งบางครั้งปัจจัยเช่นนี้ไม่ใช่เพียงรายได้เท่านั้น การพัฒนาจึงไม่ใช่เรื่องของสิ่งที่ทำให้ทำอะไรให้เกิดขึ้นเท่านั้น หากอยู่ที่การคิด ทบทวน แนวทางในการพัฒนาด้วย

สังคมไทยจำเป็นต้องเร่งสร้างความเข้าใจ แนวคิดความสุขกับการพัฒนาและมีการพัฒนานโยบาย และโครงการต่อเนื่องเพื่อให้เกิดพลังปัญญาที่จะสร้างสังคมที่เป็นสุข สมดุลทั้งกาย (วัตถุ)และจิตใจ การบริโภคที่สมดุลกับธรรมชาติ ความยั่งยืนในการพัฒนาที่บ่งชี้ถึงการพัฒนาที่แท้จริง (Real Development)

บรรณานุกรม

- คณะเศรษฐศาสตร์, วารสารมหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2550.
- สเก็ดดาว วัฒนลี. (2550). **เศรษฐกิจพอเพียง ความสุขและการพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : สำนักพัฒนา
นโยบายสาธารณะ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- เสรี พงศ์พิศ. (2550). **เศรษฐกิจพอเพียง เกิดได้ ถ้าใจปรารถนา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พลังปัญญา.
- Brooks, Arthur C. (2008). **Gross National Happiness**. New York : Basic Books Group.
- Chung Rae Kwon, Nikolova, Aneta Slaveykova and Olsen, Simon Hoiberg. (2007). **Happiness and
Economic Growth : Green Growth as Regional Strategy For the Well-being of All
Environment Sustainable Development Division (ESDD), UNESCAP.**
- Donnelly, Suellen. **How Bhutan can Measure and develop GNH. Gross National Happiness**. The
center for Bhutan Studies, Thimphu.
- Dwivedi , O.P. (1994). **From Underdevelopment to Sustainable Development**. London :Macmillan
Press.
- Fisher, M. Catherine. (2007). **Msc Neo-Happiness Approach: Lessons from Past Paradigms to
Promote the Inclusion of Happiness in International Development**.
- Klemke, E.D. and others. (1998). **Introductory Readings in Philosophy of Science**. New York :
Prometheus Books.
- Layard , Richard. (2005). **Happiness Lesson from a New Science**. London :The Penguin Press.
- Matinussen, John. (1997). **Society, State and Market**. New York : Zed Books.
- Okun, Arthur M. (1903). **Equality and Efficiency the Big Tradeoff**. Washington, D.C.: The
Brookings Institution.
- Parsons, Wayne. (1995). **An introduction to the theory and practice of policy analysis**. UK :
Edward Elgar Publishing Limited.
- Sen, Amartya. (1984). **Resources, Values and Development**. Oxford : Basil Blackwell.
- _____. (1999). **Development as Freedom**. New York : Random House.Inc.
- Stiglitz, Joseph. (2006). **Making Globalization Work**. New York : Penguin Books.
- Thinley, Jigmi Y. (2005) **‘What Does Gross National Happiness Mean?’, Second International
Conferences on Gross National Happiness: Rethinking Development Local Pathways to
Well-being**. Nova Scotia, Canada : St. Francis Xavier University.
- Veenhoven, Rutt. (2007). **Happiness in Nations. World Data Base of Happiness 1990**. [Online]
Available: <http://world.databaseofhappiness.eur.nl>.

การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับวิถีชีวิตชุมชน

อาจารย์สุทธิพงศ์ ปานเพ็ชร

อาจารย์ประจำหมวดวิชาศึกษาทั่วไป คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

บทคัดย่อ

บทความการวิจัยชิ้นนี้สนองตอบวัตถุประสงค์เรื่องการเสนอแนะวิธีการประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในชุมชน โดยผ่านกระบวนการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการก่อตัวของชุมชนด้วยหลักพุทธธรรมในเขตกรุงเทพมหานคร ” โดย นายสุทธิพงศ์ ปานเพ็ชร มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต เมื่อปี 2007 เป็นการประยุกต์มาจากผลการพิสูจน์เกี่ยวกับการปฏิบัติของคนในชุมชน โดยพิจารณาวิธีการใช้ คือ หลักเบญจศีล สังคหวัตถุ หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ และหลักมรณวาสธรรม เป็นหลักปฏิบัติทั่วไปสำหรับคนในทุกๆ ชุมชน

Abstract

The researcher has studied the effectiveness of the application of Buddhaddhamma principle for community's livelihood, which is a further step from studying a research work entitled “The Study of the Formation of Community in Bangkok with Buddhaddhamma Principles” by Sutthipong Parnpechra, published at Dhurakij Pundit University in 2007. The studied Bhuddhadhamma principles within this research area are: The Five Precepts, Bases of Sympathy, Virtues Conducive to Benefits in the Present, and Virtues for Lay People.

บทนำ

ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๐๐ เศษ ดินแดนประเทศไทยอยู่กันอย่างเป็นอิสระ ไม่ได้รวมตัวกัน อย่างเช่นปัจจุบัน พระพุทธศาสนาได้ค่อยๆ เข้ามาอย่างแผ่วเบา ซึมซับและหยั่งรากแก้วลงไป ในวิถีชีวิต ของประชาชนในดินแดนแห่งนี้ ทำให้ประชาชนได้เปิดโลกทัศน์ในเรื่องชีวิตและเข้าใจหลักธรรมอย่าง น่าฟัง เพราะหลักธรรมคำสอนซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญได้เข้ามาอยู่ในสายเลือดอันบริสุทธิ์อย่างไม่มีข้อผูกมัด เพิ่มความเป็นอิสระให้แก่ความเป็นมนุษย์ในพื้นที่บริเวณนี้ได้อย่างสมบูรณ์แบบ

กระทั่ง ดินแดนประเทศไทยได้ถูกผนวกเข้าด้วยกัน โดยมีสุโขทัยเป็นราชธานี ความเชื่อที่ได้รับ จากอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเป็นทั้งความเชื่อในระดับพื้นฐานของบุคคล สังคม และการบริหาร ประเทศ ผู้นำประเทศมีบทบาทสำคัญต่อการขยายผลความเชื่อให้เข้าไปแทรกซึมอยู่ในความคิดและวิถีชีวิต ของประชาชนในประเทศจวบจนถึงปัจจุบัน

บทความชิ้นนี้เขียนขึ้นเพื่อสนองวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ผู้เขียนได้ศึกษาวิจัยและได้เห็นวิถีชีวิตชุมชนและของคนตั้งแต่มีอายุน้อยไปถึงระดับอาวุโสซึ่งได้นำหลักพุทธธรรมมาเกี่ยวโยงเข้ากับชีวิตได้อย่างกลมกลืน ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะเนื้อหาวิชาการที่เกี่ยวกับการนำผลการศึกษามาประยุกต์ในแบบวิธีง่าย ๆ ตามความมุ่งหมายของหลักธรรมเพื่อนำเสนอถึงวิธีการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในชุมชน

การนำหลักพุทธธรรมมาหล่อหลอมชุมชนเป็นหนทางหนึ่งที่สามารถช่วยแก้ปัญหาให้กับชุมชนได้ในระดับหนึ่ง ทำให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญและเข้าใจบทบาทของตนในชุมชนได้ดีขึ้น โดยไม่ต้องอาศัยกลไกของรัฐเข้ามารับผิดชอบมากนักต่อการนำหลักพุทธธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

การศึกษาค้นคว้าวิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายคือชุมชนเขตกรุงเทพมหานคร เพราะชุมชนเหล่านี้เดิมเป็นชุมชนพิเศษที่ห่างไกลความเจริญ มีอาชีพทำไร่ทำนาเหมือนกับชุมชนชนบทในภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทย ชุมชนเขตกรุงเทพมหานครมีการเคลื่อนไหวของชุมชนตลอดเวลา ไม่เหมือนกับชุมชนในชนบทซึ่งมีความคงที่ ไม่ได้มีความหลากหลายในการพัฒนา ส่วนใหญ่ก็อยู่ในวงจำกัด ชุมชนได้รวบรวมและหล่อหลอมความเป็นคนไทยตามสภาพที่แท้จริง สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนใหม่ เน้นการให้ประชาชนในชุมชนเป็นศูนย์กลางและเป็นหัวใจของการพัฒนา ในอดีตหลักพุทธธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการก่อร่างสร้างตัวที่ชุมชนไทยได้นำมาเป็นกรอบในการสร้างสรรค์ชุมชน

วัฒนธรรมพื้นบ้านมีความสำคัญมากทั้งในแง่จิตใจ เอกัตถยธรรม และความภาคภูมิใจของคนไทย อีกทั้งทำให้เกิดพลังผลักดันที่จะพัฒนาท้องถิ่น ชุมชน และประเทศชาติ เพราะถ้าหากวัฒนธรรมชุมชนหรือวัฒนธรรมพื้นบ้านมีอยู่ รูปแบบขององค์กรต่าง ๆ ก็สามารถถือพื้นให้กลับมามีชีวิตได้ แต่ทั้งนี้การเปลี่ยนฐานระบบเศรษฐกิจดั้งเดิมมาเป็นทุนนิยมทำให้หมู่บ้านไม่มีกำลังในการพัฒนา เพราะวัยทำงานจะออกจากหมู่บ้านเพื่อหาเลี้ยงชีพ และกลับภูมิลำเนาเมื่อจำเป็นเท่านั้น แม้กลับมาก็ำนำวัฒนธรรมของสังคมอีกรูปแบบหนึ่งเข้ามาซึมซับเข้าไปในชุมชนของตนโดยไม่รู้ตัว

หลายชุมชนได้สร้างกรอบในการดำเนินชีวิตที่หลากหลายวิธี อันเป็นแบบเฉพาะของ แต่ละชุมชน ดังจะเห็นได้จากรูปแบบการรวมตัว การทำกิจกรรมตามหลักความเชื่อของตน การรวมตัวกันในวัด วาอารามต่างๆ ศูนย์ สภา หรือศาลาประจำชุมชนเพื่อทำบุญ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อแก้ปัญหาชีวิต การช่วยกันดูแลเยาวชนของตนให้มีทักษะในการดำเนินชีวิตโดยอาศัยหลักพุทธธรรมเป็นสื่อกลางในการประสาน ชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง โดยเฉพาะในชุมชนชาวพุทธ ซึ่งจะใช้เวลาส่วนใหญ่ปฏิบัติตนตั้งแต่ตื่นนอนถึงเข้านอนตามหลักพุทธธรรม ถือได้ว่าเป็นวิถีชีวิตของชุมชนโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางจิตใจได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อเสนอแนะวิธีการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในชุมชน

กรอบแนวคิด

การกำหนดกรอบแนวคิดเป็นไปตามรูปแบบพื้นฐานของงานวิจัย โดยยกภาพรวมของกรอบงานวิจัยก่อนที่จะเข้าสู่การประยุกต์หลักพุทธธรรมในวิถีชีวิตชุมชน เป็นการกำหนดกรอบแนวคิดที่มุ่งประเด็นที่วิธีการประยุกต์หลักพุทธธรรมจากข้อมูลทั่วไปสู่หลักพุทธธรรมที่เป็นจุดร่วมของชุมชนซึ่งเป็นผลต่อการก่อตัวร่วมกันในชุมชน และทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

สมมติฐาน

ผู้วิจัยมุ่งเน้นการนำสมมติฐานด้านการประยุกต์หลักพุทธธรรมอันเป็นหลักพื้นฐานในพระพุทธศาสนาที่จะให้บุคคลดำรงตนอยู่ในครรลองครองธรรมที่แท้จริงมาใช้ โดยตั้งสมมติฐานว่าการประยุกต์หลักพุทธธรรมมีผลต่อการใช้ในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

เป็นการนำหลักพุทธธรรมเฉพาะส่วนที่เป็นหลักพื้นฐานมาเป็นแนวทางในการประยุกต์หลังจากนำผลการวิจัยมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีขอบเขตของการศึกษาดังนี้

- 1 ศึกษาเฉพาะชุมชนในเขตหลักสี่และเขตบางขุนเทียน
- 2 สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้รู้ และพระสงฆ์ที่อาศัยอยู่หรือเคยอยู่ในชุมชนเขตหลักสี่และเขตบางขุนเทียนไม่ต่ำกว่า 10 ปี ขึ้นไป

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ชุมชน หมายถึง องค์กรทางสังคมที่มีบริเวณ สมาชิกตอบสนองความต้องการพื้นฐาน แก้ปัญหาส่วนใหญ่ของตนเองภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับอันเดียวกัน มีความร่วมมือ รู้สึกเป็นเจ้าของ มีการเผชิญหน้ากันอย่างสันติทสนม มีภาษาพูด จารีตประเพณี มีพฤติกรรมไปตามเจตคติ ซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกัน รวมทั้งการเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำซึ่งรวมทั้งการติดต่อสื่อสารต่อกันอย่างตรงไปตรงมา

แนวคิดชุมชน หมายถึง คุณลักษณะพิเศษของสังคมไทย คือ จิตวิญญาณและอุดมการณ์ของชุมชน อันทำให้เกิดประเพณี พิธีกรรมเพื่อผสมผสานให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอันเป็นพื้นฐานแห่งการดำเนินชีวิต และกระบวนการความจริงทางธรรมชาติและสังคม

การประยุกต์หลักพุทธธรรม หมายถึง การนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในชีวิตและชุมชนให้เข้ากับสภาพการณ์ที่แท้จริงที่สามารถพิสูจน์ได้ เช่น หลักเบญจศีล สังคหวัตถุ หลักทฤษฎีธรรมมีกัตตประโยชน์ และหลักฆราวาสธรรม

แนวคิดหลักพุทธธรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวร่วมที่หล่อหลอมให้ประชาชนหรือชาวบ้านที่มีความเชื่อและความผูกพันต้องปฏิบัติโดยมีกรอบศีลธรรมเป็นหลัก การรวมตัวกันของคนในอดีตจนถึงปัจจุบันถ้าหากมองให้ลึกซึ้งก็จะเห็นว่าศูนย์กลางของชุมชนในประเทศไทยส่วนใหญ่คือวัดทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นที่พึ่งทางใจและเป็นที่ยอมรับของคนไทยและชุมชนไทย ทำให้การปฏิบัติของชาวพุทธก็รู้จักคิดถึงคนอื่น เพราะชาวพุทธต้องมีเมตตาและเห็นแก่ประโยชน์เกื้อกูลมหาชน ศีลธรรมจึงเป็นการมองถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่บ่งบอกถึงชนเผ่าไทยในยุคโบราณก่อนพุทธกาลนั้นแสดงให้เห็นว่า พวกเราชาวไทยมีวัฒนธรรมดั้งเดิม มีภูมิธรรมและจิตใจสูงส่งเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ครั้นเมื่อมาได้รับวัฒนธรรมจากพุทธศาสนาเป็นหลักจริยศาสตร์สังคม ที่เกี่ยวกับข้อปฏิบัติชีวิตประจำวันพวกเราชาวไทยจึงยึดมั่นปรัชญาคำสอนของพุทธศาสนายิ่งกว่าชนชาติอื่นๆ การพบของใหม่ที่ดีกว่า ละเอียดยิ่ง และประณีตกว่าของเดิมที่ตนมีอยู่ จึงทำให้รีบรับความคตินั้นทันทีและพากันถือปฏิบัติโดยเคร่งครัดตลอดมาจนถึงปัจจุบัน หลักการของพุทธศาสนานั้นเน้นความอยู่รอดของสังคมและสังคมจะยึดกฎทางศีลธรรมเป็นหลัก กฎของสังคมจะต้องอ่อนแออย่างที่สุด นอกเสียจากจะมีศาสนาเป็นพื้นฐาน ศาสนาที่เข้าใจกันเป็นกฎทางศีลธรรมนั้นจะต้องใช้หลักการปกครองของสังคมทุกสังคมที่จำเป็น (ชะลอ อุทกภาชน์, 2514 : 22)

แนวคิดเรื่องหลักพุทธธรรมเป็นหลักที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตทุกด้านทั้งเรื่องสิทธิส่วนบุคคล สิทธิครอบครัว สิทธิทางสังคม และการบริหารการปกครอง มีวิธีคิดที่ชัดเจนเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการทำหน้าที่และการรวมกลุ่มคนเข้าด้วยกัน ดังนั้น การนำหลักพุทธธรรมมาใช้กับมนุษย์ซึ่งถือว่าเป็นสัตว์พิเศษแตกต่างกับสัตว์อื่น สิ่งที่มีมนุษย์เป็นสัตว์พิเศษคือเรื่องสิกขาหรือ การศึกษา คือ การเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนามนุษย์ที่ฝึก ศึกษา หรือพัฒนาแล้ว เชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐฉะนั้น มนุษย์จึงมีศีลธรรมหรือมีมนุษยธรรม เรียกได้ว่าเป็น อารยธรรม มีธรรมคือคุณสมบัติ ดังนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.ปยุตฺโต), 2541 : 23)

1. เว้นจากปาณาติบาต ละเว้นการฆ่า การสังหาร ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย
2. เว้นจากอทินนาทาน ละเว้นจากการลักขโมย เบียดบัง แย่งชิง ไม่ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน
3. เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร ละเว้นการประพฤติดิฉินในกาม ไม่ประทุษร้ายต่อของรักของหวงแห่งอันเป็นการทำลายเกียรติภูมิและจิตใจ ตลอดจนทำวงศ์ตระกูลของเขาให้สับสน
4. เว้นจากมุสาวาท ละเว้นการพูดเท็จโกหกหลอกลวง ไม่ประทุษร้ายเขาหรือประโยชน์สุขของเขาด้วยวาจา

5. เว้นจากสุรามริย์ ไม่เสพเครื่องทอง ของมีเงินมา สิ่งเสพติดอันเป็นเหตุให้เกิดความประมาทัวเมาก่อความเสียหายผิดพลาดเพราะขาดสติ เช่น ทำให้เกิดอุบัติเหตุ แม้อย่างน้อยก็เป็นผู้คุกคามต่อความรู้ที่มั่นคงปลอดภัยของผู้ร่วมสังคม

คุณธรรมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจคนและประสานหมู่คนไว้ในสามัคคีที่เรียกว่า สังคหัตถ์ ประกอบด้วย

1. ทาน ให้อภัย คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือ สงเคราะห์ ด้วยปัจจัย 4 ทาน หรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ และศิลปวิทยา

2. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะน่าฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

3. อุตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนช่วยช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

4. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอกับต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ และเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

คนที่เรียกว่ารู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง ก็เพราะปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน หรือหลักพุทธธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น ที่เรียกว่า ติฐฐัมมิกัตถประโยชน์ 4 ประการ คือ

1. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่การงาน และการประกอบอาชีพที่สุจริต ฝึกฝนให้มีความชำนาญชำนาญและจริงจัง รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาวิธีการที่เหมาะสมที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี

2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครอง เก็บ รักษา โภคทรัพย์และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรมด้วยกำลังของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

3. กัลยาณมิตตา คบหาคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักเสวนาคบหาคน ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย เลือกลักษณะศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถ ผู้นำเคารพนับถือ และมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน

4. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดี คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เป็นอยู่พอดีสมรายได้ มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย หารายได้เหนือรายจ่ายมีประหยัดเก็บไว้

ส่วนคนที่เรียกว่าประสบความสำเร็จในการครองเรือน เป็นภุคส์หรือชาวบ้านที่ค้ำค้ำ เคารพนับถือเป็นแบบฉบับ ควรถือเป็นตัวอย่างจะต้องวัดด้วยหลักเกณฑ์การปฏิบัติหลักพุทธธรรมที่เรียกว่า ฆราวาสธรรม 4 ประการ คือ

1. **สัจจะ** ความจริง คือ ดำรงมั่นในสัจจะ ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุคจริง ทำจริง จะทำอะไรก็ให้เป็นที่ยึดถือไว้วางใจได้
 2. **ทมะ** ฝึกตน คือ บังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัว และแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าดีงามยิ่งขึ้นอยู่เสมอ
 3. **ขันติ** ออดทน คือ มุ่งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งอดทน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย
 4. **จาคะ** เสียสละ คือ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ชอบช่วยเหลือเกื้อกูลบำเพ็ญประโยชน์ สละโลก ละทิฐิมานะได้ ร่วมงานกับคนอื่นได้ ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตน
- หลักพุทธธรรมเป็นสาระของหลักการที่จะทำให้ชุมชนอิสระชอนอยู่ในสังคมใหญ่เพื่อเป็นแรงคูลทางธรรม หล่อเลี้ยงธรรมแก่สังคม และเป็นแหล่งอำนวยความสะดวกพ้นจากปัจจัยครอบงำของสังคมในเวลานั้นๆ ซึ่งมีทั้งชุมชนรูปแบบและชุมชนนามธรรม ชุมชนอิสระโดยรูปแบบ ได้แก่ ภิภุสงฆ์อันแทรกซ้อนและลอยตัวอยู่ท่ามกลางสังคมใหญ่ของคฤหัสถ์ ชุมชนอิสระโดยนามธรรมน่าจะเป็นอริยชนที่แทรกซ้อนและลอยตัวอยู่ท่ามกลางใหญ่ของมวลปุถุชน เป็นทั้งสังคมอุดมคติ เป็นสังคมที่มนุษย์ผู้มีพัฒนาการทางจิตปัญญาแม้จะแตกต่างกันแต่ก็กำลังก้าวหน้าไปสู่จุดหมายเดียวกัน และแม้แตกต่างกันแต่ก็อยู่อย่างกลมกลืน และเป็นทั้งสังคมที่มนุษย์มีทางเลือกออกไปอย่างดีงามในเมื่อไม่ต้องการอยู่ในสังคมใหญ่

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการก่อตัวของชุมชนด้วยหลักพุทธธรรมในเขตกรุงเทพมหานครเป็นการศึกษาถึงวิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาโดยอาศัยหลักพุทธธรรม อันนำเข้าสู่บทบาทของชนในชุมชนและพระสงฆ์ที่ได้นำหลักพุทธธรรมมาใช้ โดยมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับการศึกษาดังนี้

สุภาพรรณ ณ บางช้าง (2525 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยด้านการประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาชนบทพบว่า ศีล ชาวบ้านลดการดื่มสุราลงและเพิ่มความมั่นใจที่จะจัดงานประเพณีในพุทธศาสนาโดยไม่มีสุรา การจัดกิจกรรมที่วัดจะตอบายมุขทุกประเภทได้ทั้งหมด ทุกหมู่บ้านเข้าใจเป้าหมายการฝึกสมาธิถูกต้องในด้านปัญญาที่ความเข้าใจในหลักธรรมมากขึ้น มีการประหยัดเงินในการจัดงานประเพณีมากขึ้น ชาวบ้านยอมรับกิจกรรมปรับปรุงศาสนา และศีลธรรมในท้องถิ่น

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการก่อตัวของชุมชนด้วยหลักพุทธธรรมในเขตกรุงเทพมหานคร ” ผู้ศึกษาได้กำหนดการวิจัยตามรูปแบบการวิจัยดังนี้

พื้นที่ทำการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดพื้นฐานการก่อตัวของชุมชนในเขตกรุงเทพมหานคร 2 เขตพื้นที่ในจำนวนพื้นที่ทั้งหมด 50 เขต คือ เขตบางขุนเทียน ซึ่งเป็นเขตที่มีประชากรมากเป็นลำดับที่ 6 และมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นจำนวน 14 วัด และเขตหลักสี่ซึ่งมีประวัติศาสตร์การก่อตัวของชุมชนมายาวนานและเป็นเขตพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนผ่านของวัฒนธรรมชุมชนจากชุมชนเกษตรกรรมเป็นชุมชนเมือง การศึกษาครั้งนี้ใช้ประวัติศาสตร์การก่อตัวของชุมชนมาพัฒนาวิธีการทาง การดำเนินชีวิตของชุมชนในสภาพปัจจุบัน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายโดยวิธีการ สัมภาษณ์ ทำแบบสอบถาม โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

- 1 . ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาจากภาครัฐประกอบด้วย
 - 1.1 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาจากภาครัฐ จำนวน 4 คน
 - 1.2 ผู้ที่ส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่อยู่ภายในชุมชน จำนวน 8 คน
 - 1.3 ประชากรในการตอบแบบสอบถามทั่วไป จำนวน 384 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. สัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธี

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth - Interview) อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดย สัมภาษณ์เปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบเพื่อจับประเด็น และนำมาตีความหมาย เหตุผลหลักในการใช้วิธี สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

2. การสังเกต (Observation)

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบในการสังเกตชุมชนไปสู่ร่องรอยในอดีตโดยใช้ทั้ง 2 รูปแบบคือ ทั้งมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

3. แบบสำรวจ (Survey research) ผู้วิจัยทำแบบสำรวจเพื่อสอบถามกลุ่มเป้าหมายในชุมชนต่างๆ เพื่อยืนยันข้อมูลบางส่วนในแบบสัมภาษณ์และเสนอแนะหลักพุทธธรรมที่ชุมชนเคยได้ปฏิบัติกันมาเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและการร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันของชุมชน

กล่าวโดยสรุปก็คือเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

- 1) แบบสัมภาษณ์ สอบถามผู้บริหารเขตหลักสี่และเขตบางขุนเทียน นักพัฒนาชุมชน ประธานชุมชน ผู้รู้ในชุมชน และพระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในเขตหลักสี่และเขตบางขุนเทียน จำนวน 12 คน
- 2) แบบสอบถาม สอบถามประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนในเขตหลักสี่และเขตบางขุนเทียน จำนวน 384 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต และสำรวจ นำมาจัดบันทึกและแปลผลเปรียบเทียบความแตกต่างของสองชุมชนในด้านการก่อตัวด้วยหลักพุทธธรรม แล้วนำมาประยุกต์ให้เข้ากับวิถีชีวิตชุมชนตามสมมติฐานที่ 4 การประยุกต์หลักพุทธธรรมน่าจะมีผลต่อการใช้ในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ใช้วิธีการประยุกต์ข้อมูลโดยการพรรณนา

การประยุกต์หลักพุทธธรรมนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน

การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของชุมชน ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการวิจัยแล้วมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนได้ในทุกๆ ชุมชน เพราะชุมชนเป็นศูนย์รวมของกลุ่มคนที่อยู่อาศัยในละแวกเดียวกันหรือกลุ่มบ้านเดียวกัน โดยมีความตระหนักต่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีเหตุมีผล มีวัตถุประสงค์เดียวกัน เป็นความเข้าใจที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง จนทำให้เกิดการจัดระเบียบชีวิตและความสัมพันธ์ในสังคมให้เป็นพื้นฐานที่มั่นคง หลักพุทธธรรมมุ่งเน้นทั้งเรื่อง การบรรลุจุดมุ่งหมายที่สูง แต่พระพุทธศาสนาเป็นคำสอนสายกลางหรือการสอนความพอดี การดำเนินชีวิตทั้งกิจการต่างๆ ในชุมชนโดยยึดหลักศีลธรรม ความเอื้อเฟื้อเห็นอกเห็นใจกัน การมีศีลธรรมหรือมนุษยธรรม การจัดระเบียบทางสังคมที่เรียกว่าเป็นอารยชน การมีอารยธรรมครบถ้วนจึงทำให้เกิดความเจริญพร้อมทั้งกาย วาจา และใจ ซึ่งสามารถพิจารณาการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อประโยชน์สูงสุดของชุมชนได้ ดังนี้

(1) การประยุกต์หลักพุทธธรรมด้านศีลเพื่อประโยชน์ในชุมชน

การปฏิบัติตนในชุมชนนั้นนอกจากจะต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่ลึกซึ้งไปกว่ากฎหมาย คือ เรื่องศีลธรรมในการใช้ชีวิตประจำวันซึ่งเป็นพื้นฐานการดำรงตนในชุมชนได้อย่างกลมกลืนไม่เป็นปัญหาหรือภาระต่อสังคม ศีล 5 เป็นศีลธรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนและกระจายไปทั่วพื้นที่ ทำให้เกิดมาตรฐานแห่งความไว้วางใจต่อกัน การแสวงหาความต้องการเรื่องสิทธิเสรีภาพส่วนตัวเป็นสิทธิเสรีภาพของคนในชุมชน ศีล 5 จึงเป็นหลักที่จะทำให้บุคคลเข้าใจเรื่องสิทธิส่วนบุคคลได้เป็นอย่างดี อีกทั้งทำให้ทุกคนเคารพสิทธิของบุคคลอื่นได้อย่างสมบูรณ์ซึ่งเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติต่อกัน โดยมีวิธีการดังนี้

1. การละเว้นการเบียดเบียน ประทุษร้าย ฆ่า หรือทำร้ายกัน โดยผู้อยู่ร่วมชุมชนเดียวกัน ทำความเข้าใจ มีสติเป็นตัวกำหนดอย่างสม่ำเสมอ เห็นอกเห็นใจต่อกัน ให้อภัยกันเมื่อผิดพลาด การอยู่ร่วมกันอาจมีความผิดพลาดบ้าง ไม่ใช่อารมณ์ “โทสะ” เป็นตัวตัดสินใจปัญหา
2. การเว้นจากการเบียดเบียนทรัพย์สิน (ลักขโมย) เป็นการระมัดระวังไม่ให้เกิดความเสียหายด้านชื่อเสียงและความไว้วางใจต่อกัน ปฏิบัติตนอย่างซื่อสัตย์สุจริต ไม่คดโกงแม้เล็กน้อย มีความพากเพียรพยายามมุ่งมั่นในการทำงานแสวงหาทรัพย์สินสมบัติในทางที่ชอบ ไม่ผิดต่อหลักศีลธรรมและกฎหมาย

3. การเว้นจากการละเมิดหรือประพฤติดีกในกาม เป็นความพยายามที่จะรักษาคบครองให้ดำรงอยู่ได้ เป็นการปฏิบัติตนที่มุ่งความซื่อสัตย์ต่อกบครอง มีความหนักแน่นไม่หวั่นไหวต่อสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้ามาช่วย

4. การเว้นจากการพูดปด พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพื่อเจ้อ เป็นการรักษาวาจาสัตย์ พูดอย่างตรงไปตรงมา สุภาพอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่พูดเพราะเห็นแก่ความต้องการของตนแต่จะยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักทำให้เกิดความเชื่อมั่นต่อเพื่อนร่วมชุมชน อีกทั้งต้องรู้จักกาลเทศะในการพูดแต่ละครั้ง

5. การเว้นจากการดื่มสุราเมรัย (เหล้าหรือสิ่งเสพติด) ด้วยการรักษาสติ สัมปชัญญะ เป็นการส่งเสริมให้สุขภาพดำรงอยู่ได้ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายทั้งต่อตนและสังคม เพราะการไม่ดื่มสุราหรือสิ่งเสพติดจะรักษาสติให้มั่นคงได้มากกว่าหลักด้านอื่นๆ จะทำ จะพูด สิ่งใดก็จะไม่ผิดพลาด ไม่พลั้งเผลอ ไม่เผลอเรอ และไม่เผลอตัว

ฉะนั้นการรักษาศีล 5 จึงเป็นการสร้างความมั่นคงให้กับบุคคล ชุมชน และสังคม ทำให้ชุมชนเพียบพร้อมไปด้วยความสุข ไม่เบียดเบียนกัน เป็นไปเพื่อความปรองดองเกิดความสามัคคี ซึ่งเป็นเหตุให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้นโดยตัวของชุมชนเอง

(2) การประยุกต์หลักพุทธธรรมด้านหลักความเอื้อเฟื้อเพื่อประโยชน์ในชุมชน

พื้นฐานของชุมชนเมื่อรวมตัวกันย่อมมีความขัดแย้ง หากความขัดแย้งไม่มีกรอบ ไม่มีกฎเกณฑ์ ไม่มีข้อจำกัดใดๆ ก็จะทำให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนนั้นลดลง ทั้งนี้หลักพุทธธรรมด้านความเอื้อเฟื้อเพื่อเป็นการประสานความขัดแย้งของชุมชนได้ในชีวิตประจำวันซึ่งคนในชุมชนนำมาปฏิบัติให้เกิดเป็นหลักของบุคคลและชุมชน โดยปฏิบัติตามวิธีการ ดังนี้

1. ทาน คือ การให้ เป็นการแสดงน้ำใจต่อกัน เป็นการเฉลี่ยแบ่งปันซึ่งกันและกัน ทั้งด้านวัตถุและการแลกเปลี่ยนความรู้โดยไม่ปิดบังอำพรางเพื่อเป็นการสืบทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นดำรงอยู่ได้ตลอดไป

2. ปิยวาจา คือการพูดจาไพเราะ รักษาใจของกันและกันรวมทั้งเป็นการพูดจาให้เกิดความสามัคคีภายในครอบครัว ชุมชน และบุคคลรอบข้าง มีการติดต่อสื่อสารอย่างมีเหตุมีผลที่เกื้อกูลต่อกัน

3. อตถจริยา คือการบำเพ็ญประโยชน์ เป็นการไม่นิ่งดูดากับประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน โดยเฉพาะเรื่องสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน เช่น ถนน ลำคลอง ที่สำหรับทิ้งขยะมูลฝอย ช่วยกันดูแล รักษา และไม่ทำลาย รวมทั้งการดูแลความปลอดภัยภายในชุมชน

4. สมานัตตตา คือ การวางตนเสมอ หมายถึง การวางตนอย่างเหมาะสมมีความเสมอภาคกันในด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ให้เกียรติต่อกัน ให้ความสำคัญเคารพในความเป็นมนุษย์ โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ฐานะทางสังคม หรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ จะเห็นได้ว่าการนำหลักพุทธธรรมด้านความเอื้อเฟื้อมาปฏิบัติต่อกัน ครอบครัว และเพื่อนร่วมชุมชน เป็นการให้ความสำคัญแก่ชุมชนได้อย่างเหมาะสม เป็นการประสานและอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนอย่างมีความสุข เหมือนครอบครัวเดียวกัน และเป็นแนวทางแห่งการสร้างเชื่อมโยงให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

(3) การประยุกต์หลักพุทธธรรมด้านประโยชน์ในปัจจุบัน (ทิฐฐัมมิกัตถประโยชน์) เพื่อประโยชน์ในชุมชน

การรวมตัวกันของชุมชนจะเข้มแข็งยิ่งขึ้นเมื่อคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่มั่นคง มีสภาพแวดล้อมที่มีคุณภาพ หลักพุทธธรรมด้านประโยชน์ในปัจจุบัน (ทิฐฐัมมิกัตถประโยชน์) เป็นหลักที่จะทำให้คนในชุมชนได้มีวิถีชีวิตที่มั่นคงโดยจะต้องนำไปปฏิบัติให้เหมาะสมกับชีวิต ดังนี้

1. อุฏฐานสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร การทำหน้าที่ทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว และชุมชนต้องมีความขยัน ลูกขึ้นแต่เช้า หรือเหมาะแก่อาชีพของตน ไม่เกียจคร้านการทำงาน ไม่เห็นแก่ร้อน แ่หนาว

2. อารักขสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยการรักษา เป็นการดูแล ใช้จ่ายทรัพย์สินที่แสวงหามาได้ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่เล่นการพนัน ไม่นำไปดื่มเหล้า ไม่เที่ยวกลางคืน หรือในแหล่งอบายมุขที่เป็น การสุมเสี่ยงต่อความเสียหาย เป็นการปลูกฝังการปฏิบัติตนของคนในครอบครัว และชุมชนให้รู้จักรักษา ทรัพย์สินสมบัติทั้งของตนเอง ครอบครัว และสมบัติของชุมชนให้อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ สรุ่ยสุร่าย ในทรัพย์สินที่หามาได้ ใช้จ่ายอย่างมีประโยชน์

3. กัลยาณมิตตตา คือ การคบหาคนดีเป็นมิตร เป็นการรู้จักสังเกตพฤติกรรมของคนรอบข้าง แสวงหากคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่ประพฤติดื้อต่อหลักศีลธรรมและ กฎหมาย ไม่ประพฤติดินเป็นเยี่ยงอย่างในทางที่ผิดต่อหลักศีลธรรมและกฎหมาย

4. สมจิตตา คือ การเป็นอยู่อย่างสม่ำเสมอ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข ดำรงตนตามฐานะ ที่เป็นอยู่ ไม่เป็นอยู่เกินฐานะ

จะเห็นว่าการใช้ชีวิตในชุมชนต้องอาศัยการสร้างประโยชน์ที่จะเกื้อกูลต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม จะต้องปฏิบัติตนตามหลักเกณฑ์และสร้างระเบียบวินัยอันควรมีทั้งต่อตน ครอบครัว และชุมชน ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการรวมตัวกัน และเข้าใจกันของชุมชนอย่างเข้มแข็ง

(4) การประยุกต์หลักพุทธธรรมด้านฆราวาสธรรมเพื่อประโยชน์ในชุมชน

การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยหลักพุทธธรรมด้านฆราวาสธรรม ปฏิบัติตนในครอบครัวให้เหมาะสมโดยอาศัยหลักการสำคัญอันเป็นการขยายผลจากครอบครัว หากทุกคน ทุกครอบครัวได้ปฏิบัติตนตามหลักฆราวาสธรรมก็จะส่งผลให้เกิดความสงบสุข โดยการนำมาใช้ดังนี้

1. สัจจะ มีความซื่อสัตย์ต่อกันหรือความตั้งใจจริงต่อกันทั้งในครอบครัวและสมาชิกในชุมชน

2. ทมะ มีความข่มใจตนเอง เมื่อเกิดปัญหาหรืออารมณ์ขุ่นมัวไม่พอใจเรื่องใดจากสมาชิกใน ครอบครัวหรือสมาชิกในชุมชน ไม่ลุอำนาจแก่ความโกรธ

3. ขันติ มีความอดทนอดกลั้นต่อความยากลำบาก อดทนต่อการตรากตรำในหน้าที่การงานที่ รับผิดชอบ ตลอดจนอดทนต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายในชุมชน

4. จาคะ มีการเสียสละ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว สละความสุขส่วนตนเพื่อความสุขของ ครอบครัวและชุมชน เป็นการอุทิศตนแก่สังคมโดยรวม

จะเห็นได้ว่าการที่ผู้อาศัยอยู่ในชุมชนจะมีคุณภาพต้องเริ่มที่ตัวของผู้อยู่ในชุมชน มีคุณธรรมหรือการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้อันเป็นผลให้สุขภาพกายและสุขภาพจิตของบุคคลภายในชุมชนและแต่ละครอบครัวปฏิบัติตนเพื่อวัตถุประสงค์ประสงค์แห่งการอยู่กันอย่างสมานสามัคคี หรือกล่าวโดยสรุปคือเกิดชุมชนเข้มแข็ง ตามหลักพุทธธรรม

อย่างไรก็ตามงานวิจัยชิ้นนี้ถือว่าเป็นงานวิจัยที่นำแนวคิดและหลักพุทธธรรมมาวิเคราะห์จึงใช้วิธีการสัมภาษณ์และใช้แบบสอบถาม งานวิจัยชิ้นนี้เป็นชิ้นแรก que พัฒนาขึ้นเพื่ออธิบายประวัติศาสตร์ การก่อตัวของชุมชน ด้วยหลักพุทธธรรมที่เป็นหลักในการนำมาใช้ในวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบที่มีลักษณะการก่อตัวของชุมชนด้วยวิธีการทางหลักพุทธธรรมโดยกำหนดหลักทั่วไป คือ หลักเบญจศีล หลักสังคหวัตถุ หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะประโยชน์ และหลักมรณธรรม ซึ่งเป็นหลักทั่วไปของหลักพุทธธรรม ไม่ใช่ส่วนที่เป็นแก่นของหลักพุทธธรรมที่เป็นหลักใหญ่ตามความเหมาะสม

บรรณานุกรม

- ชลอ อุทกภาชน. (2514). พุทธศาสนากับสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา.
- พระธรรมปิฎก. (2541). ธรรมานุชีวิตพุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2525). การประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุทธิพงศ์ ปานเพ็ชร. (2550). การศึกษาการก่อตัวของชุมชนด้วยหลักพุทธธรรมในเขตกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

การพัฒนาที่ยั่งยืนในทัศนะพระธรรมปิฎก

อาจารย์เอกวิณ ขุนบุญจันทร์

อาจารย์ประจำกลุ่มวิชาปรัชญาและศาสนา หมวดวิชาศึกษาทั่วไป คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

บทคัดย่อ

บทความนี้จะวิเคราะห์และประเมินคำอธิบายโน้ตสน์ “การพัฒนาที่ยั่งยืนในหนังสือ *การพัฒนาที่ยั่งยืน* ของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) โดยจะวิเคราะห์ให้เห็นว่าการอธิบายความหมายของการพัฒนาของพระธรรมปิฎกนั้นแตกต่างไปจากแนวทางกระแสหลักเพราะการมองธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ พระธรรมปิฎกมองมนุษย์ว่ามีธรรมชาติในทางศีลธรรมและปัญญาที่ฝึกฝนอบรมได้ อย่างไรก็ตาม จากข้อจำกัดในทางญาณวิทยาของมนุษย์ การนำตัวแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนของพระธรรมปิฎกมาปรับใช้ในบริบทที่เป็นจริงน่าจะมีข้อจำกัดอยู่

Abstract

This article aims to analyze and critically evaluate Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto)'s interpretation of the concept of “sustainable development” in one of his books that is titled *Sustainable Development*. First, it analyzes his use of the concept in this specific book in comparison with the use of other authors in the mainstream traditional view. There are some key differences about human nature and relation about human and nature. Second, it traces the very distinctive interpretation of the concept of “sustainable development” by Phra Dhammapitaka to its root, which is his view about human nature as capable of moral and intellectual virtues when subjected to continued moral and intellectual education and praxis. Finally, it argues that this view is inadequate in that it does not take into account human's epistemological limitations, thus making the model that is built upon it an inadequate one which cannot be applicable in real life contexts too.

ความนำ

นับเป็นเวลาากว่าสองทศวรรษแล้วที่คำว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวาง แต่ดูเหมือนจะยังไม่เป็นที่กระจ่างชัดนักว่าความหมายของคำว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” นั้นคืออะไร และจะสามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมได้อย่างไร¹ ถึงแม้ว่าจะมีความพยายามผลักดันแนวคิดดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติให้ได้ผลโดยกำหนดตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ชัดเจนมากขึ้น² อย่างไรก็ตาม ความหมายและความคิดที่อยู่เบื้องหลังของมโนทัศน์ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” นั้นเป็นเช่นไรคงยังไม่เป็นที่กระจ่างชัดนัก³.

บทความนี้จะวิเคราะห์และประเมินคำอธิบายมโนทัศน์ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ในหนังสือ *การพัฒนาที่ยั่งยืน*⁴ ของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)⁵ โดยจะวิเคราะห์ให้เห็นว่าการอธิบายความหมายของการพัฒนาของพระธรรมปิฎกนั้นแตกต่างไปจากแนวทางกระแสหลักเพราะการมองธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ พระธรรมปิฎกมองมนุษย์ว่ามีธรรมชาติในทางศีลธรรมและปัญญาที่ฝึกฝนอบรมได้ อย่างไรก็ตาม จากข้อจำกัดในทางญาณวิทยาของมนุษย์ การนำตัวแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนของพระธรรมปิฎกมาปรับใช้ในบริบทที่เป็นจริงน่าจะยังมีข้อจำกัดอยู่

การพัฒนาที่ยั่งยืนกระแสหลักและข้อจำกัดในทัศนะของพระธรรมปิฎก

โดยทั่วไป ความหมายที่เป็นที่รู้จักกันมากที่สุดและถือเป็นนิยามกระแสหลักของแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนคือ นิยามการพัฒนาที่ยั่งยืนของ WCED ใน Our Common Future มักจะเป็นที่รู้จักกันในชื่อ “รายงานของบรันท์แลนด์” (Brundtland Report)⁶ ที่ว่า

“การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง” (Sustainable Development is that meets the needs of present without compromising the ability of future generations to meet their own needs)⁷

¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, *การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย*, (กรุงเทพ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546), หน้า 9.

² Cesar Cuello and Paul T. Durbin, “Sustainable Development and Philosophy of Technology,” *Phil & Tech*, 1:1&2 Fall, 1995, p. 3.

³ Cuello และ Durbin ได้สำรวจแนวทางการอธิบายความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีการอธิบายกันอยู่ในปัจจุบัน พบว่าคำอธิบายสามารถแบ่งได้น้อยถึง 5 รูปแบบที่แตกต่างกันไปซึ่งแต่ละแนวทางก็มีความคิดเบื้องหลังของคำอธิบายที่ต่างกัน โปรดดู Cesar Cuello and Paul T. Durbin, Ibid. โปรดดูเทียบกับ Karl H. Segschneider, *Debating Limits to Sustainable Development?*, Chiang Mai: Heinrich-Böll Foundation, 2002.

⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2538.

⁵ ปัจจุบัน (2551) ท่านดำรงสมณศักดิ์เป็นพระพรหมคุณาภรณ์ ในที่นี้ใช้ตามที่ปรากฏในฐานะผู้แต่งหนังสือเรื่อง *การพัฒนาที่ยั่งยืน*

⁶ World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*, Oxford: Oxford University Press, 1987.

⁷ Ibid., p. 43.

ซึ่งนิยามนี้ได้มีผู้ให้คำอธิบายไว้หลายลักษณะ⁸ คำอธิบายที่สนใจคำอธิบายหนึ่งคือคำอธิบายของนักคิดที่มีอิทธิพลสูงยิ่งของไทย นั่นคือ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่ว่า

“ถ้าเราในปัจจุบันทำลายสิ่งแวดล้อมให้เสื่อมโทรมเสียหาย ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยถอยลงไป คนรุ่นหลังในอนาคตซึ่งมีความต้องการของเขาอยู่ ก็ไม่สามารถสนองความต้องการของเขาได้เต็มที่ เขาก็ต้องประนีประนอมความต้องการของเขา คือ ลดความต้องการของเขา ที่นี้เราทำอย่างไรจะช่วยเขาได้ เราก็ต้องคำนึงถึงประโยชน์ของคนในอนาคต โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอ แต่รักษาสภาพแวดล้อมนั้นให้อยู่ในสภาพดี เมื่อถึงอนาคตคนรุ่นหลังจะสนองความต้องการของเขาอย่างไร เขาทำของเขาไปได้เต็มที่อย่างนั้น อย่างนี้เรียกว่าไม่ต้องประนีประนอม แต่ปัญหาปัจจุบันก็คือ การพัฒนาที่เราทำอยู่ขณะนี้ จะทำให้อนุชนรุ่นต่อไปในอนาคต (future generations) ต้องลำบากแน่แท้ และเขาจะต้องประนีประนอมคือจำใจลดความต้องการของเขาแน่นอน”⁹

ประเด็นที่น่าสนใจคือ ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎกมองว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนตามความหมายนี้มีข้อจำกัดเพราะไปติดอยู่ที่ “การประนีประนอม” ซึ่งการประนีประนอมนี้คือข้อจำกัดที่ทำให้การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นไปได้

“จริยธรรมของตะวันตกเป็นไปได้แค่ประนีประนอมความต้องการ เพราะถือว่ามนุษย์มีความต้องการที่แก้ไขไม่ได้ เมื่อจำเป็นจุดยุติจึงอยู่ที่ว่าจะทำอย่างไรให้คนประนีประนอมลดความต้องการ (compromise needs) ได้ แต่จริยธรรมแบบนี้ไปไม่รอด เพราะการประนีประนอมนั้นนำไปสู่ปัญหาหลักที่ไม่เข้าค่ายไม่ออก หรือ คิดตันไปไม่ได้ทั้งสองทางคือ 1. ถ้าไม่สามารถประนีประนอมลดความต้องการของตนเอง ก็ต้องเบียดเบียนกันหรือทำลายสภาพแวดล้อมกันต่อไป แล้วก็ทำให้คนอื่น ศัตรูอื่นหรือมนุษย์ในอนาคตต้องประนีประนอมลดความต้องการของเขา 2. ถ้าสามารถประนีประนอมลดความต้องการของตัวเองได้ ตัวเองก็ไม่สุขสมหวัง เพราะต้องอยู่ด้วยความจำใจฝืนใจทนทุกข์ และยังมีผลตามต่อมาอีกว่า เมื่อมนุษย์ต้องจำใจฝืนใจทนทุกข์ จริยธรรมก็ไม่ยั่งยืน เพราะมนุษย์ไม่ยอมทนอยู่ได้อย่างนั้นทั่วไปตลอดไปได้ อาจจะยอมทนอยู่ได้ระยะหนึ่ง แต่ในที่สุดการพัฒนาแบบนี้ก็ไม่ยั่งยืน จึงไม่ใช่ทางออกสมบูรณ์”¹⁰

การพัฒนาที่ยั่งยืนในทัศนะพระธรรมปิฎก

พระธรรมปิฎกมองว่าแนวความคิดในการพัฒนาที่ยั่งยืนที่องค์การสหประชาชาติประกาศไว้มีองค์ประกอบ 2 อย่าง คือ เศรษฐกิจ กับ นิเวศวิทยา (economy กับ ecology) ซึ่งจะต้องเข้าคู่ประสานเกื้อกูลกันและให้บูรณาการ (integrate) เข้าเป็นองค์รวมที่สมดุล อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของท่านองค์ประกอบทั้งสองประการนี้ยังไม่เพียงพอ จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบที่สามเข้ามาปรับให้องค์ประกอบทั้งสองอย่างนี้ประสานกลมกลืนกันได้จริง โดยไม่ต้องใช้วิธีประนีประนอมเพื่อให้องค์ประกอบเศรษฐกิจและนิเวศวิทยาไม่ขัดแย้ง

⁸ คำอธิบายหนึ่งที่ที่น่าสนใจคือ คำอธิบายของปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ โดยปรีชาจะเน้นว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นมีรากฐานอยู่ที่ “ความยุติธรรมระหว่างรุ่น” ซึ่งต่างไปจากพระธรรมปิฎก โปรดดู ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, *สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

⁹ การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 66. โปรดดูเทียบกับคำอธิบายของปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ใน ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, *อ้างแล้ว*, หน้า 81

¹⁰ การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 104-105

กัน องค์ประกอบที่สามนี้ท่านเจ้าคุณเรียกว่า “ความสามารถที่จะวิวัฒน์” (evolvability) ซึ่งเป็นองค์ประกอบฝ่ายมนุษย์ เป็นคุณลักษณะของมนุษย์ในด้านศักยภาพที่จะพัฒนาตนเอง¹¹

อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญที่ทำให้การแก้ไขปัญหारेื่องสิ่งแวดล้อมและกีดกันไม่ให้เกิดการพัฒนาเป็นไปอย่างยั่งยืนคือ **ความต้องการของมนุษย์** หรือที่พระธรรมปิฎกเรียกว่า **กิเลส**

“ปัญหาที่ปรากฏตอนนี้ที่ขัดขวางการแก้ปัญหาระบบสิ่งแวดล้อม ทำให้การแก้ปัญหการพัฒนาไม่สำเร็จ ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนไม่ได้ ก็เพราะปัญหาภิเลส 3 อย่างที่เป็นตัวขัดขวางจริยธรรม คือ ตัณหา มานะ ทิฐิ

1. ตัณหาคือ ความอยากได้ อยากบำรุงบำเรอตนเอง ให้มีความสุขสะดวกสบาย พรั่งพร้อมด้วยวัตถุมากมายสมบูรณ์ พุดง่าย ๆ ว่าความอยากได้ผลประโยชน์ 2. มานะ คือ ความต้องการยิ่งใหญ่ อยากมีอำนาจครอบครองผู้อื่น ตั้งแต่ระดับบุคคลถึงระดับสังคมประเทศชาติ พุดง่าย ๆ ว่า ความไม่อำนาจ 3. ทิฐิ ความยึดมั่นถือมั่นจนคลั่งไคล้ในค่านิยม แนวความคิด ลัทธิ ศาสนา อุดมการณ์ต่างๆ ซ่อนนี้เป็นตัวร้ายสุดที่รองรับสำหรับปัญหาไว้ให้เหนียวแน่นยึดถือและแก้ไยยาก เหมือนกับตัณหาและมานะที่ลงไปนอนก้นแล้ว”¹²

สิ่งที่น่าสนใจคือ พระธรรมปิฎกมองว่า ความคิดของทางตะวันตกและพุทธศาสนาในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีความแตกต่างกัน

“ฝรั่งมองกิเลสของคน เช่น โลภะ โทสะ ตัณหา มานะ ว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์ แก้ไขไม่ได้ จริยธรรมจึงเป็นเรื่องของความจำใจต้องหักห้ามยับยั้งไปตามใจตัว ก็เลยเป็นเรื่องฝืนใจ เพราะเป็นทางเลือกในการปฏิบัติที่จะต้องตัดสินใจยอมทำเพื่อผลดีบางอย่างโดยฝืนความปรารถนาของตน (ในขณะที่) พุทธ-ศาสนา ก็มองว่ากิเลสเป็นธรรมชาติของมนุษย์ แต่เป็นธรรมชาติที่แก้ไขได้ เพราะธรรมชาติของคนเป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาได้ แก้ไขปรับปรุงได้ เมื่อพัฒนาคนขึ้นไป ก็เปลี่ยนจากกิเลสไปเป็นคุณธรรมและปัญญาได้ จริยธรรมจึงไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องจำใจฝืนใจ แต่จริยธรรมที่แท้ต้องเป็นจริยธรรมแห่งความพอใจและความสุข ถ้าฝึกฝนพัฒนาถูกต้อง มนุษย์จะเอาชนะธรรมชาติภายในตัวเองได้ดีและเป็นจริงยิ่งกว่าการเอาชนะธรรมชาติภายนอก”¹³

พระธรรมปิฎกอธิบายว่าการพัฒนาแบบเก่าเป็นการพัฒนาที่ความต้องการทางเศรษฐกิจ (economic demands) มีความต้องการที่ไม่สมดุลกับนิเวศวิทยา กล่าวคือ ความต้องการทางเศรษฐกิจมีอยู่อย่างมากมายเกินจนนิเวศวิทยาไม่สามารถป้อนทรัพยากรให้ได้อย่างเพียงพอ พระธรรม-ปิฎกชี้ว่าสาเหตุหลักในเรื่องนี้มาจากความเชื่อเบื้องหลัง (assumption) ของเศรษฐศาสตร์ตามแนวคิดสมัยใหม่มองมนุษย์ว่ามีความต้องการไม่มีขีดจำกัด ไม่รู้จักพอ¹⁴ ซึ่งต่างจากมุมมองของทางพุทธศาสนาที่มีความแตกต่างที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก เศรษฐศาสตร์มองว่าความต้องการของมนุษย์นั้นล้นเหลือไม่ได้ แต่พุทธศาสนามองว่าความต้องการนั้นสามารถแก้ไขตลอดจนละได้ มนุษย์สามารถพัฒนาจากการเป็นอยู่ด้วยตัณหาไปสู่การเป็นอยู่ด้วยปัญญา¹⁵

ประการที่สอง เศรษฐศาสตร์มองว่าความต้องการของมนุษย์มีเพียงลักษณะเดียว แต่พุทธ-ศาสนามองความต้องการของมนุษย์ต่างออกไป

¹¹ การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 174

¹² การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 73-74

¹³ การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 96

¹⁴ การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 175 ดูเทียบกับ Rees (1998) และ ปรีชา (2538) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบทที่ 10 อย่างไรก็ดีตาม นักเศรษฐศาสตร์บางกลุ่มก็ไม่เห็นด้วยกับเรื่องนี้ นัก โปรดดู Goodland and Ledec (1998)

¹⁵ การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 176

“เศรษฐศาสตร์รู้จักความต้องการแบบเดียว แม้เขาจะพูดถึงความต้องการ (want) และอุปสงค์ (demand) ว่าแตกต่างกันอย่างไร ตลอดจนอาจจะโยงถึงความต้องการที่จำเป็น (need) และความอยาก (desire) ก็ตามแต่ก็เป็นความแตกต่างโดยเงื่อนไขหรือโดยจิตระดับ ไม่ใช่ความแตกต่างโดยประเภท และแนวความคิดนั้นก็เป็นแบบชำนาญพิเศษ แยกส่วน มองด้านเดียว มุ่งไปสู่วัตถุและการสนองความต้องการ ส่วนพุทธศาสนาแยกชัดว่าความต้องการมี 2 แบบ ความต้องการอย่างหนึ่งเรียกว่า *ตัณหา* ความต้องการอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า *ฉันทะ* และให้ความสำคัญแก่การแก้ปัญหาของมนุษย์ด้วยการปรับเปลี่ยนลดละความต้องการแบบตัณหาและส่งเสริมความต้องการแบบฉันทะขึ้นไป และฉันทะนี้แหละทำให้พัฒนามนุษย์ได้ เมื่อพัฒนามนุษย์ให้มีความต้องการแบบฉันทะแล้ว มนุษย์กลับเป็นองค์ประกอบในการกลับมาปรับอัตราความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการทางเศรษฐกิจกับการอำนวยความสะดวกทางสังคมของระบบนิเวศได้”¹⁶

เมื่อพิจารณาถึงความหมายของคำว่า “ฉันทะ” แม้ว่าท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎกจะไม่ได้ขยายความต่อหรือยกตัวอย่างว่าฉันทะในที่นี้หมายความว่าอย่างไร ความต้องการเช่นไรจึงเรียกว่าฉันทะ แต่ถ้าจากบริบทแล้วท่านเจ้าคุณน่าจะใช้ในความหมายที่เป็นที่เข้าใจกันทั่วไปคือ *ฉันทะ* คือ “ความต้องการที่จะทำ” หรือ “ความอยากทำให้ดี” ซึ่งตรงกันข้ามกับ *ตัณหา* ที่พระธรรมปิฎกอธิบายว่าคือ “ความอยากได้ อยากบำรุงบำเรอตนเองให้มีความสุขสะดวกสบาย พร้อมด้วยวัตถุที่มากมายสมบูรณ์พุด่างๆ ว่าความอยากได้ผลประโยชน์”¹⁷

นอกจากนี้ พระธรรมปิฎกยังมองอีกว่าการพัฒนาในแบบเดิมนั้น การพัฒนามีความหมายเพียงแค่พัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งอาศัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือของการพัฒนา สิ่งที่น่าสนใจคือ พระธรรมปิฎกมองว่า วิทยาศาสตร์มีฐานความคิดเพื่อการพิชิตธรรมชาติ มุ่งหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติเพื่อจัดการธรรมชาติ เอาธรรมชาติมารับใช้ตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจของมนุษย์ ในขณะที่เทคโนโลยีที่ผลิตขึ้นมาและใช้งานก็กันไปเพื่อเป็นเครื่องมือที่จะจัดการกับธรรมชาติโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ (ตอบสนอง*ตัณหา*?) ดังนั้น สิ่งที่เพิ่มเติมเข้ามาในการพัฒนา คือ “การพัฒนาคน” ที่พระคุณเจ้าเรียกสิ่งนี้ว่า *ภาวนา*¹⁸

พระธรรมปิฎกเชื่อว่าเมื่อมีการเพิ่มเติมมิติด้านการพัฒนาคน (ภาวนา) เข้ามาในการพัฒนาที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว วิทยาศาสตร์จะเปลี่ยนแนวทางความสัมพันธ์ให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างดี โดยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เทคโนโลยีที่ผลิตขึ้นบนฐานคิดนี้จะมีแรงจูงใจที่ต่างออกไป กล่าวคือ ตอบสนองการเป็นเครื่องมือการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ในขณะเดียวกันก็มีเป้าหมายครอบคลุมการพัฒนามนุษย์¹⁹ พระธรรมปิฎกขยายความการพัฒนาคน (ภาวนา) ว่าจะต้องมีการพัฒนาให้ครบ 3 ด้าน²⁰ คือ 1) ด้านพฤติกรรมและวิถีการใช้ชีวิต ตลอดจนการทำมาหาเลี้ยงชีพ 2) ด้านจิตใจ เช่น การพัฒนาคุณธรรม ความเข้มแข็งมั่นคงของจิตใจ สภาพจิตใจที่ดีงาม มีความสุข 3) ด้านปัญญา หรือปรีชาญาณ

¹⁶ การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 176

¹⁷ การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 93

¹⁸ การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 177

¹⁹ การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 178

²⁰ การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 188

คือ ความรู้ ความเข้าใจ รวมทั้งแนวคิด ทักษะ และค่านิยม เมื่อมีการพัฒนาอย่างถูกต้อง คนก็พร้อมที่จะ **ปฏิบัติอย่างถูกต้อง** ต่อทุกสิ่งที่คุณเข้าไปเกี่ยวข้อง ก่อประโยชน์ให้แก่ตนเองและผู้อื่น มีพฤติกรรมไม่ เบียดเบียน มีความรู้สึกนึกคิดและทัศนคติที่ดีงามต่อธรรมชาติแวดล้อม มองและปฏิบัติต่อธรรมชาติในทาง ที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ²¹ ดังที่พระธรรมปิฎกได้สรุปลักษณะของความสัมพันธ์ที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ ยั่งยืนไว้ว่า

ระบบความสัมพันธ์ที่ถูกต้องของมนุษย์ที่พัฒนาแล้วคือ การยอมรับความจริงว่ามนุษย์เป็นส่วนร่วมที่อยู่ในระบบการดำรงอยู่และ ความสัมพันธ์ของธรรมชาติ มนุษย์พึงพัฒนาคนให้มีความสามารถมากยิ่งขึ้นไป ในการที่จะช่วยให้มนุษย์และสัตว์อื่นทั้งหลายเป็น ส่วนร่วมในธรรมชาตินั้นเอื้ออำนวยประโยชน์เกื้อกูลแก่กัน มีการเบียดเบียนกันน้อยลงๆ ภายในโลกที่มีสภาพอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่ การเป็นอยู่อย่างผาสุกยิ่งขึ้น พุทธศาสนิกชนเห็นว่า พัฒนาให้มนุษย์สามารถได้รับประโยชน์จากธรรมชาติ โดยธรรมชาติแวดล้อมที่ดี ขึ้นด้วย อย่างน้อยก็ให้มนุษย์ได้ประโยชน์โดยไม่ทำให้ธรรมชาติแวดล้อมเสียหาย ²²

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่าพระธรรมปิฎกมองว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนกระแสหลักที่เป็นการ พัฒนาที่สนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมลด ความสามารถของเขาในการที่จะสนองความต้องการของเขาเป็นเพียงการนำเอาประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมมา ให้ความสนใจควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งทัศนะของพระธรรม-ปิฎก การปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดความ ยั่งยืน (เช่น การแก้ไขประชากรที่หมายรวมไปถึงปัญหาอื่นที่เกี่ยวข้องกัน เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่ง เกี่ยวโยงกับปัญหาด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ ปัญหาความยากจนซึ่งโยงกับปัญหาด้านการสาธารณสุขและ การแพทย์) นั้นเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ยาก เพราะแกนกลางของปัญหาเหล่านี้คือ ปัญหาเรื่องคน พระธรรมปิฎก มองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่อง “สิ่งฝืนธรรมชาติ” ของคนในสังคมบริโภคนิยมที่ต้องการจะตอบสนองการพัฒนา เศรษฐกิจของตนเองโดยไม่คำนึงถึงปัญหาสภาพแวดล้อมหรือบางทีรู้แต่ก็มองข้ามไป ซึ่งการแก้ไขจะต้อง มาจากการพัฒนาคนให้มีจริยธรรม ซึ่งพระธรรมปิฎกมองว่ารากฐานทางจริยธรรมของตะวันตกนั้นมี ข้อจำกัดในเรื่องนี้ กล่าวคือ ตะวันตกมองว่า**ความต้องการของมนุษย์เป็นธรรมชาติที่แก้ไขไม่ได้ของมนุษย์** การทำตามกฎศีลธรรมจึงต้องเป็นการยับยั้งใจ ฝืนใจเลือกกระทำเพื่อผลดีบางอย่างโดยฝืนความปรารถนา ของตน จึงทำให้ศีลธรรมแบบนี้อยู่ได้ไม่ยั่งยืน แต่ในทางกลับกัน พุทธศาสนามองว่า **ความต้องการของ มนุษย์ (กิเลส) เป็นธรรมชาติที่แก้ไขได้ของมนุษย์** เมื่อพัฒนาคน กิเลสของคนจะเปลี่ยนไปเป็นคุณธรรมและ ปัญญา จริยธรรมจึงไม่จำเป็นต้องฝืนใจ เป็นจริยธรรมที่คนทำพอใจและมีความสุข ศีลธรรมจึงอยู่ได้ยั่งยืน

²¹ การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 180

²² การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 184

กระบวนการพัฒนาคนหรือที่เรียกว่า *ภาวนา* คือการฝึกฝนคนเพื่อเปลี่ยนจากกิเลสให้ไปเป็นฉันทะ เปลี่ยนความต้องการประโยชน์ส่วนตนหรือประโยชน์ทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียวให้ไปเป็นการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มนุษย์มีความสัมพันธ์อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างดี เกื้อกูลซึ่งกันและกัน และเห็นความสำคัญของการพัฒนามนุษย์ ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนก็คือ การพัฒนาที่มีคุณภาพ เป็นองค์รวม (holistic) พัฒนาเศรษฐกิจแต่ไม่ทำให้สิ่งแวดล้อมเสียไป และทำให้งิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎธรรมชาติโดยมีกระบวนการพัฒนาคน (ภาวนา) เป็นรากฐาน²³

ข้อสังเกตส่งท้าย

ทัศนะของพระธรรมปิฎกมีข้อนำสังเกตอยู่ว่า การพัฒนาให้คนมีคุณธรรม มีปัญญาจะต้องเป็นแกนกลางจึงจะแก้ไขปัญหาและก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ไม่ใช่การพัฒนาความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี²⁴ พระธรรมปิฎกมองว่าเมื่อพัฒนาคนดีแล้ว คนนั้นก็รักษาธรรมชาติแวดล้อมได้ แสวงความรู้ทางวิทยาศาสตร์ด้วยแรงจูงใจที่ถูกต้อง ใช้เทคโนโลยีในทางสร้างสรรค์ พัฒนาเศรษฐกิจในทางที่ไม่มีผลลบ เฉพาะอย่างยิ่ง จะต้องพัฒนาคนให้มีฐานความคิดในการสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างถูกต้องในขณะที่ **ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นความรู้ที่ยังมีข้อจำกัด**

“เมื่อพัฒนาคนอย่างถูกต้อง (นั่นคือตามแนวทางพุทธศาสนา: ผู้เขียน) คนก็พร้อมที่จะปฏิบัติอย่างถูกต้องต่อทุกสิ่งที่คุณเข้าไปเกี่ยวข้องกับให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น มีพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน ... พูดให้เด่นชัดขึ้นอีกว่า เมื่อคนมีการพัฒนาถูกต้อง เขาก็มีความนึกคิดและทัศนคติที่ดีงามต่อธรรมชาติแวดล้อม จะมองและเกี่ยวข้องกับปฏิบัติต่อธรรมชาติแวดล้อมในทางเกื้อกูลซึ่งกันและกัน”²⁵

“เทคโนโลยีนั้นต้องอาศัยความรู้จากวิทยาศาสตร์ และวิทยาศาสตร์นั้นก็ยังมีความรู้ที่ไม่สมบูรณ์ ไม่ทั่วตลอด ไม่ครอบคลุม ไม่เพียงพอ ทำให้เกิดปัญหามากมาย ยกตัวอย่างเรื่อง CFC²⁶ ที่ว่าเมื่อปี 1930 ขอมรับกันว่าปลอดภัยที่สุด ไม่มีปัญหา แต่พอถึงปี 1976 กลับประกาศใหม่ว่าแย่แล้ว มันทำลายสิ่งแวดล้อมจะทำให้โลกพินาศ เพราะฉะนั้นในเรื่องเทคโนโลยีจะประมาทไม่ได้ตลอดเวลา”²⁷

²³ ความคิดในเรื่องนี้สอดคล้องกับแนวคิดนิเวศวิทยาระดับลึกอย่างน่าสนใจยิ่ง กล่าวคือ นิเวศวิทยาระดับลึกมองว่าทุกสรรพสิ่งในโลกชีวะ (biosphere) มีสิทธิในตัวเองที่จะดำรงอยู่และเจริญงอกงามในแบบของตัวเอง ธรรมชาติล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน เผ่าพันธุ์มนุษย์มิได้มีสถานะเหนือกว่าสิ่งอื่นภายในโลก ดังนั้น เป้าหมายและผลประโยชน์ของมนุษย์มิได้เป็นสิ่งที่สามารถหยิบยกให้เหนือไปกว่าประโยชน์ของสภาวะแวดล้อมโดยรวม โปรดดู เนืองน้อย (2537) เทียบกับ เอกวิน (2550) และ Rees (1998)

²⁴ การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 75-76

²⁵ การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 180

²⁶ CFC คือ สาร คลอโรฟลูโอคาร์บอน (Chlorofluorocarbon) เป็นสารประกอบที่เกิดจาก คลอรีน (Cl) ฟลูออรีน (F) และ คาร์บอน (C) มักใช้ในอุตสาหกรรมหลายอย่าง เช่น ตู้เย็น ถังดับไฟ โดยสาร CFC นี้ มีความเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม เพราะเป็นสารที่ทำลายชั้นโอโซนของโลก เมื่อชั้นโอโซนเกิดช่องโหว่ ทำให้รังสีอัลตราไวโอเลต (UV) สามารถแผ่เข้ามาสู่ผิวโลกได้มากขึ้นทำให้โลกร้อนและมีผลทำให้เกิดมะเร็งผิวหนังได้

²⁷ การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 179

สิ่งที่น่าสนใจคือ คนที่พัฒนาแล้วตามทัศนะของพระธรรมปิฎกที่ว่านี้สามารถรู้เท่าทัน ครอบคลุม แท่งทะเลผลกระทบที่ตามมาของเทคโนโลยีต่างๆ ได้จริงหรือไม่ ในทัศนะของผู้เขียนคิดว่า **ไม่น่าจะได้** เพราะข้อจำกัดทางด้านญาณวิทยาของมนุษย์ กล่าวคือ ผู้เขียนมองว่าอนาคตเป็นสิ่งที่เราไม่สามารถคาดเดาว่า จะเกิดขึ้นได้จริง เพราะข้อจำกัดของมนุษย์เองในความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติทั้งหมด²⁸ ในทำนองเดียวกัน การเกิดขึ้นของเทคโนโลยีและผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถทำนายได้ ดังเราจะเห็นได้จากการที่ นักวิทยาศาสตร์ที่มีชื่อเสียงในอดีตคาดเดาผิดอยู่เสมอ เช่น ลอร์ด เคลวิน (Lord Kelvin) กล่าวเมื่อปลาย ศตวรรษที่ 19 ว่า วิทยุไม่มีอนาคต เครื่องจักรซึ่งหนักกว่าอากาศแต่บินได้เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ รังสีเอกซ์ เป็นเรื่องล้อเล่น จอห์น ฟอน นอยมันน์ (John Von Neumann) กล่าวในปี ค.ศ. 1956 ว่าในสองสามทศวรรษ ข้างหน้าพลังงานจะเป็นของฟรีเหมือนอากาศ นอกจากนี้ การค้นพบสิ่งใหม่บางครั้งก็เป็นเรื่องบังเอิญ เช่น ทรานซิสเตอร์²⁹ บางครั้ง เทคโนโลยีที่ดูเหมือนมีประโยชน์มากกลับส่งผลร้ายในอนาคตที่ไกลออกไปและ ไม่สามารถคาดเดาผลได้ง่ายๆ เช่น ในสมัยก่อน มาเลเรียเป็นโรคที่คร่าชีวิตมนุษย์เป็นอันมาก จึงมีการนำ DDT ซึ่งเป็นยาฆ่าแมลงที่ใช้ในการป้องกันมาเลเรียที่มีประสิทธิภาพมาใช้ในช่วง 60 ปีก่อน จนกระทั่งเลิก ใช้ไปเมื่อเราทราบผลกระทบของมันในเวลาต่อมา³⁰

จึงเป็นเรื่องน่าสงสัยว่าการเป็นคนดีมีศีลธรรมหรือมีปัญญาเท่าใดถึงจะเพียงพอในการคาดเดาการ เกิดขึ้นของเทคโนโลยีและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การนำตัวแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนของพระ ธรรมปิฎกมาปรับใช้ในบริบทที่เป็นจริงจึงน่าจะยังมีข้อจำกัดอยู่.

²⁸ สิริเพ็ญ พิริยะจิตกรกิจ. “เทคโนโลยีอาหารกับคุณค่าในบริบทสังคมไทย.” **วารสารสมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทย**, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1, 2549, หน้า 32

²⁹ Charles Hard Townes. “Unpredictability in Science and Technology.” in Martin Moskovits (eds.), **Science and Society: The John C. Polanyi Nobel Laureates Lecture**, Ontario: House of Anansi Press Limited, 1955, pp. 29-42.

³⁰ Rachel Carson. **Silent Spring**, Boston: Houghton Mifflin, 1962.

บรรณานุกรม

- เนื่องน้อย บุญชนตร. (2537). **จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม: โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก**.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2538). **สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2538). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2546). **การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย**.
กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สิริเพ็ญ พิริยะจิตกรกิจ. (2549). “เทคโนโลยีอาหารกับคุณค่าในบริบทสังคมไทย.” **วารสารสมาคม
ปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทย**, 1, 1. หน้า 22-39.
- เอกวิน ขุนบุญจันทร์. (2550). “นิเวศวิทยาระดับลึกและการตระหนักรู้ในตนเอง.” **วารสารปรัชญาและ
ศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**, 1, 2. หน้า 21-39.
- Carson, Rachel. (1962). **Silent Spring**. Boston : Houghton Mifflin.
- Cuello, Cesar and Paul T. Durbin. (1995). “Sustainable Development and Philosophy of Technology.”
Phil & Tech, 1, 1&2 Fall,
- Goodland, Robert and George Ledec. (1998). “Neoclassical Economics and Principles of Sustainable
Development.” In Louis P. Pojman (ed.) **Environmental Ethics: Readings in Theory and
Application**. (pp. 515-521). Belmont : Wadsworth.
- Rees, William E. (1998). “Sustainable Development: Economic Myths and Ecological Realities.” in
Louis P. Pojman (ed.) **Environmental Ethics: Readings in Theory and Application**, (pp. 494-
499). Belmont : Wadsworth.
- Segsneider, Karl H. (2545). **Debating Limits to Sustainable Development?**, Chiang Mai : Heinrich-
Böll Foundation.
- Townes, Charles Hard. (1955). “Unpredictability in Science and Technology.” in Martin Moskovits
(eds.), **Science and Society: The John C. Polanyi Nobel Laureates Lecture**. (pp. 29-42.)
Ontario : House of Anansi Press Limited.
- World Commission on Environment and Development. (1987). **Our Common Future**. Oxford : Oxford
University Press.

วาทกรรมเรื่องประโยชน์ระหว่างพระพุทธศาสนาและเสรีนิยมใหม่

สมบูรณ์ เอี่ยมอารีวงศ์

นิสิตปริญญาเอก สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้ ศึกษาคำที่ใช้ทั่วไป คือ คำว่า “ประโยชน์” ในมุมมองของเสรีนิยมใหม่ (ซึ่งมีรากฐานจากเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก และอรรถประโยชน์นิยม) และในมุมมองพระพุทธศาสนา โดยตั้งคำถามไปยังข้อสมมุติพื้นฐาน (Assumption) ของวาทกรรมดังกล่าวว่ามีที่มาจากพื้นฐานทางความคิดอย่างไร เป็นวาทกรรมเพื่อประโยชน์ของใคร และวาทกรรมนี้มีเป้าหมายสูงสุดอย่างไร การค้นหาคำตอบเหล่านี้จะสามารถทำให้เราเข้าใจถึง สิ่งที่วาทกรรมนี้ได้สร้างต่อเนื่องเป็น โครงสร้างทางอำนาจต่างๆ ในสังคมปัจจุบัน และก่อให้เกิดความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงสู่กระบวนทัศน์ใหม่ได้ในลำดับต่อไป

บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า วาทกรรมเรื่องประโยชน์ในเสรีนิยมใหม่และในพระพุทธศาสนา มาจากชุดทางความคิดที่แตกต่างกัน คือ เรื่องที่หนึ่ง **พื้นฐานความคิด** เสรีนิยมใหม่สืบทอดความคิดมาจากเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก และปรัชญาอรรถประโยชน์นิยม โดยมีพื้นฐานในแบบ **คติที่เน้นผลที่ตามมา** (Consequentialism) คือ มีเป้าหมายและผลเป็นตัวตั้ง ไม่สนใจแรงจูงใจและวิธีการที่จะไปสู่เป้าหมายนั้น ในขณะที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับแรงจูงใจ วิธีการ และเป้าหมาย อีกทั้งจะเป็นประโยชน์ได้ก่อต่อเมื่อทั้งสามองค์ประกอบนี้ชอบธรรมหรือเป็นสายกุศลเท่านั้น คือ เป็นจริยศาสตร์แบบ **สัมบูรณ์นิยม** (absolutism) เมื่อมองในมุมการให้ความสำคัญกับเจตนาและวิธีการ แต่พระพุทธศาสนาก็มี **คติที่เน้นผลที่ตามมาด้วยเช่นกัน** (ซึ่งอาจนอกเหนือความคิดของสำนักสัมบูรณ์นิยมที่เคร่งครัด) จากพื้นฐานความคิดนี้ ทำให้เสรีนิยมใหม่ และพระพุทธศาสนา มีความคิดในสิ่งที่ถูกต้องแตกต่างกัน ประโยชน์ในเสรีนิยมใหม่เป็นอัตวิสัยตามที่ผู้มีอำนาจเป็นคนกำหนดและจัดลำดับความสำคัญ ในขณะที่ประโยชน์ในพระพุทธศาสนามีความเป็นวัตถุวิสัย

เรื่องที่สอง **ผู้รับประโยชน์** ในเสรีนิยมใหม่ นั้นประกาศวาทกรรมผู้รับประโยชน์ คือ ปัจเจกบุคคล และสังคม ผ่านมือที่มองไม่เห็น แต่ผู้รับประโยชน์ที่แท้จริง คือ ผู้ควบคุมกติกาสถาปนา ในขณะที่พระพุทธศาสนา เสนอการกระทำและรับประโยชน์โดยตรงของปัจเจกบุคคล เมื่อปัจเจกบุคคลได้รับประโยชน์จากการลดละกิเลสแล้ว จึงจะมีปัญญาและปราศจากอคติในการสร้างประโยชน์ให้แก่ส่วนร่วม นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังยกย่องผู้ที่ทำประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นพร้อม ๆ กัน

เรื่องที่สาม **ประโยชน์สูงสุด** เสรีนิยมใหม่มีเป้าหมายสูงสุด คือ การเพิ่มการบริโภค เพื่อรักษาความเติบโตไว้ให้นานที่สุด ในขณะที่พระพุทธศาสนาเสนอประโยชน์สูงสุด จากการบริโภคปัจจัย ๔ ที่พอเหมาะ แต่เข้าหาความสุขจากมิติอื่น ๆ โดยเฉพาะทางจิตและการแสวงหาปัญญา เพื่อความสงบเย็นภายในจิตและสันติสุขในสังคมภายนอก

Abstract

This article is intended to study a basic idea of ‘Benefit’ (or ‘Utility’ in Economics term) both in Neoliberalism (which also derived from mainstream economics and Utilitarianism) and Buddhism. The purpose is to question the assumption of the discourse of benefit which includes the question of the basic philosophy from which it comes, the question of persons whom it is for and the ultimate purpose of benefit. To find out these answers will result in understanding what this discourse leads to various power structures in present society and also leads to the attempt to shift to a new paradigm.

This article indicates that the discourse of benefit both from Neoliberalism and Buddhism are different. First, the basic philosophy of Neoliberalism, mainstream Economics and Utilitarianism are from Consequentialism. It is emphasized on goal and result and less interested in which intentions and means they are, while Buddhism is interested in intention, mean or action and goal. What will be benefit will be composed of these three and might be only Kusala or righteous. In this aspect of concerning intention and mean or action, it may be called as Absolutism ethics (opposite to Consequentialism). However Buddhism is also Consequentialism as it is also concerned with goal (this may be debatable to strictly Absolutism school). For those who are not familiar with Buddhism, Buddhism is briefly speaking as an umbrella view that relates to many others and leads people to detach to those views. From these different basic philosophies, both lead to different idea of righteousness. The benefit from Neoliberalism idea is more subjective according to the authority to define and set priority whereas the benefit from Buddhism is more objective.

Second, the persons who get benefit in Neoliberalism are declared as individual and society through the invisible hands mechanism ; nevertheless, the one who really accumulates the benefit is the mechanism controller. Buddhism proposes the principle of action and benefit first directly to each individual and once this individual benefits from reducing Kilesa or defilements then he will have wisdom and no Agati or prejudices to create benefit for the society. Moreover, Buddhism admires those who do both at the same time.

Third, the ultimate goal in Neoliberalism is to increase consumption to maintain economic growth. On the contrary, Buddhism suggests consuming appropriately and approaching happiness in other dimensions especially in mind and in searching wisdom. These will internally cool down the mind and externally create peace in the society.

1. บทนำ

จากการที่ผู้เขียนได้เข้าร่วมสัมมนาทางเศรษฐศาสตร์หลายครั้งในระยะเวลาที่ผ่านมา เนื้อหาสัมมนาล้วนเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาเรื่องแนวความคิดเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism)¹ และโลกาภิวัตน์ (Globalization) ซึ่งมีอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่อยู่เบื้องหลัง มีคำๆ หนึ่งกลับมาปรากฏและใช้เป็นแนวความคิดหลักในข้อสมมุติพื้นฐานของ ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก หรือ เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก รวมทั้งเป็นพื้นฐานหลักของ อุดมการณ์ ที่กำหนด นโยบายเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ หรือที่เรียกว่า “ฉันทามติแห่งวอชิงตัน” (Washington Consensus) ซึ่งมีมติต้องการให้รัฐบาลมีบทบาทลดลง และให้ระบบตลาดเสรีมีบทบาทมากขึ้น คำที่กล่าวถึงนี้ก็คือคำว่า “ประโยชน์”

คำว่า “ประโยชน์” นี้ใช้ในบริบทของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ในแง่ที่ว่า “ปัจเจกบุคคลตัดสินใจเลือก โดยคำนึงถึง ประโยชน์ สูงสุดส่วนตนเป็นสภาวะ ภายใต้ข้อจำกัดที่ตนเผชิญ (Optimization under Constraints)” และ “หากแต่ละคนมีพฤติกรรมในทางที่ทำให้ตนได้ประโยชน์สูงสุด สังคมส่วนรวมซึ่งหมายถึงปัจเจกบุคคลแต่ละคนบวกรวมกัน ก็จะได้ประโยชน์สูงสุดตามไปด้วย...”²

ความจริงคำว่า “ประโยชน์” เป็นคำพื้นฐานที่ใช้อย่างแพร่หลายในวงการต่างๆ ทั้งวงการวิทยาศาสตร์ รัฐศาสตร์ บริหารธุรกิจ ไปจนถึงศาสนาและปรัชญา ดังจะพบการใช้ในวลีต่างๆ อาทิ “ใช้ประโยชน์” (Function), “เป็นประโยชน์” (Usefulness), “ได้(เพื่อ)ประโยชน์” (Benefit (for)), “ผลประโยชน์” (Interest) และ “อรรถประโยชน์” (Utility) เป็นต้น³

คำที่ใช้อย่างพื้นฐานและแพร่หลายเช่นนี้ อาจดูเหมือนไม่น่ามีปัญหาอะไรในเรื่องความหมาย และไม่มีอะไรน่าสนใจ อย่างไรก็ตามเมื่อทดลองตั้งคำถามกับคำๆ นี้ กลับเกิดคำถามขึ้นมาว่า ประโยชน์ ที่กล่าวกันอย่างที่เข้าใจกันนั้น เป็นเรื่อง อัตวิสัย ที่ผู้ใดกำหนดหรือผู้มีอำนาจกำหนดขึ้น หรือเป็น วัตถุวิสัย ที่มีข้อเท็จจริงหรือประสบการณ์ยืนยันได้เหมือนกัน ประโยชน์ในมุมมองของเสรีนิยมใหม่ในประเด็น “ประโยชน์สูงสุดส่วนตนเป็นสภาวะ” นั้นหมายความว่าอย่างไร ประโยชน์ส่วนตัวและประโยชน์ส่วนรวมทำ

¹ เสรีนิยมใหม่ คือ แนวคิดสนับสนุนตลาดเสรี การค้าเสรี และการกระจายการตัดสินใจ เชื่อว่าเสรีภาพทางเศรษฐกิจที่สูงจะสัมพันธ์กับมาตรฐานการครองชีพที่สูง, ความสุขของแต่ละคน และสันติภาพ ทั้งนี้ เสรีนิยมใหม่นี้ กลับมามีบทบาทตั้งแต่ทศวรรษ 1970 รายละเอียดดูได้จาก Wikipedia, “Neoliberalism”, <http://en.wikipedia.org/wiki/Neoliberalism#cite_note-fraser-0>, October 2008. และ Anup Shah, “A Primer on Neoliberalism”, <<http://www.globalissues.org/article/39/a-primer-on-neoliberalism#GoingGlobo>>, October 2008.

² ปกป้อง จันวิทย์, “นโยบายเศรษฐกิจทางเลือกภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ กรณีศึกษาว่าด้วยมาตรการกำกับและจัดการทุนเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศ (Capital Controls)”, ใน โครงการวิจัยเรื่อง “นโยบายเศรษฐกิจทางเลือกภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่: บทสำรวจองค์ความรู้และประสบการณ์”, เอกสารประกอบการเสวนาวิชาการเรื่อง “นโยบายเศรษฐกิจทางเลือกภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่: บทสำรวจองค์ความรู้และประสบการณ์”, (กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2551) หน้า 11-12.

³ ที่ยกมานี้เป็นเพียงตัวอย่างของการเทียบเคียงกันเท่านั้น ยังมีคำที่มีความหมายเดียวกันนี้อีกมาก อาทิ Benefit มีอภิมานศัพท์ (Thesaurus) ที่ใช้ในบริบทแตกต่างกัน เช่น advantage, benefaction, benefice, beneficence, benevolence, blessing, bonus, dividend, fringe benefit, perk, perquisite, privilege ดูรายละเอียดใน Thesaurus.com, “Benefit”, <<http://thesaurus.reference.com/browse/benefit>>, June 2008.

อย่างใดก่อนและหลัง และประโยชน์ของทุกคนรวมกันจะเป็นประโยชน์ของสังคม ความคิดนี้เชื่อถือได้จริงหรือไม่ อย่างไร

นอกจากนี้หากนำกรอบคิดจากสาขาวิชาการอื่นๆ อาทิ จาก พระพุทธศาสนาเข้ามาเปรียบเทียบกับ ความคิดของเสรีนิยมใหม่แล้ว⁴ จะเกิดคำถามขึ้นอีกว่า แนวความคิดเรื่อง ประโยชน์ ในพระพุทธศาสนาและ ในเสรีนิยมใหม่นี้ ให้ ความหมายเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร ทั้งสองความคิมนองประโยชน์ จาก พื้นฐานความคิดใด ผู้รับประโยชน์ควรเป็นของกลุ่มใดก่อน กลุ่มใดหลัง รวมทั้ง ประโยชน์สูงสุดของทั้งสองความคิดเพื่อเป้าหมายอะไรและเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร

บทความนี้จะแสดงให้เห็นถึงความเหมือนและแตกต่างกันระหว่างระบบความคิดทั้งสองระบบ ใน มุมมองผ่านวาทกรรมของคำว่า “ประโยชน์” การตระหนักถึงแนวความคิดดังกล่าวอย่างชัดเจน ย่อมจะเป็น สิ่งสำคัญขั้นต้นในการสร้างองค์ความรู้ และความรู้ดังกล่าวย่อมนำไปสู่ความเข้าใจถึงการเกิดอำนาจ ดังที่ มิเชล ฟูโก (Michel Foucault) ได้ให้ความหมายของคำว่า วาทกรรม (Discourse) ว่า คือ “ระบบความคิด (system of thoughts) ที่ประกอบด้วยความคิด (ideas), ทศนคติ (attitudes), วิถีแห่งการกระทำ (courses of action), ความเชื่อ (beliefs) และการปฏิบัติ (practices) ซึ่งจะสร้างเรื่องราว (subjects) และโลก ขึ้นมาอย่างเป็นระบบจากการกล่าววาทะนั้น”⁵

นอกจากนี้วาทกรรมยังเป็นเรื่องของทฤษฎีการวิเคราะห้ปริบท อาทิ บรรทัดฐาน และข้อสมมุติพื้นฐาน (Assumption) ที่อยู่เบื้องหลังการเกิดวาทกรรมนั้น ๆ ด้วย⁶

4 การนำกรอบแนวคิดทางพระพุทธศาสนา มาเปรียบเทียบกับ กรอบแนวคิดเศรษฐศาสตร์เสรีนิยมใหม่นั้น ทางหนึ่งดูเหมือนเป็นการเปรียบเทียบของสองแนวทางที่มีสถานะ ขอบเขตความสนใจ และมีธรรมชาติที่แตกต่างกันมาก หรือ เป็นการเปรียบเทียบมวสาคลกับมวยไทยต่างรุ่นกัน ในลักษณะที่เศรษฐศาสตร์มุ่งสนใจเฉพาะส่วน ขณะที่พระพุทธศาสนาสนใจในกรอบที่กว้างขวางกว่า แต่เมื่อพิจารณาในภาพกว้างแล้ว ทั้งสองแนวทางเป็นเรื่องของระบบความคิด และองค์ความรู้ ที่ต่างนำวาทกรรมของตน (ซึ่งเกิดจากบรรทัดฐาน และข้อสมมุติพื้นฐานหนึ่ง ๆ) ไปก่อให้เกิดโครงสร้างอำนาจทางวัฒนธรรมความเชื่อ ทางสังคม ทางการเมือง และทางเศรษฐกิจที่ตั้งบนพื้นฐานของตนเอง (ดูนิยามวาทกรรม ในเนื้อหาต่อไปและเชิงอรรถที่ ๖ และ ๗) ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาในภาพเฉพาะแล้ว การเปรียบเทียบกรอบแนวคิดทั้งสองในเรื่องเดียวกัน คือ เรื่องประโยชน์” ซึ่งเป็นแนวความคิดพื้นฐาน อาจถือว่ามีน้ำหนักในระดับเดียวกันได้ แม้ว่ากรอบความคิดของสังคมโลกในปัจจุบันจะให้น้ำหนักกับวาทกรรมจากทางเศรษฐศาสตร์มากกว่า การเปรียบเทียบนี้เพื่อตั้งข้อสงสัยต่อพื้นฐานของวาทกรรมดังกล่าว อันอาจช่วยให้เราได้ความรู้ เพื่อนำไปสร้างกระบวนทัศน์ใหม่ (ดังปรากฏเป็นยุคหลังนยุค (Post Modern) ในปัจจุบัน) และโครงสร้างอำนาจในด้านต่าง ๆ ที่แตกต่างจากปัจจุบัน ตัวอย่างของวิธีการนี้ ได้แก่ การตั้งคำถามกับข้ออ้างข้อที่ ๕ ในเรขาคณิตของยูคลิด(Euclidean geometry) ที่กำหนดว่า ถ้าเส้นตรงเส้นหนึ่งตัดเส้นตรงคู่หนึ่ง ขนาดของมุมภายในที่อยู่ข้างเดียวกันของเส้นตัดรวมกันได้น้อยกว่าสองมุมฉาก ดังนั้น เส้นตรงทั้งสองนั้น เมื่อต่อออกไป จะพบกันบนข้างที่มุมรวมกันน้อยกว่า สองมุมฉาก ข้ออ้างข้อนี้ หรือ เรียกว่า ข้ออ้างเส้นขนาน เมื่อรวมกับข้ออ้างอื่นนำไปสู่ทฤษฎีบทต่าง ๆ แต่เมื่อมีคนตั้งคำถามกับข้ออ้างข้อนี้ ว่า เส้นตรงสองเส้นที่มุมภายในเท่ากับสองมุมฉากนี้ตัดกันได้ นำไปสู่ขอบฟ้าของเรขาคณิตอีกแนวทางที่รู้จักในชื่อของNon-Euclidean geometry ดูรายละเอียดเรื่องนี้เพิ่มเติมได้ที่ Wikipedia, "Non euclidian geometry", < http://en.wikipedia.org/wiki/Non_euclidian_geometry>, October, 2008.

5 Wikipedia, "Discourse", <<http://en.wikipedia.org/wiki/Discourse>>, June 2008. ปรากฏคำนิยามที่กล่าวถึงว่า“systems of thoughts composed of ideas, attitudes, courses of action, beliefs and practices that systematically construct the subjects and the worlds of which they speak”

6 ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ,รัฐศาสตร์แนววิพากษ์,(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์2544, หน้า (23) พูดถึงความคิดฟูโกว่า“วาทกรรม เป็นคำกำหนดทุกอย่างและเราไม่มีวันที่จะฉีกออกไปจากสิ่งที่เรียกว่าวาทกรรม ตรงเท่าที่วิธีการหาความรู้ของเรายังเป็นการเข้าไปจัดระบบระเบียบ ลำดับชั้นของสิ่งที่เราอ้างว่ารู้ ในรูปของวาทกรรม” ส่วนในNick Crossley, **Key Concepts in Critical Social Theory**,

การที่แนวความคิดเรื่อง “ประโยชน์” ตามความคิดเสรีนิยมใหม่สามารถเติบโตและครอบคลุมไปทั่วโลก⁷ โดยการสร้าง วาทกรรม ขึ้นมาเพื่อให้อธิบายทฤษฎีอุดมการณ์ และนโยบายทางเศรษฐกิจ ตลอดจนกิจกรรมที่ตามมาภายใต้ระบบความคิดและเหตุผลชุดเดียวกัน จนทำให้ประเทศพัฒนาแล้วสามารถนำประเทศอื่นๆ ไปสู่เป้าหมายตามที่ประเทศพัฒนาแล้วต้องการได้ ในทางกลับกันเป็นไปได้หรือไม่ที่

(Great Britain: Sage Publications Ltd., 2006), pp.60-63. ได้อธิบาย วาทกรรม หรือ Discourse ว่าความหมายอย่างง่าย คือ คำพูด หรือ การสื่อสารในวิธีการต่าง ๆ โดยที่การวิเคราะห์วาทกรรมในเรื่องใด ๆ คือ การระบุถึง คำศัพท์เฉพาะกลุ่มของบรรทัดฐาน(norm) หรือ กฎเกณฑ์ เพื่อกำหนด และให้ความหมายกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ด้วยแบบแผน และเทคนิคโวหารต่าง ๆ จะมีจุดเน้นพิเศษ คือ การให้ความสำคัญกับบริบท (Context) และการวิเคราะห์บริบทนี้ มีข้อสมมุติพื้นฐาน(Assumption) คือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการใช้จะไม่รู้สึกถึงระบบแบบแผนที่อาศัยอยู่ หรือ ไม่รู้สึกถึงผลที่ตามมาจากการใช้ที่พูดไป การวิเคราะห์แบบนี้จึงต้อง ขุด และ รื้อสร้าง สิ่งที่อยู่ข้างใต้ขึ้นมา โดย ฟูกโก จะให้ความสำคัญกับ ประวัติการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ภายในของการเกิดวาทกรรม เช่นเดียวกับเงื่อนไขเชิงสถาบัน และปัญหาทางสังคม ที่เอื้อต่อการเกิด การก่อตัว และการอยู่รอดของวาทกรรมนั้น ๆ ด้วย ขณะที่เจอเกน ฮาเบอร์มัส(Jürgen Habermas) ใช้คำว่า วาทกรรม เพื่อแสดงถึงการตั้งคำถามกับ บรรทัดฐาน และ ข้อสมมุติฐานพื้นฐาน ที่มักเชื่อโดยไม่สงสัย

⁷ เหตุผลและข้ออ้างในที่นี้ เริ่มตั้งแต่ หลักศูตริวิชาเศรษฐศาสตร์ในประเทศต่าง ๆ ส่วนศึกษานบนพื้นฐานของความคิดอรรถประโยชน์ตาม เศรษฐศาสตร์ตะวันตก จนถึงการค้าเสรีนโยบายทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะช่วงวิกฤติ ซึ่งโดยส่วนใหญ่ดำเนินการตามองค์การทางการเงินระหว่างประเทศที่ ไปพึ่งพิง รวมถึง การริเริ่มแนวความคิดของประเทศพัฒนาแล้ว อาทิ ธรรมภิบาล(Good Government) (ดูเพิ่มเติมในเชิงอรรถถัดไป) , ถิ่นตามดิ วอชิงตัน ที่ให้ลดกฎเกณฑ์, แปรรูปรัฐวิสาหกิจ, เปิดเสรีทางการค้า เป็นต้น

⁸ ตัวอย่างการสร้างวาทกรรมและนำไปสู่กิจกรรมต่าง ๆ ปรากฏในบทความWolfgang H. Reinicke, “Global Public Policy”, Foreign Affairs, Vol.76 No.6 : 127-138. บทความนี้ (ภายหลังได้พิมพ์ขยายเป็นหนังสือ เรื่องGlobal Public Policy: Governing Without Government?) เริ่มจากการกลับมาพิจารณาของโลกาภิวัตน์ และการพึ่งพาทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ เพื่อ นำไปสู่การขับเคลื่อนบทบาทของนโยบายสาธารณะระดับโลก (Global Public Policy) ให้ความสำคัญกับรัฐในประเทศอื่นๆ น้อยลง โดยมอง การพึ่งพาทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ เป็นเรื่องเศรษฐศาสตร์มหภาคที่ทำให้รัฐต่าง ๆ เข้าใกล้กัน แต่โลกาภิวัตน์เป็นเศรษฐศาสตร์จุลภาค เป็นเรื่อง ของบริษัทที่ข้ามพรมแดนรัฐ ทั้งในเรื่องการเงิน เทคโนโลยี และสารสนเทศ เพื่อดำรงความสามารถในการแข่งขันไว้ ทั้งนี้ อธิปไตยภายนอกของรัฐที่ เข้าไปนั้นเริ่มลดลงจากการลดลงทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ขณะที่อธิปไตยภายในลดลงเช่นกัน จากบริษัทข้ามชาติที่เข้าไปยังประเทศนั้นๆ โดยการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชน (เช่นการลดระเบียบกฎเกณฑ์(Deregulation)) และจะทำให้สถาบันประชาธิปไตยใน ประเทศนั้นอ่อนแอลงด้วย รัฐที่เริ่มสูญเสียอธิปไตยภายในอาจตอบโต้กลับ โดยการเข้าแทรกแซง ไม่ว่าจะเป็นแบบดั้งรับ เช่น ภาษีศุลกากร หรือ แบบ รุก เช่นการอุดหนุน หรือ ลดกฎเกณฑ์สำหรับธุรกิจของประเทศตน ดังนั้น ทางเลือก คือ ต้องไม่แคร์ต้องในเรื่อง ดินแดน โดยยุทธศาสตร์ที่เหมาะสม คือ แยกแนวคิด ธรรมภิบาล (governance) กับ รัฐบาล (government) ออกจากกัน โดยที่ธรรมภิบาล คือ หน้าที่ทางสังคมที่จำเป็นสำหรับการดำเนินงานของระบบเศรษฐกิจแบบตลาด และไม่ต้องเท่ากับรัฐบาล ดังนั้นนโยบายสาธารณะระดับโลก คือ แยก ธรรมภิบาล ออกจากรัฐชาติ และ รัฐบาล และเพื่อนำสู่การปฏิบัติ ผู้กำหนดนโยบาย ต้องมอบหมายให้หน่วยงานและสถาบันอื่น ที่อยู่ในฐานะที่ดีกว่า มาดำเนินนโยบายสาธารณะ ระดับโลก ไม่เพียงหน่วยงานภาคสาธารณะอย่างธนาคารโลก หรือ ไอเอ็มเอฟ แต่รวมถึง ภาคธุรกิจ ภาคแรงงาน องค์การพัฒนาเอกชน(Non-Government organizations) โดยที่กลุ่มเหล่านี้ ไม่เพียงรับผลได้ และมีสารสนเทศที่ดีกว่าเท่านั้น แต่ยังมีขอบข่ายที่ไม่จำกัด เช่น โครงการ หุ้นส่วนภาครัฐและเอกชน (public-private Partnerships) จะเพิ่มความชอบธรรมในนโยบายสาธารณะระดับโลกและทำให้กระบวนการ กำหนดนโยบายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง กฎระเบียบทางการเงิน สิ่งแวดล้อม การบังคับกฎหมายข้ามประเทศ เป็นต้น โครงการหุ้นส่วนภาครัฐและเอกชนนี้ จะเป็นพื้นฐานของนโยบายสาธารณะระดับโลก และเพื่อไม่ให้สาบสูญลงง่ายๆ ในระยะแรกให้นำเสนอกฎเกณฑ์นโยบาย ที่ผสมผสานระหว่างภาคสาธารณะและภาคเอกชนในระดับชาติ โดยละเอียดในระดับโลกก่อน อันดับแรกที่ทำ คือ ให้เกิด ความโปร่งใสขึ้น เพื่อให้เปิดเผยข้อมูลและแต่ละฝ่ายสามารถเข้าถึงได้ และประการที่สอง บริษัทต้องสนับสนุนโครงการหุ้นส่วนภาครัฐและเอกชน ด้วยการปรับปรุงระบบตรวจสอบภายใน และโครงสร้างการจัดการ ยิ่งการควบคุมภายในดีเท่าใด ยิ่งลดความเสี่ยงต่อความผิดพลาดทางการตลาด และ ยิ่งมีความจำเป็นที่ต้องมีกฎเกณฑ์ภายนอกน้อยลงเท่านั้น

สำหรับ Foreign Affairs เป็นวารสารที่ทรงอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเจ้าของคือ Council on Foreign Relations (CFR) ซึ่งเป็นองค์กรภาคเอกชนที่จัดตั้งขึ้นตั้งแต่ ค.ศ.1921 มีบทบาทต่อนโยบายต่างประเทศและ บทบาทของประเทศสหรัฐอเมริกาต่อประเทศต่าง ๆ ในโลก

วาทกรรมเรื่อง **ประโยชน์** ประกอบกับชุดความคิดอื่นๆ หากนำมา**รื้อสร้าง** (Deconstruction) และอธิบายใหม่ ด้วยระบบความคิดของ**พระพุทธศาสนา** จะนำไปสู่การเกิดระบบ**เศรษฐกิจที่เป็นอื่น** ในลักษณะที่แตกต่างกับระบบเสรีนิยมใหม่ ประเด็นนี้จะเป็นประเด็นที่ศึกษาในโอกาสต่อไป

2. ความหมาย “ประโยชน์จาก...”

2.1 นิยาม หัวข้อนี้จะแสดงนิยาม และ ความหมาย ของ**ประโยชน์** จากมุมมองต่าง ๆ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้คำแปลของคำนี้ไว้ว่า

ประโยชน์ [ประ โหฺยคฺ] น. สิ่งที่มีผลใช้ได้ดีสมกับที่คิดมุ่งหมายไว้, ผลที่ได้ตามต้องการ, สิ่งที่เป็นผลดีหรือเป็นคุณ, เช่น ประโยชน์ของการศึกษา ประโยชน์ของโรงเรียน. (ส. ประโยชน; ป. ปโยชน).⁹

คำแปลนี้สะท้อนถึง 2 นัย คือ นัยแรก เกี่ยวข้องกับ **ผล** และ **สิ่งที่คิดมุ่งหมาย** หรือ **ผล** กับ **ความต้องการ** นัยที่สอง คือ **ผล** นั้น **ดี** หรือ **เป็นคุณ** (จะกล่าวถึงในส่วนท้ายของตอนนี้)

ในทางเศรษฐศาสตร์นั้นแนวความคิดเรื่อง **ประโยชน์** มีที่มาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่อ เจเรมี เบนแธม (Jeremy Bentham) ได้เสนอเรื่อง **อรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism)** ซึ่งให้ความหมายไว้ว่า “ความสุขที่มากที่สุดสำหรับคนจำนวนมากที่สุด” (The greatest happiness of the greatest number)¹⁰ หรือ **หลักการความสุข**

ส่วนจอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) มีทัศนะว่า เป้าหมายของมนุษย์ คือ **ความสุข** และสิ่งที่ เป็น **ประโยชน์** หรือ เป็นการกระทำที่ถูกต้อง คือ **ส่งผล** ให้เกิดความสุขที่มากที่สุด สำหรับคนจำนวนมากที่สุด¹¹ โดย มิลล์ มีความเห็นที่ขัดแย้งกับ อิมมานูเอล คานต์ (Immanuel Kant) ที่มองเป้าหมายของชีวิตอยู่ที่ **การกระทำดีหรือตามหน้าที่ทางศีลธรรม (Moral Duty)** แม้ว่าความคิดของคานต์จะได้รับความนิยมอย่างมาก แต่อิทธิพลของมิลล์กลับปรากฏเป็นพื้นฐานฝังรากลึกในสาขาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนาการวัดอรรถ **ประโยชน์** ต่อหน่วย (Utility) ไปเป็นอรรถประโยชน์สูงสุดท้ายและการวัดความพอใจ (Satisfaction) รวมทั้งเป็นรากฐานของวิชาเศรษฐศาสตร์จุลภาค ดังที่นักเศรษฐศาสตร์ได้วางข้อสมมุติพื้นฐานข้อหนึ่งของแนวคิดเรื่อง **ครัวเรือน (Household)** ว่า “ทุกครัวเรือนจะพยายามอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้บรรลุความพอใจ หรือความอยู่ดีมีสุข (Well-being) หรือ **อรรถประโยชน์ที่สูงสุด** ภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด”¹²

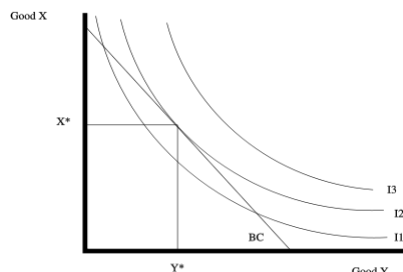
⁹ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 “ประโยชน์”, <<http://rirs3.royin.go.th/>>, มิถุนายน 2551

¹⁰ Kwame Anthony Appiah, **Thinking It Through : an Introduction to Contemporary Philosophy**, (New York : Oxford University Press Inc., 2003) p.206.

¹¹ **The Philosophy Quest : A Cross-Cultural Reader**, ed. by Gail M. Presbey, Karsten J. Struhl, Richard E. Olsen, 2nd ed. (USA : McGraw-Hill Companies, Inc., 2000) p.418.

¹² Richard G. Lipsey, Peter O. Steiner, Douglas D. Purvis, **Economic**, 9th ed. (Singapore : Harper & Row Publisher, Asia, Pte Ltd., 1990) p.43-44. นักเศรษฐศาสตร์ ได้ตั้งข้อสมมุติฐานพื้นฐานเกี่ยวกับแนวคิดเรื่อง ครัวเรือน คือ ประการที่หนึ่ง ทุกครัวเรือน ต้องมีการตัดสินใจที่คงเส้นคงวาเสมือนประกอบด้วยคน ๑ คน (First, economists assume that each household makes consistent decisions, as though it were composed of a single individual.) ประการที่สอง ทุกครัวเรือนจะพยายามอย่าง

ความคิดนี้นำไปสู่ทฤษฎีที่ใช้กันมาจนปัจจุบัน คือ เส้นความพอใจเท่ากัน (Indifference Curve) และ จุดดุลยภาพของครัวเรือน หากเส้นความพอใจเท่ากันสัมผัสกับเส้นงบประมาณก็จะแสดงถึงการใช้ทรัพยากรที่มีเพื่อให้ได้ความพอใจหรืออรรถประโยชน์สูงสุดของการบริโภคสินค้า 2 ชนิด(ดูแผนภาพที่ 1) แผนภาพที่ 1

ในภาษาบาลีคำว่า ประโยชน์ ใช้ว่า อุตฺต ในคัมภีร์อภิธานวรรณนา ของพระมหาสมปอง มุทิโต แปลดังนี้

อุตฺตศัพท์มีอรรถ 9 อย่าง คือ (1) ปโยชนะ ผลประโยชน์หรือความต้องการ (2) สัททาภิเชยยะ เนื้อความที่ศัพท์กล่าวถึง (3) วุฑฺฒิ ความเจริญ (4) ธนะ ทรัพย์ (5) วัตถุ วัสดุ (6) การณะ เหตุ (7) นาสะ ความพินาศ (8) หิตะ ประโยชน์เกื้อกูล (9) ปัจฉิมปัพพตะ ภูเขาด้านทิศตะวันตก¹³

ส่วนพระธรรมกิตติวงศ์ ให้คำแปล อุตฺต ในหนังสือศัพท์วิเคราะห์ไว้ 7 ความหมาย คือ (1) ทรัพย์, สมบัติ (2) ประโยชน์, ความเกื้อกูล (3) เหตุ, สาเหตุ, คติความ (4) ผล (5) ความหมาย, ความมุ่งหมาย, เนื้อความ (6) การร้องขอ, ความต้องการ (7) ความพินาศ, ความดำรงอยู่ไม่ได้¹⁴

พิจารณาจากคำแปลในภาษาบาลีพบว่า คำว่า อุตฺต มีนัย 4 นัย คือ นัยแรก เป็นเหตุ เช่น เหตุ, สาเหตุ, คติความ, ประโยชน์เกื้อกูล นัยที่สอง เป็นเป้าหมาย เช่น ทรัพย์, สมบัติ, วัสดุ, ผล, ผลประโยชน์, การร้องขอ, ความต้องการ, ความเจริญ, ความพินาศ, ความดำรงอยู่ไม่ได้ นัยที่สาม เป็นเนื้อหาภาษา เช่น เนื้อความที่ศัพท์กล่าวถึง, ความหมาย, ความมุ่งหมาย, เนื้อความ และนัยที่สี่ เป็นเรื่องอื่นๆ เช่น ภูเขาด้านทิศตะวันตก

สำหรับพระพุทธศาสนานั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงใช้ คำว่า ประโยชน์ ทั้งใน นัยที่ เป็นเหตุ และนัยที่เป็นเป้าหมาย ดังตัวอย่าง การใช้ ประโยชน์ ในนัยที่เป็นเหตุ เช่น

สมมติเสมอเพื่อให้บรรลุความพอใจ หรือความเป็นอยู่ หรือ อรรถประโยชน์ ที่สูงสุดภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด(Second, economists assume that each household is consistently attempting to achieve maximum *satisfaction* or *well-being* or *utility*, as the concept is variously called. The household tries to do this within the limitations of its available resources.)
ประการที่สาม ครัวเรือนทั้งหลาย เป็นเจ้าของหลักของปัจจัยในการผลิต(Third, economists assume that households are the principal owners of factors of production.)

¹³ คัมภีร์อภิธานวรรณนา, แปลและเรียบเรียงโดย พระมหาสมปอง มุทิโต, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, 2547), หน้า 965.

¹⁴ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9 ราชบัณฑิต), ศัพท์วิเคราะห์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลื่องเชียว, 2550), หน้า 21.

ธรรมที่เป็นประโยชน์อะไรบ้าง คือ 1. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) 2. สัมมาสังกัปปะ (คำริชอบ) 3. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) 4. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) 5. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) 6. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) 7. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) 8. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) 9. สัมมาญาณะ (รู้ชอบ) 10. สัมมาวิมุตติ (หลุดพ้นชอบ)

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่เป็น ประโยชน์¹⁵

นอกจาก สัมมัตตธรรม 10 ข้างต้นแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดง สิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์ ในประเภทอื่น ๆ เช่น กุศลกรรมบถ 10¹⁶ อินทรีย์ 5¹⁷ เป็นต้น รวมทั้งทรงแสดงธรรมที่ไม่เป็นประโยชน์ประกอบด้วย เช่น อกุศลมูล 3¹⁸ และ นิวรณ์ 5¹⁹ เป็นต้น

ธรรมเหล่านี้ล้วนแสดงถึงการใช้ความหมายของ ประโยชน์ ในนัยของการเป็นเหตุ หรือ แนวปฏิบัติ เพื่อหาผล ส่วนที่ปรากฏในรูปของการใช้ ประโยชน์ ในนัยของการ เป็นเป้าหมาย เช่น “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มิได้มุ่งหวังลาภ เล่าเรียนพระสูตร เล่าเรียนพระวินัย เล่าเรียนพระอภิธรรมเพื่อ ประโยชน์ในการฝึกตน เพื่อ ประโยชน์แก่ความสงบของตน เพื่อ ประโยชน์ในการทำตนให้ดับเย็น (ปรินิพพาน) ”²⁰ และอีกตัวอย่างที่แสดงถึงอุดมการณ์ทางสังคมของพระพุทธศาสนา คือ “ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อ ประโยชน์สุข แก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์”²¹

๒.๒ วิเคราะห์ความหมายและพื้นฐานความคิด

การใช้ความหมายของ ประโยชน์ ในเสรีนิยมใหม่และเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก สืบทอดมาจาก แนวความคิดอรรถประโยชน์นิยม ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานทางจริยศาสตร์อีกชั้นหนึ่งของแนวคิด คติที่เน้นผลที่ตามมา (consequentialism)²² คือ การกระทำนั้นถือว่าถูกหรือผิด ตัดสินด้วยผลที่ตามมาของการกระทำนั้น ²³ เช่นเดียวกับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ที่ให้ความหมายของ ประโยชน์ ตามที่ได้อ้างถึงในตอนต้น โดยมีนัยของผลเทียบกับความต้องการ และให้ความสนใจเป้าหมายว่าตรงกับความต้องการหรือไม่ และผลนั้นดีหรือเป็นคุณ ตามความเชื่อหรือไม่ ในความคิดเสรีนิยมใหม่และเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก แม้ว่าจะ

15 อ.ทศก. (ไทย) 24/137/286 ฉบับ มจร.

16 อ.ทศก. (ไทย) 24/171/308 ฉบับ มจร.

17 ส.ม. (ไทย) 19/476/285 ฉบับ มจร.

18 ส.ศ. (ไทย) 15/113/130 ฉบับ มจร.

19 อ.ปญจก. (ไทย) 22/51/89-91 ฉบับ มจร.

20 ข.ม. (ไทย) 29/89/277 ฉบับ มจร.

21 วิ.ม. (ไทย) 4/32/40 ฉบับ มจร.

22 Kwame Anthony Appiah, *Ibid.*, p. 206

23 **Op. cit.** และ วิทยากร เขียวกุล และพรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, *อธิบายศัพท์ปรัชญา การเมือง และสังคม*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๔๓) หน้า 32.